

Հ.Ն.ՈՐԵՆՅ

182

ԲԱՆԱՍՏԵԼԾՌԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՂԵՏՀՐԱՏ
1 9 3 6
ՅԵՐԵՎԱՆ

Կազմը, փոքրացը, հեգիմակի պորտրետ յեղ
ամվանաբերը ժող. մկորիչ
Հ. Կ ո ջ ո յ ա մ ի

Պատ. խմբ. Ռ. ա ֆ. Ա ք ա յ ա մ
Տեխ. խմբ. Տ. Խ ա չ վ ա ճ ֆ յ ա մ
Սրբագրիչ Հ. Դ ո լ ու խ ա մ յ ա մ

Պատրաստի տպարան
Դրամվրա 268, Պատվեր 1069,
Հրատ. 345, Տիրաժ 3000

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Բանաստեղծություններէ այս դիրքն ամփոփում և իմ գրական ուղեգնացութեան քիչ թե շատ կարեւոր մոմէնտները :

Ժողովածուն կազմելիս յետ աշխատել եմ ընտրել այնպիսի նմուշներ, վորոնք ընդրոշ լինեն իմ գրական ճանապարհի տվյալ ետապի համար և, միաժամանակ, արվեստի տեսակետից՝ դրքի ընդհանուր մակարդակից ցած չլինեն:

Դրքի՝ գլխավորապէս առաջին յերկու բաժիններէ՝ (վորոնք իմ գրական սկզբնադրջանի գործերն են) նյութերն ընտրելիս, յետ կատարել եմ վճռական, տաղանդաւորական, լեզվական և այդ կարգի այլ շտկումներ, — խուսափելով հետին թվով կատարվող գաղափարական կարգի վերամշակումներից:

Մ Ն Ո Ւ Ն Դ

Յես ծնվել եմ մի մութ գիշեր, ժանտ, դիւային,
Յերբ տարերքը խոլ խորհրդով հեռւմ եյին,
Ալիտեւ ե դաժան ծնունդն իմ՝ համարձակ
Վորոտներով հրդեհաբեր մի շեկ կայծակ:

Ճիչն առաջին, վոր թռել ե իմ կոկորդից,
Խլացել ե, ու չեն լսել այն՝ վորոտից.
Յերբ բացվել են իմ աչքերը կայծակնաւառ,
Բռնկված են տեսել հրով կյանք ու աշխարհ...

Յեւ ծծել եմ յես կարմիր կաթ, սով, դեղին ժանդ,
Որորի տեղ լսել միայն նզովք, դարչանք.
Չեմ զգացել մի մոր համբույր ջերմ, շողային,
Ինձ շոյել են հրդեհները դժոխային:

Չեն ժպտացել ինձ ծաղիկներ, արև, լուսին,
Յերագով իսկ չեմ ճաշակել հրճվանք մի սին.
Միտքս մատաղ խռովել են հսկա հարցեր,
Վորոնց առջև տնքում ե ձեր աշխարհը ծեր:

Յես տեսել եմ արյուն ու դի, անթիվ մահեր,
Մահերի մեջ ծնվող, մեռնող թագեր, դահեր.
Յես տեսել եմ հազար ծնունդ, հազար արև,
Ու նրանց հետ կյանքն եմ ապրել հազար մի ձև:

Ու ձուլված եմ յես այդ դաժան յերկունքներին,
Հրդեհներին, արևներին, յերկինքներին.
Կարծես չկամ, բայց ապրում եմ հավերժաբար
Ու դեռ պիտի տեսնեմ հազար կյանք ու աշխարհ:

1921

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԱՆՈՒՐՋՆԵՐ

THE END OF THE WORLD

ԿԱՐՈՏԻ ՂՈՂԱՆՋՆԵՐ

ԺԱՄԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Լինելի փոքրիկ,
Քո սրտի ձևին՝
Ժամացույց գողտրիկ
Փարված քո թևին:

Նայելիք անվիշտ
Դու նրա վրա
Ու լսելիք միշտ
Մեղմ ձայնը նրա.

— «Ժամանակն հույզ է,
Անցնում է, սահում,
Քո սերը լուսե
Ել հեռի ես պահում...»

Լինելի անլուռ
Ժամացույց փոքրիկ
Ու սեղմած ամուր
Քո թևը գողտրիկ:

ԿԱՐՈՏԻ ՂՈՂԱՆՁՆԵՐ

Հյուսիսի ե կրծքիս տակ
Մի նուրբ քող՝ վոսկեգույն,
Հույսերի պես հստակ,
Ցանկության պես անքուն.

Սրտիս մեղմ զարկի հետ
Ու նրա պես զգուշ,
Թպրտում ե հավետ
Այնտեղ մի վոսկե հուշ...

Ճաճանչները քո վոսկի
Իմ կապույտն են յերանգել,
Կարոտներս, ո՛հ հոգի՛,
Ղողանջներ են անարգել:

Քո վոսկեթել նարոտից
Իմ գմբեթն ե ճաճանչում.
Քո մշտաժառ կարոտից
Իմ զանգերն են ղողանջում:

1921

ԿԱՐՈՏԻ ՄԱՅՐ

Որորոց ե սիրտն իմ մոլոր
Մանուկ կարոտիս համար,
Վողջ գիշերն յերգում եմ որոր,
Զի քնում մանկիկն այս համառ:

Դու ուր ես, մայրն իմ կարոտի,
Վոր աղպեա անտես, անքննին
Շարժում ես որոցքն իմ սրտի,
Զիս թողնում կարոտս քնի:

Թուխ աղջիկ, արևի հարսնուկ,
Յեկ, վորպեա համբույր առաւիլա,
Ու կախիլդ դեմքդ անարցունք՝
Իմ լալկան կարոտի վրա:

Յեկ, հարսնուկ, սիրովդ եմ հիւանդ,
Յեկ, քանի անհույս չեմ խամբել՝
Վարսերդ արցունքով լվամ
Ու թարթիչներով իմ սանրեմ...

Հողիս քեզ, մայրն իմ կարոտի,
Վոր հեռվից արդպես անքննին
Շարժում ես որոցքն իմ սրտի,
Վոր կարոտս յերբեք չքնի:

1922

ԱՊՐԵԼՈՒ ՀՈՒՅՍ

Չլինեյին քո աչերը, վոր աչերիս լույս են տվել,
Դո շուրթերը՝ յերգի աղբյուր, վոր ինձ սիրո հույս են
տվել,
Ժպիտներդ անմարելի, վոր ինձ կրակ հույզ են տվել,—
Կմեռնեյի յես, վոր մահից մի հրաշքով խույս եմ տվել,
Մահի բերանն ընկած՝ վերջին իմ ճիգերին ույթ եմ տվել,
Սիրած կլանքի դաժան լծին համառորեն ուս եմ տվել:

1922

ԱՆՐՁԱՆՔ

Ն. Թ.-ԻՅ

Ձեզնից հեռու լինեմ մի որ,
Պատանությանս լճի ափին,
Ու չհոսեն առկաղներ նոր,
Նոր յերանգներ չտա արփին,
Վոր չհուզվի լճակս խոր:

Ու նոր մի ցալ ինձ չհուզե.—
Տեսնեմ խաղաղ հուշերի չուն՝
Լճակի մեջ ձկներ լուսե,
Ժպիտը ձեր բարի, հնչուն
Ու վորբացած իմ սիրտը սև...

Պատանությանս լճի ափին
Կանգնած լինեմ մոլոր, զվար.
Դուրս գա լճից, ինչպես արփին,
Ժպիտը ձեր բարի, գոհար,
Ու լույս փռե իմ նոր ճամբին:

1922

ՎԱՅՐԿՅԱՆԻ ՅԵՐԳԵՐ

ՊԱՏՐԱՆԻ

Յերբ լսում եմ հեռուներից
Ձայնդ անչար, վճիտ հնչում,—
Բո շուրթերը կարծես նորից
Իմ շուրթերի մեջ են հալչում:

Իսկ շուրթերովդ անմեղ ու գոհ
Յերբ շուրթերս ես մեղրով թրջում,
Թվում ե թե ջինջ ձայնը քո
Հեռվում կարոտ յերգ ե հնչում:

1922

ՆԱԽԱԶԳԱՅՈՒՄ

Յերբ մտնում ես դու բակը մեր
Ու բարձրանում սանդուխներով,
Նստած տեղից թռչում եմ վեր՝
Սիրտս լեցուն ուրախ սիրով...

Վտանաձայնդ ե հին յերգի պես
Կարծես՞ պահված սրտիս միջին,
Թերբ զնգում ե՝ դու դալիս ես,
Ու ցրվում ե կասկածը սին:

1922

Յերգ ու ծաղիկ

Ծաղիկես բերել դու ինձ,
Ծիծաղդ մեջն ես դրել.
Քեզ համար յերգ եմ գրել
Իմ սրտի բուլբուլ-հուրից...

Կատմիկ եր, թե՛ կյանքն եր դա. —
Ծաղիկդ թռչնեց անգույն,
Հնչելով անունը քու
Յերգս կա, կապրի, կերթա...

1922

Յերբ արևն հոգնած, անկամ
 Ժպտում ե շիկնած թեթև,
 Յետ նայում վերջին անգամ,
 Վեր անցնի լերան յետև,—

Թվում ե՝ դու յես կամաց
 Բարձրացել սանդուխներից,
 Ու այնպես հոգնած, շիկնած
 Կարոտով ժպտում ես ինձ:

1922

ԴՅՈՒԹԱՆՔ

„Թողիչ ես, գերիչ, մեղքի պես,
Զղման պես անուշ, դժվար.
Մեղքից վերջ յերկունք կա, գիտես,
Յերկունքից՝ զղջում, ո՛ր յար»:

— «Թող լինեմ յես մեղք, մեղավոր,
Յերկունքը կրեմ դժվար,
Վոր զղջամ անուշ՝ մի լավ որ,
Յերջանիկ տխրեմ, ո՛ր յար»:

1922

Stella

Ընկերները քո անունի
Աներկրային բոց են անշեջ,
Ցրված ծոցում բիլ անհունի,—
Մարդկանց համար ցնորք ու տենի:

Ու դու միայն, ասուպի պես,
Մի գիշերով իջար յերկիր,
Հետդ բերիր հուրեր պես-պես,
Անմարելի հույզ ու թրթիռ:

1922

ՔՆՈՅԱԿՆԵՐ

ԱՆՀԱՍ

Հայացքներդ ինչձե այդքան խորն են, խրթին,
Յեւ ինչքան խոր, այնքան մոտ են սիրող
սրտին, --

Աստղերը, Վոր ցուքեր ունեն մեր սրտերում,
Վառվռում են տիեզերքի անհաս շրթին:

1921

ԱՄՏՂԵՐ

Տես, յերկնքում,—սրտիս պես լալն,—
Անթիվ աշեր-աստղեր յելան.
Ինչո՞ւ գորհ չես դու ինձանից,—
Իմ յերկնքում դու յես միայն:

1921

ՇԻԱՄԱՆ

Ղու դարնան յերկինք, յես՝ դաշտ նորացան.
Անձրեի նման կատակներդ անցան.
Քո խաղից հետո սիրտս կանաչեց,
Մեկնեցիր նրան սերդ ծխածան:

1921

ԼՈՒՑՍՈՐ

Սերդ ուժն ե ելեքտրական,
Միւրտս՝ լամպիկ,—վառվում ե հեզ,
Ու յերգերս՝ լույսեր լալկան,
Վորոնց փայլով տեսնում ես քեզ:

1921

Գ Ա Ն Զ

Ինչ տվի քեզ, իմ անգին, սրտաբուլիս ե, անհատնում,
Ինչ վոր մնաց՝ մնում ե, խորունկ պահված հանքի
պես.

Գուցե հեղեղն ե գալիս, վոսկոռ հանքերն իմ վատնում,
Բայց դա անկամ տված ե, մահից տարված կյանքի
պես:

1981

ՀԱՅԱԹՎԻ

Ո՛ւր ես հառել հալացքդ, իմ սիրելի, իմ անգին,
թե հառել ես անցյալին, — նա տխուր է, մոռացիր.
ինչո՞ւ տխուր ես նայում՝ թե նայում ես գալիքին, —
Ո, նա լաֆե է լինելու, այնքան պայծառ, լուսածիր:

1938

ԳԱԶԵԼՆԵՐ

ԼՈՒՅՍԵՐ

Ձեռներդ զուլդ աշտանակներ,
Շողուն մի-մի լույսի նման:

Բո մատները ճերմակ, յերեր՝
Վառվող մոմի լույսի նման:

Վարսերը քո, գիշեր ու քուն,
Աչերդ աստղի լույսի նման:

Դնած լինեմ յես, թե արթուն,
Դեմս ես շողի, լույսի նման:

Ծիծաղը քհ փրփուր-ալիք
Տեսնում եմ յես լույսի նման,

Ու փայլերին քո խաղալիք՝
Այրվում եմ հեղ լույսի նման:

1921

ԱՆԱՆՑ ՄԻԱՄԱՆ

Որհնյալ լինի մեր հանդիպման ժամը պայծառ՝
Գարնանային այգն վոսկեթույր,—վոսկե աղջիկ:

Դու շողալով այդ լուսայգին՝ ինձ մոտեցար
Ու ժպտացիր վորպես հին քույր,—վոսկե աղջիկ:

Այդը անցավ, հալվեց ուրը այն վոսկեգույն.
Շատ գարուններ շուտով անցան,—վոսկե աղջիկ:

Բայց ժպտող, արևի պես, իմ բիլ հոգում
Հյուսեց անանց մի ծիածան,—վոսկե աղջիկ:

1921

ՅԵՐԿՆԱՅԻՆ ՍՅՐ

Լուսինը պաղ ու դալուկ, թռթախտալոր սիրական,
Վարդ աստղերին և հսկում անհորիզոն պարտիզում:

Գիտե՛ս, վոր այդ վարդերում բյուր խորհուրդներ, հետ-
քեր կան,
Բայց չի տեսնում, չի զգում,—անհորիզոն պարտիզում:

Արև աստվածն անաստված հեռանալիս կվառե
Այդ վարդերը հրաշեկ,—անհորիզոն պարտիզում:

Վոր իր հետքը կորցնի, և սիրուհին մարմարե
Մնա մոլոր, հոգնաբեկ անհորիզոն պարտիզում:

Արևն այդպես հազար վարդ-աստղ ե վառում մոգական
Ու փախչում է, մալր մտնում անհորիզոն պարտիզում:

Յե՛վ փնտրում և միշտ նրան հոգնած, խարված
սիրականն,
Ու չի գտնում, չի գտնում անհորիզոն պարտիզում:

ՎՈՐՈՆՈՒՄ

Յերկար յերկար վորոնեցի մի այգածին կախարդական,
Հոգնած, տխուր, կարոտել եմ ուրախ լացին կախար-
դական:

Վորոնել եմ միայն մեկին ու Հեմ գտել հազարներում,
Սպասում եմ հիմա նրա սիրո այցին կախարդական:

Դու ներիք ինձ. բանաստեղծի հոգին՝ գարնան թըռ-
չունի պես,

Վստոռատում ե, ո, անգիտակ վոսկե ցանցին կախար-
դական:

Կյանքում բոլորս վորոնել ենք, դու ել ինձ պես վորո-
նել ես,

Կյանքը մի մեծ վորոնում ե խոր, մթածին, կախար-
դական:

Վորոնուկից վոմանք դառնում են հին տունը իրենց
մե հանձնում են նորից սիրտը իր հին բոցին կախար-
դական.

Ներիր սիրույս,—պանդուխտ ինձ պես,—վորոնումներն
իր մոլորուն,
Մինչև հասնի իր լերազած կյանքի զանձին կախար-
դական:

1921

ՈՐՀՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դու շատ դաժան ես յեղել, յես որհնում եմ՝ լավ
լինես,

Ու սրտերում զնգացող պոեմի համբավ լինես:

Խնչքան դռներ վո՛ր բացվեն ու հոգիներ քեզ ժըպ-
տան,

Անգրկելի լինես դու, անհուն ու անբավ լինես:

Հազար ծովեր թող լինեն խաղաղ ու անփոթորիկ,

Այդ ծովերում մշտալող դու մի լուսե նավ լինես:

Դեղ համար հուր եմ վառել ու այրում եմ ինքս ինձ:

Չմատնվես այդ հրին, անկարոտ, անցավ լինես:

Այրվեմ տապից, ծարավից ու վորպես ջուր տենչամ
քեզ,

Անհպելի, մշտալի անմահ ջրի գավ լինես:

Թող յես այրվեմ, մոխրանամ, միայն յերգերն իմ

մնան,

Իմ յերգերում մնաս դու, ու մնալով լավ լինես:

1921

Ի Մ Դ Ն Զ ՈՒ Ն

Մեն մի անգամ լես տեսա, անցալ-գնաց այն գնչուն,
Միայն մի ումպ խմեց ջուր սրտիս ծաղկած պարտի-
զում:

Նրա ձայնը աղբյուրի արծաթ կարկաչն է հնչուն,
Ղողանջում է քաղցրալուր սրտիս ծաղկած պարտի-
զում:

Ժպիտների ցնցուղով, հայացքներով իր զվարթ
Վոռոգել է նա վարդեր սրտիս ծաղկած պարտիզում:

Ու իմ միտքը լարել է սիրո անմեղ վորոգայթ,
Զի վորսացել նրան դեռ սրտիս ծաղկած պարտիզում:

Կարծեցի թե անցել է սևաչ աղջիկն, իմ գնչուն,
Ու չեմ տեսնի նրա չուն սրտիս ծաղկած պարտիզում:

Բայց ասացին բույրերը և ծիծաղներն իր հնչուն,—
«Մոլորվել է քույր գնչուն սրտիդ ծաղկած պարտի-
զում»:

ՎՈՍՏԱՅՆ

Արեւը բիւ յերկնքում ցանց ե հյուսել վոսկեթել,
Որորվում ե վոստայնում ինքն ել, վորպես վոսկե
սարդ:

Ու քո կապույտ աշխարհում հոգիս իրեն ե բանտել,
Որորներով, յերազով՝ քնել, վորպես վոսկե սարդ:

Հավաքելով իւր ցանցը, վոր հինել եր լույսերով,
Մալր ե մանում արեւը գաղթող, վորպես վոսկե սարդ:

Բայց իմ հոգին խճճում ե իւր վոստայնը նոր սիրով,—
Շղթայվում ե քո յերկրին հաղթող,— վորպես վոսկե
սարդ:

1921

ՇԵՐԱՄԻ ՊԵՍ

Իբեն համար հոգիս հյուսեց մի պատանք,
Շերամի պես, սիրո թելով,—քո հոգում:

Քաղցր և նրան աշգյիսի բանտ ու կապանք,
Քնած և նա չերազելով,—քո հոգում:

Ու մի որ ել շերամ-թիթեն անպատրանք
Պիտի զարթնի նոր գազելով՝ քո հոգում:

Գուցե նորից թռչի ազատ դեպի կյանք,
Միայն վոսկի հուշ հյուսելով՝ քո հոգում:

1921

ՀԱՄԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՎԱՅՐԿՅԱՆ

Բոլորն են տենչում, թվ գիտե թնչ ե վայրկյանն
համբույրի,
Աչքերի համար յերկնային նինջ ե վայրկյանն
համբույրի:

Շուրթերի համար, վուր հազար-հազար համբույր են
մարում,
Անշիջանելի, անհագուրդ տենչ ե վայրկյանն
համբույրի:

Համբույրի պահին տիեզերքն ե մեր սրտի մեջ յերգում,
Բայց մենք լռում ենք. լռության ճիչ ե վայրկյանն
համբույրի:

Ու յերբ սուղվում են շուրթերն իրար մեջ, աչքերը
նիրհում,
Սրտերը յերգում,—հոգու թռիչք ե վայրկյանն
համբույրի:

1922

ՎԱՐՍՈՐԻ ՅԵՐԳԸ

Գաղելների ձայն լսեցի յերազում, Սեդե,
Յերզում եյին Հեջազում, կամ Շիրազում, Սեդա:

Արևելքի յերկինքներում զընդում եր նա,
Կյանք եր ծորում Սահարայի ավազում, Սեդա:

Խմում եյի կյանքիս գինին այդ լուսե պահին,
Ու կաթում եր յերզը շիթ-շիթ իմ թասում, Սեդա:

Յերբ զարթնեցի քամին դեմքիս քո վարսերի
Գաղելներն եր տանում բերում, սիրասուն Սեդա:

1924

ԲԱՂԶԱՆՔ

Հորիզոնը մռայլ է մեզ, հուր եմ ուզում,
Տուր ինձ սիրո արեւը շեկ, հուր եմ ուզում:

Քո մաղերը՝ կարկտաբեր ամպեր մռայլ,
Իսկ յես՝ մըսող պոեա մի հեզ, հուր եմ ուզում:

Հայացքներդ, սուր կայծակներ, ծլատում են
Վարսերդ խիտ ամպիւրը սեզ,—հուր եմ ուզում:

Թեկուզ կայծակն այդ մխրճվի, սիրտս բոցն,
Քո այդ զարկից յես կենսաբեկ, հուր եմ ուզում:

1924

ՃԵՐՄԱԿ ՔՆՆԵՐ

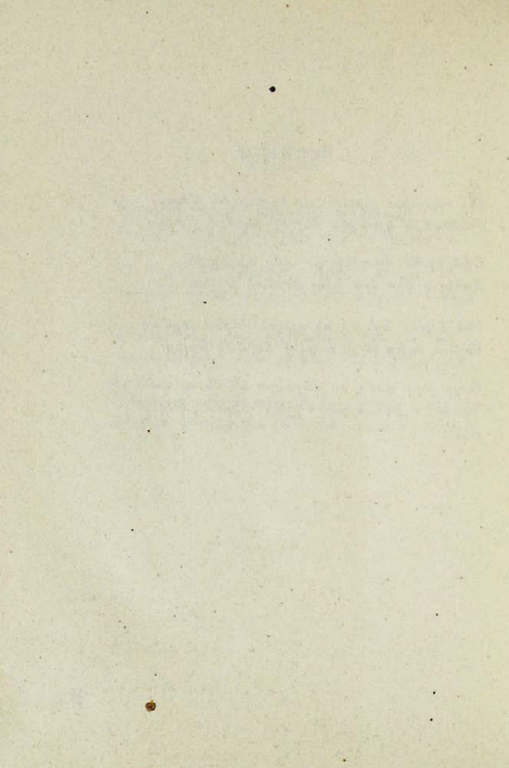
Ո՛ր, սպասիր, յերգեմ քիչ եւ ճերմակ թելեր,
Քսանամյա կյանքիս մեջ եւ՝ ճերմակ թելեր:

Շվարել եմ մտածելուց,—վճր տեղից են
Ջահել գլխիս վրա իջել ճերմակ թելեր:

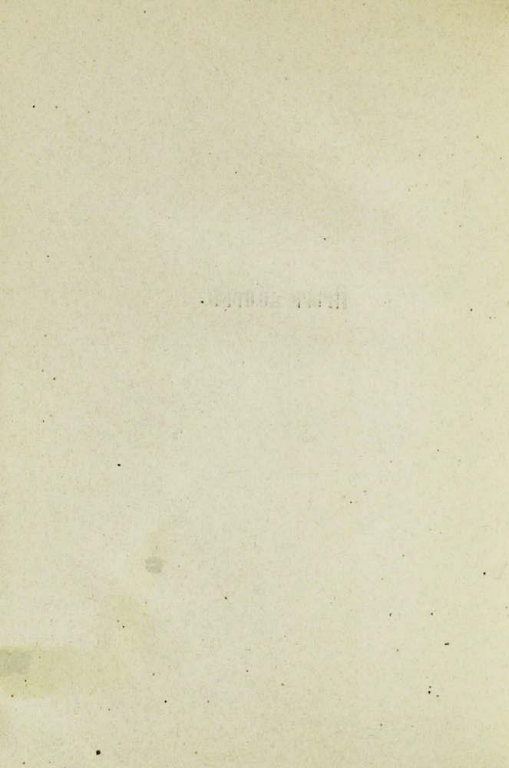
Ինձ թվում եր՝ թե սև գլխիս հույսը ճերմակ
Յերկու ալիք լույս ե փչել՝ ճերմակ թելեր:

Բայց յերբ դեմս քո վարսերն են սև ամպանում,
Դիտեմ, գլխիս ձյունն ե իջել,—ճերմակ թելեր:

1924

ՈՐԵՐԻ ՀԱՄԲԻՆ

ձԵՐՄԱԿ ՏԵՍԻԼՆԵՐ

Հովհ. Թումանյանին

ԴԵՊԻ ՏՈՒՆ

Հին կյանքի սոսկումը սուր,
Շողացող դաշույն մի շեկ՝
Արյունեց իմ սիրտը նուրբ,
Սարսափով առաջ քշեց:

Տենդի մեջ՝ տեսա մեկին
Ապագան հորձանք-հորձանք,
Իմ հոգին, սակայն, հեգ եր,
Իմ կյանքը՝ հին զառանցանք:

Կյանքի զվարթ քրքինջն ել
Վոր թմրած սիրտս անսաց,
Կարծեց թե մահվան ճիչն ե
Գլխիս վրա թևաբաց:

Ու մզլած միտքս, գիտե՞ք,
Թե ինչեր, ինչեր ծնավ,
— Հնար չե՞ փախչել, միթե,
Ու կրկին յետ, տուն գնալ...

1921

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Շքեղ մի շենք՝ դաշտի մեջ լայն,
Հազար ճամբի սկիզբը ու վերջ,
Հանգույցների հանգույց ե այն՝
Գաղտնիքներով դյուխիչ ու պերճ:

Նստած ե նա պալատում այն,
Յեւ պատանի, և՛ ծերունի,
Ակոսված ե ճակատն իր լայն,
Բայց աչքերում հուրեր ունի:

Հազարներ են գալիս-գնում
Մարմարակերտ մեծ դռներից,
Փրփրում ե շենքը այդ նույն,
Դատարկվում ե, լցվում նորից,—

Ոթկանում նստած ե նա,
Անհուն մի գիրք ե լուռ թերթում,
Այդ տարերքում նստած մենակ
Նրանց անմահ վեպն ե կերտում:

1921

ՀԱՅՐԱ

Ախախարխուլ մի խուց ե, հին,
 Ներսը կանթեղ մի դալկարոց,
 Մի ծերուկ իր տխուր հոգին
 Ծխում ե լուռ, անհեծկլտոց:

Գլխին կյանքի ձյունն ե իջել,
 Իջել, կախվել մորուքից վար.
 Տաճար դեմքին յերկու աչեր՝
 Հույս հավատի քահեր են վառ:

Ձեն շարժվում շուրթերն իր հոյ,
 Հոգու մեջ ե աղոթք անում.
 Յեվ իր սիրտն ե թախծատոչոր
 Աղոթքի տեղ վեր սլանում:

Ծեր աչքերի ու կանթեղի
 Լույսն ե նվաղ աղոտանում,
 Ծերն ե դառնում մի լույս դեղին,
 Անեանում, անհետանում:

ՀԱՅՐԱ

Ախախարխուլ մի խուց ե, հին,
 Ներսը կանթեղ մի դալկարոց.
 Մի ծերուկ իր տխուր հոգին
 Ծխում ե լուռ, անհեծկլտոց:

Գլխին կյանքի ձյունն ե իջել,
 Իջել, կախվել մորուքից վար.
 Տաճար դեմքին յերկու աչեր՝
 Հույս հավատի քահեր են վառ:

Ձեն շարժվում շուրթերն իր հոյ,
 Հոգու մեջ ե աղոթք անում.
 Յեվ իր սիրտն ե թախծատոչոր
 Աղոթքի տեղ վեր սլանում:

Ծեր աչքերի ու կանթեղի
 Լույսն ե նվաղ աղոտանում,
 Ծերն ե դառնում մի լույս դեղին,
 Անեանում, անհետանում:

Ք Ո Ւ Յ Ր Ս

Ունի մի դեմք ասես լուսին՝
Շուրջը յերկու ամպ խոպոպիկ.
Վարսերի հետ սափորն ուսին՝
Գնում ե նա վոտաբորիկ:

Ժպիտ ունի աչքերի տակ,—
Ամպի տակի շողն ե հրե,—
Ինքն ել այնքան նուրբ ե, հստակ,
Վոր տեսնում ես իր մեջ իրեն.

Աղբյուրի մոտ կանգնած անհարց
Նայում է նա ջրին այդ ջինջ,
Նախ ժպտում ե, ապա հանկարծ
Խառնում ջրին ծիծաղ ու ճիչ...

Ու հալվում են ծիծաղ ու ջուր,
Հրաշք, ինքն ել ձուլվեց, թափով
Դարձավ ճերմակ-ճերմակ փրփուր...
Ափին մնաց մի սին սափոր:

Յ Ե Ղ Բ Ա Յ Ր Ս

Նա ասպետ ե, ճերմակ հագած,
Գանգուրները իջած ուսին,
Սուրն իր՝ շանթի մի շեղբ կանգնած,
Ինքն ել կարծես սիրտն ե լույսի:

Ճերմակ մի ձի ունի արձակ,
Լույսի մի գունտ՝ հողմ հորձանքով,
Ասպանդակում ե համարձակ,
Ինչպես արևն ե իր յերկնքով:

Ծիծաղ լույսեր ցանկիով շուրջ
Դեպ ինձ ե նա գալիս շտապ՝
Բայց հեռու յե, վորպես անուրջ՝
Տիեզերքի ծովում անափ:

Մեր միջև մի խորխորատ կա,
Ո, այն անցնելն անհնար ե.
Խորտակվեցավ... կերթա այնքան,
Վորքան հոգին իմ նշմարե:

1921

ՎՈՐՔԸ

Քնած ե նա անզոր, անկամ,
Ու ակացիան սիւղ-սաղափե
Աչիկների վրա մանկան
Թերթիկներն իր լուռ կթափե:

Շոյանքներն այդ մեղմ, մայրաբար
Մանկան հոգում,— ջինջ մթնոլորտ,—
Շողացնում են կապում կամար
Ծիածանի գույներով յոթ:

Ի՞նչ ե տեսնում մանուկը հեղ
Ամեն թերթի մեկ հպումին.
— Այն լերջանիկ վայրկյանն ե մեկ,
Անկրկնելի հանդիպումին:

Յերբ զարթեցրին՝ նա հեծկտաց,
Հաքցրին. — ասաց խեղճն անամոք,
— Ինչպե՞ս պատմեմ այն, վոր գնաց,
Վոր չտեսավ ձեզնից վոչ վոք:

1921

ԼՈՒՍՆԻ ՄԱՀԸ

Մի իրիկուն գորշ ու մթին
Մի բանաստեղծ խորհրդասեր
Ձուլված միսաիկ հին հեքյաթին՝
Լուսնի ծագման լուռ կսպասեր:

Բացվեց դուռը անճռնչուն,
Լույսի մի հորձք նրան հասավ,
Ու մի մանուկ քաղցրահնչուն
Ձայնով, լույսի միջից, առավ:

— «Մի յերազիր լուսինն անհույս,
Մենք թաղեցինք յերեկ նրան,
Սառած էյին և՛ փայլ և՛ լույս,—
Բայց նորանոր արևներ կան»:

.

Յերբ նա ուշքի յեկավ թեթև
Թափուր եր սիրտն այն հին հույզից.
«Ա՛հ, լուսինն եմ կարծել արև,
Ու սառել եմ նրա լույսից...»:

1991

ԽԱՐԽԱՓՈՒՄ

Այն գիշերն այնպես բարդ եր,
 Այն գիշերն այնպես եր մութ,
 Վոր ահի ակընթարթը
 Թվում եր մի դար անվութ:

Այն ուղին այնքան ձիգ եր,
 Անորոշ եր, անհատնում.
 Մաքառման վերջին ճիգը
 Զուր եյինք ճամբին վատնում:

Ո՞ւր եյինք գնում, ճա՛ր եր
 Մեր կայանն աստեղաբեր,
 Ո՞ւր եր մեզ դյուրթող հուրը՝
 Մեզ հանձնած այդ խարխափին:

Այն ուղին ցնորք, մութ եր,
 Մահն եր նրան պարուրում.
 Ինչ դյուրթել եր մեզ՝ սուտ եր,
 Մենք՝ ջրջիկ, ձերմակ ուրու:

1992

Մ Ե Ղ Ո Ի Ն

Այն ժպ եր, ճիչս լսեց
Ու յեկավ հրե հոգով.—
Արևն եր՝ յեկավ, կիզեց.
Զորացավ ճահիճը գոլ:

Շեկ լույսի յերկու բյուրեղ
Արևն իր սուրբ կնճիթով
Իմ սրտի վերքին դրեց,
Ու հոգիս բացվեց խինդով

Մշուշը հազար փեղեն
Լուռ ծալեց թևերն իր հին.
Յեկ հազար քաղաք ու շեն
Ժպտացին փախչող նիրհին:

Իմ ծաղկած սրտի վրա
Ախորժով անուշ-աղու
Հյուսուում եր մեղրը իրա
Լուսաթև մի նոր մեղու:

1922

Վ Ե Ր Զ Ե Ր Գ

Իմ բարի աչքերով, ընկեր,—
 Յերբեմն չար, արնակալած,—
 Յես մարդն համեսել մարդակեր,
 Ու կյանքը մեր՝ մահահալած:

Ահից սիրտն իմ քարացի է,
 Խեղդվել է ճիչն իմ կոկորդում...
 Տեսել հմ՝ մարդն արածել է,
 Ու կերել է մայրը վորդուն...

Ընկել հմ յես դաժան գեհեն,
 Յերբ յեղա կրկին լույսի տակ,
 Թողած արևը վոսկեղեն,
 Յես տեսա ուրունքը ճերմակ:

Բայց հիմա մշուշը արյան
 Ցնդել է խարող արևով,
 Ներիք իմ մեղքը հնորյա,
 Ընկեր իմ, որ իմ արևոտ:

1922

ՈՐԵՐԻ ՍԵՐԸ

ՎԱՅԵԼԻ

Տ Ի Ր Ա Ն Ի Ն

Այխարհի բախտի վրա,
Վորպես վիթխարի մի դույլ՝
Արևն և կախվել շուշլ
Ու լույս և ծորում անդուլ՝

Ծորում և ժպիտ ու սեր,
Սրում և գրգիռ, շարժում,
Վառում հմայքներ լուսե
Ու կյանքը առաջ քաշում...

Բացել են սիրտ ու սինի
Մարդիկ արևի դիմաց,
Խմում հմ պուրպուր գինի,
Արբում են կյանքով հիմա:

Ում ինչ փուլթ՝ թե յես ու դու
Ջենք խմել մի ումպ անգամ,
Շրջում ենք շվար, անտուն,
Մեռնում ենք լուռ, արնաքամ:

1928

ԱՐՇԱՎ

Նոր մարդիկ հաղթ, անհամբեր,
Հողմի պես շտապ, արագ
Որերի մեջքը թամբել,
Նստել են թամբի վրա:

Գալարք ե, վազք ե անդուլ,
Քշում են, քշում, քշում,
Յետևում վռնում ե թռչել
Անցյալը անտեր մի շուն:

Որերի վաշտերը խիտ
Թռչում են թափով, անսանձ,
Ու նրանց բաց յերախից
Թափվում ե փրփուրը թաց:

Ու վազքի այդ գալարքում
Բացվում են սրտերը քաջ
Յեվ իրենց կարոտն անքուն
Որերից նետում առաջ:

1928

Ո՛, ի՛նչ արագ ե այս չուն,
Ուղին՝ քար ու առապար,
Թող մտրակը քո շահուն,
Կամաց քշիր, կառապան:

—Ո՛, տես, ճամբորդ, թռչում են
Ուղեկիցներդ՝ հեծած հողմ,
Նրանք հրե թռչուն են,
Դու՝ դեռ կառքով ճամբորդող:

Ճամբորդ, կանցնի կյանքը շուտ
Ու կմնաս դու մենակ
Դո դեմ դժգոհ ու փակշուրթ,
Կոտրած կառքդ՝ քեզ հենակ:

—Հավ ե ուրեմն, յերբ կարմիր
Ցողած ուղիդ առապար,
Յես չես մնում, կանգ առ մի,
Բշի՛ր, քշի՛ր, կառապան:

1928

Կ Ա Ր Ո Տ Ա Ն Ք

Արբել են այսոր ամենքը՝
Կյանքի ու մահվան կռվում,
Փախչում ե, հալչում ե մեզը,
Այն թնչ ե վառվում հեռվում...

Յերկուսն են,-- մեկը հասուն ե,
Դեղնել ե վոր բարկ վառվի,
Իսկ մեկը կրակ՝ կիզում ե,
Վոր կյանքը առաջ տարվի:

Այս խինդը անսանձ, այս ահը
Թովել են յերազ ու յերգ,
Վայրկյանը ե՛ կյանք ե մահ ե,
Վաղը՝ վարդ, անցյալը՝ վերք:

Անցնում են այս բարկ որերը,--
Նրանց հուրն յերբ աղոտի,
Կայրի մեզ այսորվա սերը,
Կայրի մեզ հուրը կարոտի:

1928

Վ Ա Հ Ա Ն

Արևի բարկ հրի դիմաց
Բարձրացել ե դեղին մի թաթ.
Կույր աչքեր ել դեռ կան հիմա,
Վոր կարծում են արևն ե դա:

Նրա լույսը պապ ու դեղին
Բավական ե պղերգ մարդուն,
Վոր մոռացել լույսի ուղին
Մրափում ե կիսաարթուն:

Իսկ ում սիրտը վառ ե հիմա
Յեղ տենչում ե արև կիզուն,
Տեսնում ե, վոր թաթի դիմաց
Ծառացել Ե շողուն մի սուր:

Գիտե, վոր սուրն հղորազարկ
Պիտի ճեղքե թաթն այդ դեղին,
Վոր մոխրանա վահանն այդ չար
Բացվի լույսի փառափառ ուղին:

1928

Ն Ո Ր Ս Ե Ր

Իմ սիրտը բրոնզե մի թաս.
 Թափել եմ արյունն իմ հին,—
 Գիտեյի՝ այսոր կգաս,
 Կլեցնես քո նոր գինին:

Լցրել են որերն այս հուր
 Իմ սրտում կարմիր ծիծաղ,
 Յոլում ե այնտեղ մի սուր՝
 Քո սերը,—դաժան մի խաղ:

Վառվռուն սրիդ չեղրին
 Արյունս ե ցայտում թափով,
 Քո սուրը ամուր սեղմիր,
 Վոր սիրտս հեա տապով,

Վոր զգամ խոր ու անմոռ
 Քո սերը, յերբեք չեղած,
 Որերի իմաստը նոր՝
 Գալիքի զոհասեղան:

1928

Որերի զոհի սեղանին
Դրել ե ջլուտ մի բազուկ
Իր զոհը վոսկե գլխանի՝
Աչքերում սոսկում ու ցասում:

Իր զոհը,—մի ցուլ վոսկեղջյուր,—
Դողում ե մահվան տագնապից,
Տեսել ե նա դանակը սուր,
Նայում ե ահով ականապիչ:

Աչքերով իր չար ու անկար
Տեսնում ե յերազը հետին.
Բառաչ ե թողնում խելագար
Սարսելով յերկինք ու գետին:

Իսկ զոհողն այնպես հաղթական
Վառել ե խարույկ խնդումի,
Նայում ե դեպի ապագան,
Վոր սիրով նա զոհն ընդունի:

Գալիս եմ յես հեռու հեռվից՝
Սրտիս մեջ կարոտ ու քաղձանք,
Ինչպես մի թափառիկ բեղվին՝
Մանեման ճամբարներ անցած:

Տանում եմ յես ուրուհի մահի
Դալիքին, վորպես մի նվեր,
Զարհուրանքը, լուռ ամայի
Շենքերի, անկյանք ու ավեր...

Մի գիշեր, յերբ մահը կարող
Հոշոտում եր շին ու քաղաք,
Յես՝ լույսի ու կյանքի կարոտ՝
Թողեցի մեր տունը, փախա:

Թողեցի մահվան մահիճում
Սրտերը հարազատ ու մոտ.
Զուր եյին նրանք սուր ճշում,
Աղերսում գթություն, ամոթ:

Հրդեհը հազարանլեզու
Կատաղած կրքերին իր գերի,
Լիզում եր, խելագար լիզում
Մարմինը մեռնող շենքերի:

Ու մինչև յերկնքի հեռուն,—
Բորբոքված աստղերի ջահով,—
Հրդեհված յերկիրն եր փռում
Մի գարշ պղծության ճենճահոտ։

Փռում եր սև թռչն ու թարախ
Հրեղը հաղարգ լսանի.
Աղխարհը դառնում եր, ավանդ,
Գիջահոտ, արյան բաղանիք...

Ու սրտից թռած ճչի պես,
Հեղակարծ թռած, անգիտակ,
Մենմենակ փախչում եյի յես
Անկարեկիր յերկնքի տակ։

Այդ վերջին, կույր լուսադեմին
Վերջին կենդանին եր մեռնում.
Մեր հին, հայրենի տան շեմին
Մեր շունն եր վորբացած վռնում։

Այլեվս յես յետ չդարձա,
Վոր չհուզեմ նիրհը փոշու,
Ու հանգավ անարև, անձալն
Այն կյանքը մոխրի մշուշում։

Մրտիս մեջ կարոտ ու բաղձանք
 Յես, ինչպես մի շրջիկ բեղվին,
 Վոլորուն ճամբաներ անցա,
 Աչք հառած ինձ կանչող հեռվին:

Յես կայան առ կայան անցա
 Սարսափի մի դաժան ուղի,
 Յեվ ամեն կայանում անձայն
 Մի ալրող, դառն արցունք թողի:

Յեվ ամեն մի նոր կայանից
 Գողացա հույսի մի նոր շող,
 Արևի լուսերից մի գիծ՝
 Միշտ կյանքի մասին ինձ հուշող:

Յերբ հասա գավթի ափին
 Փռչոտ ու խոնջած, արնագին
 Իմ հոգին ուղում եր արբի
 Այդ բախտով յերջանիկ կյանքի:

Սակայն իմ անողորմ ուղին
 Գամեղ եր արյուն ու կրակ,
 Ուղում եր հանձնել ինձ հողին,
 Ինչպես մի վաքակիչ դիակ...

Յեւ անա այդ ուղու վրա,
Ինչպես մի մարմնացած լքում;
Ընկել եմ անոք, անկրակ,
Լերդացած արյունն եմ թքում:

Իմ դեմը հազար հրապույր,
Գալիքը, մշտատե գարուն.
Յեւ որերն արեափրփուր
Գրգիռներ, տենչիւր են վառում:

Ույժերը բոլորոք հուրհուրան
Ընկել են մրցումի արշավ,
Կժպտա բախտը լուկ նրան,
Ով վոր այդ գալիքին հասավ:

Ուղում եմ, հ, յես ել վազել
Հասնել այդ գալիքին ազնիվ.
Ո՞վ ե, ո՞վ իմ չափ յերազել
Վոր գալիք այդ կյանքին հասնի:

Թռչում են որերը շրջիկ.
Ընկած եմ յես մեռակ թեւ,
Բայց անա մի որ մի աղջիկ
Ինձ ասաց ժպտադեմ «դե, յնլ»:

Հույս, արեւածագ ե կարծես
 Յերկու բիւ ծովերի վրա.
 Վառվում են շքեղ, սիրակեղ
 Զինջ կապույտ աչքերը նրա:

Շուրթերը կարմիր են ու կաս,
 Տենդեր հարուցող յերկու բոց,
 Շուրթերում ճերմակ մի յերազ
 Սադասի մի դուրթիչ շարոց:

Շարժվում են այդ շուրթերն ազահ
 Սիրո վեհ խոսքերով կիզուն,
 — «Կանչում ե մեզ լույս ապագան,
 Կհասնենք, նստել ես իզուր»:

Զգում եմ վոր հուրը հասավ
 Ու լցվեց սիրտս անեղեր,—
 Այդ արևն ե հրահոսան,
 Վոր լցնում ե կյանքի նոր սեր:

Նրա կրծքի դաշտի վրա,
 Ուր բացվել են հազար շուշան,
 Զարկել ե սիւս յերկու վրան
 Կյանքի գարունն արևադատ:

Ու վորպես արնաշող գրող,
Ճեփ-ճերմակ վրանի զլխին.—
Յեղևու կայծ դյութիչ և ախորժ
Բոցկլտում են վառ զգլխիչ:

Իր յերկու այդ վրաններում,
Վորպես բանականեր միշտ զգաստ,
Սիրազեն հույզերն են յեռում,
Վոր գալիք գրոհն յես զգամ:

Ու վաղը պիտ յեռա վարար
Սիրո բանակաների հորդան,
Յեվ խուժե լեցվի անվարան
Աշխարհը հզոր մայրության:

Կլինի յերգ ու հաղթանակ,
Կյանքը պիտի վառե լույսեր,
Յեվ ցնծան բանակ առ բանակ
Մանկություն, մայրություն ու սեր:

Վտաքի եմ յելնում յես թեթև
Լի սերով այդ քաղցր ու անգին,
Հանձնվում էլյանքի հարատև,
Միշտ առաջ մղիչ հորձանքին:

Ինչպես ֆաքիրն անկարեկից
Հանդիպած կայանում ընկնի,
Հոգնարեկ ճամբի զրկանքից՝
Հենց սալահատակին քնի,—

Անցորդները վտաքով հրեն
Յեւ կամ զարթեցնեն բարեմիտ,
Նա նստի քնատ, ինքն իրեն
Ստեղծի խնդության առիթ,—

Յեւ վերցնի հեշտ ու անխոկում
Կուշտ ըմպե գինի և արմղ,
Ճանապարհ ընկնի, պանդոկում
Մոռացած ձեռնացուպ, մախիալ,

Ու ճամբին նա միայն հիշե
Մոռացված իրերի մասին,—
Այդպես են ահա ինձ քշել
Յեւ հանձնել շքեղ յերազին:

Ահա խոնջ այդ ֆաքիրի պես
Բռնել եմ իմ կյանքի ուղին,
Հուշիրն իմ սև հանձնել եմ յես
Անցյալիս գորշ մառախուղին:

Յես ամեն կայանում բերել
Թողել եմ մի այրող արցունք,
Իմ վերջին կայանից առել
Նոր կորուվ ու նոր հիացմունք:

Հիմա մեր որերի ճամբին
Ձի մնա և վոչ մի լքված.
Փրկության ձեռներ ջլապինդ
Վանում են հոգնություն ու լաց:

Յեվ աղջիկն այդ սոսկ աղջիկ էր,
Որերի վոգին եր գուցե,
Վոր յեկավ ինձ կյանք ներշնչել՝
Կանացի ձայն առած ու ձե:

Հրահրեց նա կրկին-կրկին
Նոր ծարավ, փափագ ու կարոտ.
Վոր սոսկումն անեղ ընկրկի
Յեվ զգամ մի նոր առավոտ:

Ու վորպես թափառիկ ֆաբրը,
Սրտիս մեջ հազար մի յերազ,
Յես և իմ ալդ սերն արնագին
Կանգնած ենք նոր ճամբի վրա...

Յեւ զյուրիւմ հեռավոր հեռվից,
Գնում եմ իմ ուղին յերկար,
Ինչպես մի ուխտավոր բեղվին,
Վոր վոտով գնում ե Մեկկա:

Թե նորից մի գորշ իրիկուն
Մնամ մի ուղեհանգույցում,
Ընկնեմ յես ուժասպառ, նկուն
Զգտնեմ վճիռ ու լուծում:

Թե կրկին յես մնամ անսեր,
Մենակ, զաշտերում աժայի,
Ու վրաս սավառնի բազեն
Գիշատիչ, թեի պես մահի:

Թե նորից մաղձոտ ու վահրով
Յես ընկած, մուգ արյուն թքեմ,
Կհասնի Վի նոր հույս վառող,
Վոր վառի նոր արև իմ դեմ:

Կլցվեմ յես նոր կարոտով,
Կյանքը կժպտա ինձ նորից,
Կհանձնեմ ինձ հողով սրտով,
Նրան, ով բռնեց իմ ձեռից:

Ով դժնի մահը չի տեսել
Դաշտերում մենակ, ամալի,
Ում կյանքը ահով չի կիսել
Արնածոր գերանդին մահի.—

Նա այնքան վառ ու վարդագույն
Չի տեսնում գալիքի հեռուն,
Ու մահի վայրկյանին թաքուն
Անկարոտ, անիղձ և մեռնում:

Սակայն յես, յես, վոր որն ի բուն
Կրում եմ բյուր տանջանք, բաղձանք,
Արբում եմ, խորագին արբում
Կյանքի մի վայրկյանով անցավ:

Տեսնում եմ գալիքի հեռուն
Կյանքի արշավը դեպի նա,
Կարոտս կյանքի պես յեռուն՝
Մղում և ինձ,— «գնա, գնա»:

Ու նորից յեկնում եմ անքուն,
Կծկում եմ ուղին իմ յերկար.
Մինչև մի աստղոտ իրիկուն
Հաղթական յես մտնեմ Մեկկա:

1928

ԼՈՒՍԱՅԳ

Ու պոետներ, վոր չեն պղծել,
 իրենց շուրթերն անեծքով
 Պիտի յերգեն քո նոր կյանքը,
 նոր յերգերով, նոր խոսքով...
 Հոփհ. Թուֆաճյան

1

Ո՛վ առավոտ, վոր քացվում ես,
 Վիթխարաթերթ, մի ծաղկի պես,
 Ծածկվում ես բույրերդ լույս
 Ու լույսերդ՝ բյուրեր սնդում՝
 Տիեզերքի մութ ասիւրում
 Ու մրափը կյանքի բերում:
 Ո՛վ առավոտ թեթև ու հեղտ,
 Բայց ինչպիսի՜ անհրաժեշտ
 Յերկունքներով ու պայքարով՝
 Խավարի դեմ, այնպես կարող
 Պոռթկում ես դու հուր լուսաթափ,
 Դու կյանք, մահի պես անխուսափ:

Գիշեր, վիթխարի մի թև՝
 Կախված անհուն բարձունքից.

Ու սև, սաքսափի պես սև.
 Ու ծանր՝ քան մահի կակիծ,
 Բղխած անհայտ ակունքից,
 Փռված է ահի մի ծով,
 Խուլ ծովում հրի բյուր բիծ՝
 Կապված նվաղուն գծով:
 Մութը մահի պես բարդ է,
 Բայց գիշերվա անդունդը
 Հատակ ունի, և արդեն
 Թույլ նոսրանում է մութը:
 Ահից հիմա սթափված
 Աչքերը թարթում են թույլ,
 Բացվում են կամաց-կամաց,
 Հայնանում, ձուլվում են ծույլ:
 Մռայլ թևը ծալվում է
 Աննկատ, մութը մաշվում է
 Ու հալվում, ծավալվում են
 Լույսն ու լուսի շարժումը...
 Մութը պարտվում է անկամ
 Ու տեղի տալիս լույսին.
 Ու վորպես լույսի պատգամ՝
 Յերկնահաս լիրան ուսից
 Նիզակներ, նետեր, տեգեր
 Ճեղքում են լաղուրը հարթ,

Ու լազուր լայնը մեկեն
 Ժպտում ե շիկ ու գլարթ.,
 — «Նահանջիր հաղթված գիշեր,
 Նահանջ, նահանջ ու նահանջ...»
 Գիշերում խեղդված ճիչեր
 Հառնում են լուսապահանջ,
 Մի համբյուր հեռվից, հեռու
 Լեռների ճակտից սահում
 Իջնում ե դաշտերը բերկրուն,
 Վոսկե վարսերը շոյում:
 Ու անտես անթիվ ձեռներ
 Հզոր մի թափով թևի
 Նետում են յերկինքն ի վեր
 Հրաշեկ գունդն արևի:
 Նա անհուն ճամբի ծայրին
 Վառվում ե, վորպես դրոշ,
 Հետո վոգին պայքարի
 Բռնում ե ուղին վորոշ...
 Ստվերներ յերեք ու թույլ,
 Ջարդված բանակի բեկոր,
 Նահանջում, ցրվում են ծույլ՝
 Զորերում անդնդախոր.
 Գնում են լուռ մեռնելու,
 Կամ լռին, արևից անտես՝

Մթին դավեր խորհելու
Նոր գիշեր բերել հանդես...
Իսկ արևն հաղթ, հրալանջ,
Պայքարի հրե զրահ,
Բարձրանում է աննվաճ
Կապույտ գենիթի վրա:

Մութի շփեղ պարտություն
Լույսի դեմ: Լուսթյան մեջ
Լույսը մի աչք է արթուն,
Վոր կարդում է եջ առ եջ
Մութի թերթերը մռայլ
Հանգույցով, հարցով լեցուն,
Ու մեկնում կյանքի վրա
Իմաստը՝ հարցի լուծում:
Լույսը մութի ծնունդն է,
Ու մահացնողն է նրա.
Մութը պարապ անդունդն է,
Լույսը լցնողն է նրա:
Լույսը ծնվում է բանտում,
Մութի մեջ ահ ու մահի,
Ու հետո բանտը քանդում
Պոռթկումներով ամհի:

Ո՛վ այգարաց, լուսն սաղափ,
 Իմ նայիրի, սիրտ լուսատապ,
 Նայիրաբաղձ իմ կարոտին,
 Քո աներկըրդ առավոտին
 Ու արեին քո բոց ու բարկ
 Վողջճէյն և փառք, վողջճէյն և փառք,
 Խավարի մեջ հուրդ կրող,
 Տանջանքի մեջ կամքդ կռող
 Զավակներին քո արնածին,
 Վոր փակ բախտիդ դուռը բացին,
 Ու ցուցլաց արեն այս բարկ,—
 Վողջճէյն և փառք, վողջճէյն և փառք...

Ք

Առավոտի թեւերը վառ
 Մաղու՛մ են ցած լուսն փողի,
 Ու ցնդում ե՛լ յերազը մառ,
 Ինչպես լույսի տակ գոլորշին:
 Կյանքը մտած արեի տակ
 Նրա անմահ ծիծն ե ծծում,
 Մի պահ թողած, բայց միշտ անհաղ
 Նա գլուխը վեր ե ցցում
 Ու բառաչում այնպես ահեղ,
 Վոր ամեն մի մասնիկ զգաստ,
 Թե կենդանի հուր ե պահել,
 Այդ բառաչի թափը զգա.

Ահա գյուղերը գետնաթաղ՝
Խրճիթներով խլրդաբույն,
Քաղաքները քնաթաթախ,
Ավանները մեր գորշագույն
Խայթված հրով մի անխուսափ,
Վեր են թռել գոչից ընդոստ,
Դեղին տենդից արդեն սթափ,
Նոր արևն են դիտում ըմբոստ:
Ու թափվել են հողի վրա
Հողի տակի հյուղերը թոն,
Ու ծծում են արևը Ռա.
Յեթե մի նոր Քսենոֆոն
Վաղը անցնի մեր աշխարհքով,
Ել չի տեսնի կյանքը անկամ
Մեր հյուղերում հողերթիկով,
Քաղաքներում նալիրական:

Գյուղը արև եր ուզում,
Յերբ արևն արդեն առավ,
Գյուղին գալիքն է հուզում,
Գյուղը ելի յե ծաղավ...
Ձի ուզում սալլի ճռինչ
Կամ ծուլ դդում՝ բոստանում,
Գյուղը ուզում է ել ինչ,
Ինչ գալիքն է խոստանում:

Գետերը թևեր ունեն,
Թևերը թրի թափ են,
Գետը հանում են հունից՝
Նետում են նոր-նոր ավեր...
Դաշտերը ել չեն տենդում,
Զի իջնում ժանդ ու խորշակ,
Դեղին յերաշտն ե ցնդում
Ջինջ, հնչուն կարկաչի տակ:
Ցնդում ե ծարավը չոր,
Հիմա ծարավեն պիտի,
Յեղուկ, ձկները առչոր,
Ուղեփոխ, անջուր գետի:
Դաշտերը լույսի լիճեր՝
Գետակի ուժով վառած,
Արտերը թող կարկաչեն
Առվի ջրթերին շարած:

Լույսերից ամենքն արբել են,
Բայց ելի զգում են պարզ՝
Առավոտն հուր ե բերել,
Զվում են բյուր մեղվապարս,
Ինչպես գնդացիւրն եր մաղում
Բզեզների թռնոտ ու չար,
Յերբ կյանքը սև դադաղում
Անլույս, անդոր կճշար...
Դաշտերում, այգում, հանդում,
Լույս ե, առավոտ, շարժում.
Լույսը մշուշ ե քանդում,
Արևը կյանք ե բաժնում...

Յերեկը՝ սիւլ-լույս արտեր,
Գիշերը՝ լուսաշող քուն.
Իրիկուն,—բաց և ճամբեն
Արտից ձգված մինչև տուն:

5

Նայիրական գորշ քաղաք,
Մահի ճամբի սև ափին
Արնով խեղդված աղաղակ
Ու սևացած սարսափից.
Կյանքից ընդմիջտ հուսախափ.
Մահին եյիր գոհացու,
Բայց ստացավ անխուսափ
Վերջին իղձդ գոհացում.
Ու լուսացավ այնպես պարզ
Քո գիշերը անկրակ,
Հիմա արեն հրավարս
Խինդ և մաղուժ քո վրա.
Ու գոցվում և ամեն վիհ,
Ցավը խայթում և սակավ.
Դու ծծում ես արևի
Ստինքները լուսակաթ:
Դու փռել ես սիրտդ բաց
Առավա դեմ հուրհուրան,
Վոր հողմերը սրընթաց
Լիզեն վերքերը նրա,
Լեցնեն արյուն ու կրակ
Նոր որերի հորձանքից,

Մղեն յերակ առ յերակ
Նոր հուզումներ անկակի՞ծ:
Պինդ ջլերով լուսալար
Ողակվել ես դու գյուղին,
Ու այդ գյուղը լուսավար՝
Առանց ահ ու յերկյուղի՝
Հողի ամբողջ բերքը հում
Քո ուշփերն կզոհի,
Իսկ բարիքը անհատնում
Լինում է հայտ կիսովի:
Նոր է լույսդ բացվել դեռ,
Նոր է յեռում թափը քու,
Ու արեղ հրաջեռ
Սիրտդ կյանք է ներարկում:

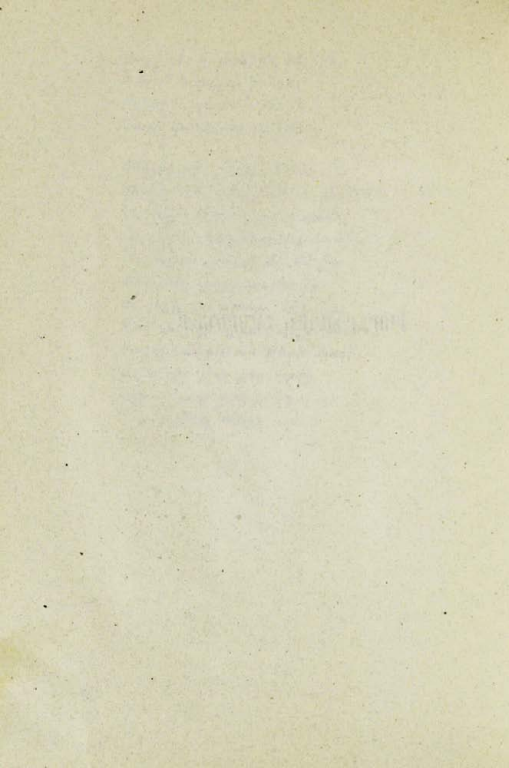
Զարթնել է յերկիրն իմ հին,
Խոշտանգված, խոցված հնում,
Փպտում է բաց աշխարհին
Ու իր նոր յերգն է հինում:
Առավա շեկշող լույսով
Իր կեսորն է նա դարբնում,
Ու այնպես լի յե հույսով,
Հույզ ու հրով անհատնում,
Այնպես ամուր է, հզոր,
Վոր ձեռներն իր լուսամատ՝
Մեկնել է հեռվին անդոր,
Յեղբայրներին հուսահատ...

Զարթնել ե յերկիրն իմ հին,
Խմում ե լույսը բոսոր.
Բռնել ե պայծառ ուղին
Դեպի կապտաշունչ կեսոր:

Յերկիր իմ, լույսով հեղեղուն,
Յերկիր իմ, բերկրուն ու բեղուն,
Առ ճիչս, խնդությունս ամեն,
Առ սիրտս զարթնումիդ ժամին.
Առ սիրտս բողբոջ մի թերի,
Թող խմե շողքը լույսերիդ.
Ու յերբ դա կեսորդ հասուն,
Թող ճեղքվի սիրտս պարտասուն,
Բացվի, թերթ առ թերթ փովի,
Ու նորից թող քեզ տրվի
Այն ամբողջ խինդը հզոր,
Վոր քեզնից ծծեցի այսոր:

1924

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՄԵԾ ԴՐՈՇԻ ՏԱԿ

Լ Ե Ն Ի Ն

Քո անունը դրոշի պէս սրբազան
Փողփողում ե, ուր տքնում կա, ուր՝ պայքար...
Քո անունով գրոհում ե մեր ազատ
Աշխարհն այսօր դեպի կերտվող ապագան.

Դու Մեծերի մեծագույնը, վիթխարի,
Նոր պատմութեան ռահանորդ ու ռահվիրա,
Հորիզոնից անցյալ կյանքի, պայքարի
Շողջողում ե քո անունը մեր վրա:

Դու մեծ քաջադուր, վոսկե կուռքի պատուհաս,
Հիմքից ցնցող հին աշխարհը՝ բանտ ու վիհ,
Ուսվար կյանքում դու լուսեղեն պատուհան,
Վոր կանչեցիր դժգոհներին մեծ կռիւ:

Ըմբոստութեան մագնիտն ես դու, վոր ձգում,
Ամբարում ե ատելություն, քե՛ն ու վոխ.
Դու հավաքած գնդեր ցրիվ ու նկուն
Ստեղծեցիր անհաղթ բանակ մի կռիող:

Հղոր ռազմիկ ու յեզակի Զորավար,
Վերջին կռվի դու մարտնչողն առաջին,
Հողագունդն ե հիմա լինում վեր ու վար
Քո առաջին հարվածների շառաչից:

Հոկտեմբերի վոգին, սուրբ և դրոշ,
Հոկտեմբերյան բանակների գորապետ,
Դու վառեցիր մեծ ընդվզումն ու գրոհ,
Ու վարեցիր միլիոնները միշտ քեզ հետ:

Մեծ կառուցող, Ճարտարապետ մեր ճարտար,
Խորհուրդներն մեծախորհուրդ Գլխավոր,
Նոր աշխարհի կերտման բանվոր և հանճար,
Մարմնացնում ես, մարմնանում ես ամեն որ:

Իմացության, իմաստության վեհ դադաթ՝
Վեր ծառացած կյանքի խորքից, ընդերքից,
Դու անցյալից տեսար Այսորն, Ապագան,
Ու հասնելու տվիր մեզ սուր, ուղեգիծ:

Քո անունն ե Ատելությունն ու Վրեժ,
Քո անունն ե Ըմբոստություն, Ապստամբ.
Հին աշխարհը, վոսկեզլուխ մի հրեշ
Ընկրկեցավ քո պողպատե խստությամբ:

Քո անունը սիրո անուն մեծանիշ
Թևածում ե յերկրե յերկիր, սրտե սիրտ.
Նոր դարերում չկա, չկա մի ուրիշ,
Վոր գալիքում քո չափ սիրվի և հուզի:

Յ ԵԶԱԿԻ ՅԵՐԳ

Նոր մարդկության ծննդյան ճիշն առաջին յեղար
դու,
Հոկաեմբերյան մեծ վորոտ, վոր ծայր առար մեր
յերկրում
Ծալալեցիր, փալեցիր, մտար ամեն սիրտ ու տուն,
Բորբոքեցիր կովի սեր, ատելություն ու բերկրում:
Դու յեղար մեծ զարթոնքի ահազանգն այն ալիկոծ,
Քայլերդն յեղար մեծ կովի, տարար դեպի հաղթու-
թյուն,
Դու հաղթության հիմն յեղար բանալներին բաղմա-
հոծ,
Նոր աշխարհի ստեղծման մեծ մարտակոչն յեղար դու:

Դու յեղար այն յերգը մեծ, վոր յերբեք մարդկության
Վեհ հանճարն ե ստեղծել իր տքնությամբ դարավոր.
Բաղխումների, ձայների հակասական բարդության
Ամբողջություն ներդաշնակ, շքեղարվեստ, փառավոր:

Դու ազունքն ես առաջին ամեն յերգի, արվեստի,
Վոր կերտում ե մարդը նոր, վոգին ազատ, դուռը դա.
Դու հարազատ, մայրենի յերգ կլինես վերստին
Այն աշխարհի մարդկության, վոր դեռ հետո պիտի
դա:

Հին աշխարհին դու դարձար մահազանգ ու վերջին
բոլ.

Նոր աշխարհի ծննդյան ճիչը յեղար դու հպարտ.
Դու մեծ կերտման հիմն յեղար, հոկտեմբերյան մեծ
վորոտ,

Որորի յերգ կլինես, քանի կյանքում ծնվի մարդ:

1988

ՆԵՐՐՈՂ ՆՈՅՄԱՐԵՐԹԱՆ ԱՌԱՎՈՏԻՆ

Նոյեմբերյան ցուրտ գիշեր, դու գարնան պես
լուսացար-

Դրոշներն լարդերով բերի՛ր գարնան բույր և գույն-
Տառապանքի գիշերը, վոր տեղում եր դարեդար,
Հնամենի մեր յերկրից քաջվեց պարաված և նկուն:

Ո՛ր, վորպիսի ծիլերով մեր յերկիրը կանաչեց...
Հողն արյուհնով հագեցած իր արգանդում այնքան
սերմ

Ու սեր սնեց կենսունակ՝ իր որերում դառնահեծ,
Նոյեմբերյան գարունը մինչև յեկավ ջերմաջերմ:

Յե՛րբ սերմեցին, ռվ սերմեց իր փրկարար ձեռներով
Տառապալից մեր կյանքում սերմը այդ մեծ խնդության.
Փառք այն ոյժին, վոր հողը ջերմացրեց վառ իր
հրով,
Փառք այն անմահ սերնդին, վոր յեղավ մեծ սերմնա-
ցան:

Ե՛յ անպտուղ տքնության հնամենի մեր յերկիր,
Տերն ես արդեն սրբազան աշխատանքիդ բեղմնավոր.
Փառք այն ուժին, վոր սնեց ցնծությունը քո բերքի,
Փառք այն հզոր սերնդին, վոր մշակողն ե այսուր:

Մերն ե հիմա ամեն ինչ, վոր կա մեր նոր աշխարհում.

Մերն ե բերքը բեղմնավոր մտքի, սրտի և հացի.

Փառք այն ուժին, վոր անխոնջ յեռանդ և մեղ ներարկում,

Փառք այն պայծառ սերնդին, վոր պատրաստվում ե հնձի,

Բազմաբեղուն մեր բերքի ամեն հատիկ, ամեն հունդ Սերմ և գալիք դարերի յերջանկության մշտատև.

Փառք քեզ վաղվա շողջողուն ազատածին մեր սերունդ, Փառք քեզ գալիք որերի յերջանկության վառ արև.

Եջ առաջին՝ մեր յերկրի նոր պատմության, հին հողի,

Դուռ յերջանիկ փրկության՝ դեպի գալիքն անհառաչ, Նոյեմբերյան առավոտ, փառք արդ եջը գրողին, Փառք նրան, ով դուռը մեծ լայն բաց արեց մեր

առաջ:

Բոպեն անդամ մեր կյանքի այս հարատև ստեղծման Քեզանից ե ուժ առնում ու մեղ մղում նոր կովի.

Փառք այն գրչին, Նոյեմբեր, վորով վեպդ սրբազան Սերունդների համար նոր, վորպես ավանդ, պիտ

գրվի:

ՇԱՀՈՒՄՅԱՆԻ ՍՐՁԱՆԻՆ

Վորքան ել վոր հանճարեղ
Լիներ վարպետը այն մեծ,
Վոր քեզ համար այս քարե
Հուշարձանը քանդակեց,
Արձանացնել չեր կարող
Միշտ ապստամբ քո վոգին,
Կամ քե՛զ կռլի մեզ վարող՝
Ու հայացքդ կաթողին:

Մըրիկների համար մեծ
Ստեղծված վոգին պայքարող
Արձանանալ քարի մեջ՝
Յերբեք, յերբեք չի կարող,—
Շարժման մեջ ե նա հավերժ,
Նոր գնդեր ե միշտ կռում,
Վոր թշնամին դահավիժ
Պարտված մնա միշտ կռում:

Մեր թշնամին, ո՛ր, յերբեք քեզ՝
Ընկերներիդ հետ հերոս՝

Այլազնեբում արեկեզ
Խողխողում եր բարբարոս,—
Նույնիսկ, նույնիսկ այդ պահին
Մատնվում եր պարտության.
Ու պարզված եր աշխարհին
Դրոշը մեր հաղթության:

Դու չկայիր,—վոգիդ կար,
Սավառնում եր նա կյանքում,
Ու մնում եր ղեկավար՝
Բանվորական մեծ Բազուն
Յերբ բարձրացրեց նորից վեր
Մեր դրոշը սրբազան,
Վոր աչնունեստ փողփողեր
Կյանքի վրա անսասան:

Դու չկայիր, մեր անահ
Բանակաների զորավար,
Բայց քո կամքը լենինյան
Զորավար եր մեզ համար,—
Կասպից ծովից մինչ Սև ծով
Ու Կազբեկից Արագած,
Յերբ Կովկասը զնգոցով
Ապրում եր լին այգարաց:

Դու չկայիր, բայց վռվռ
Մնաց հյուսված անբաժան
Այն մեծագոր դաշինքին,
Միացումին սրբազան,
Վոր հողը մեր հայրենի
Մեծ Միության հետ կապեց,
Ու հին յերկրում արյունի
Մեր հայրենիքն չեղավ մեծ:

Ջկաս, չկաս... Բայց այսօր
Մեր աշխարհի սանձակո՛ծ՝
Սլացքի մեջ գերագոր,
Կառուցման մեջ ստեղծագործ,
Վոգեփոխման հիասթա՛նչ
Այս կռվի մեջ սիրտդ կա,
Վոր մզում ե մեզ առաջ
Միշտ դեպի մեծ ապագան:

Վհ՛, վորքան ել հանճարեղ
Լիներ վարպետը այն մեծ,
Վոր քեզ համար այս քարե
Հուշարձանը քանդակեց,
Ջեր կարող, մեծ Շահումյան,
Բանդել վռվռ այս քարում.
Նա հեգնելով ահ ու մահ,
Դեռ կռվի յե մեզ վարում:

1985

Արագաքայլ մոտենում ե գալիքն արդեն.
 Կառուցվում և ուր ըստ որե ձեռքերով մեր,
 Ճամբին ինչքան սպառնալի խուժեր բարդվեն,
 Յեւ աղմկեն ու շառաչեն ինչքան հողմեր:

Հոկտեմբերյան մի առավոտ սուրբ խնդությամբ,
 Կործանումով և արյունով հիմքը դրինք.
 Թմբուկ յեղալ մեր ռումբերի պայթյունը բամբ,
 Յեւ մահասփյուռ հրացանները՝ ահեղ սրինգ:

Դարերում դեռ վոչ մի ռազմերգ, վոչ մի նվագ
 Զի վողողել այնպես բախտով կյանքը ցավոտ,
 Ինչպես յերգը ալդ աներկրորդ, արյունավա,
 Վոր վորոտաց հոկտեմբերյան մի առավոտ...

Ո՛ւր ե արդյոք հրացանն այն անտիք, անգին,
 Վոր առաջինն ինքը մեր մեծ յերգը սուլեց.
 Յեւ վճիռ տեղ ե վերջն առաջին այն գնդակի
 Յեւ ստեղծման մեր առաջին քայլը հար ե:

Ո՛վ քանդումի և ստեղծման առաջին քայլ,
 Նոր դարերի բախտը նշող կարմիր կրակ,
 Թող առաջին յերգդ ահեղ և արնափայլ
 Բոցավառվի վողջ աշխարհի յերկնի վրա:

ՅԵՐԵԲ ՔԱՌՅԱԿ ՏԱՐԻՆՆՐ

Յերեք քառյակ տարիներ հնամենի մեր յերկրում
Բազմալեզու զնգոցով, հաղար ռիթմով ու

Զրնգում ե անընդմեջ, բորբոքվում ե ու բեր

Հոկտեմբերյան մեծ յերգը նոյեմբերյան յերան-
գով:

Բազմադարյան մեր յերկրի անտառն ավեր,
հողմահար՝

Քո ջերմ շնչով կենսատու իր նոր կյանքը
Ընձյուղեց.

Մեր նոր, գալիք յերգերի միակ ակունք միշտ
վարար՝

Ինչքան հեռու՝ քո յերգը՝ այնքան զնգուն,
այնքան մեծ:

Նոյեմբերյան առավիտ, հուշաշարդ՝ վորպես լար
Այսօր յետ ե քաշում իմ հոգին, հպում աղեղիդ,
վոր իմ յերգը, վորպես նետ, ուղղաթռիչ,

անգալար
Նոր ավյունով և թափով առաջ թռչի իր տեղից:

ԿԱՐՄԻՐ ԺՊԻՏԸ

Հոկտեմբերյան ուրբերի արյան պես, վոր ծերացած
 Հին աշխարհին նոր կյանքի առավոտը հռչակեց,
 Դուրս են հորդում այս տոնին, Հոկտեմբերյան
 տարեդարձ,

Դրոշները փողփողուն, կարմիր-կարմիր լալակներ:

Լալակների ծալքերում, կարմիր-կարմիր գրքի պես,
 Պայքարների մեծ վեպը վերապրում եւ և հուզում,
 Քամին եջերն ե թերթում ու կարդում եմ հիմա յես՝
 Նոր աշխարհին հաղթանակ, հին աշխարհին փլուզում:

Հոկտեմբերյան քանդումի կամքը այսոր խտացած
 Ստեղծագործ կամքի մեջ՝ նոր աշխարհն ե կառուցում-
 Ու լենինյան բանակի հատվածները համընթաց
 Ավետում են աշխարհին նոր հաղթանակ ու ցնցում:

Ու թիլում ե ինձ, ահա՝ լալակների փողփողուն
 Այս հորձանքը խնդության, հաղթանակի ժպիտն ե,
 Վոր մեր կյանքի հոյակապ պայծառ դեմքն ե վողո-
 դում,

Նոր աշխարհի դարպասից յերբ արդեն ներս ենք
 մտել:

Բացվում ես, առավոտ, սիրելի աչքի պես,
 Յեվ այնքան ցնծություն կա այդ թարմ հայացքում,
 Կան հուզվեր խլրտուն, կամքեր կան դիմացկուն,
 Կրքեր կան մաքառող, խոհեր կան հեռատես:

Տեսնում եմ, առավոտ, հայելումդ արեշող
 Մի ամբողջ աշխարհի կերտումը—նոր աշխարհք.
 Բարձունքներ կան հսկա, սլացիկ, լորպես փառք,
 Մավախի աներիզ, թուխքների սանձաթող:

Յե՛նում ե, առավոտ, նոր մարդը պայքարով,
 Կերտում ե բարձունքների և ինքը բարձրանում.
 Մարդը Մարդ ե արդեն, հերոս ե բարձրանուն,
 Հոգին իր խոյանք ե և կամքը՝ մաքառող:

Բացվում ես, առավոտ, սիրելի աչքի պես,
 Մարտ ու սեր և իղձիկ կան քո թարմ հայացքում,
 Իղձերը ծաղկում են, սերերը հիացնում,
 Մարտերը վճռում են ու դու խոր ժպտում ես:

ՅԵՐԳԵՐ ԱՌԱՎՈՅՑԱՆ

1. ԱՔԼՈՐՆԵՐԸ

Կանչում են ամեն առավոտ,
Աքլորները կանչում են զիւ,
Այդ յերգ չե դյուլթիչ, փառավոր,
Վոչ եւ լաց աղեխարշ, կիզիչ

Բայց թնդում ե այդ պարզ կանչից
Իմ սիրտը ցնծությամբ մի վես...
Խնչ բնազդ վեհիմաստ ու ջինջ,
Վոր լուսայգ ե ավետում մեզ

Եւ թնչ յերգ այդքան փառավոր
Յեւ վեհ իմաստ ունի հուզիչ...
Կանչում են ամեն առավոտ,
Աքլորները հպարտ ու զիւ

1927

Ձ. Ա Ր Ե Վ Ք

Յելնում ես վառ ու կայտառ,
Զարթոնքի լրաբեր, դժւ,
Աքլոր իմ կարմրակատար,
Արե իմ վոսկեփետուր:

Թևերդ ես թափահարում,
Կտուցդ պարզած վստահ՝
Թողնում ես առու առու
Լույսերիդ յերգը հստակ:

Քո յերգերը խուրձե խուրձ,
Վորպես՝ լուսեթել կծիկ,
Մեր կյանքը նսրակառույց
Կապում են յերգող կտցիդ:

1927

3. Առավոտ

Յերկրում իմ առավոտ ե,
Զարթնել են գյուղ ու քաղաք...
Դեռ սրտիս վորջան մոտ ե
Քո յերգը, հիվ աքաղաղ.

Թեև յերակե յերակ
Զգում եմ՝ աշխուժ մի այլ
Շրջում ե յերկրիս վրա
Հաստատ ու յերկաթափայլ—

Նա յե մեզ հանում վոտի,
Նա յե պայքարի կանչում,—
Բայց քո կանչն առավոտի
Զնգում ե իմ ալանջում:

1927

Ա. ԳԻՄՆԱՍԻԱ

Շէակաները այնքան թովիչ
Սուլում են զիլ ու շոգեշունչ, —
Աքաղաղներ յերկաթավիզ՝
Առավոտյան վոսկեփողում:

Հաղթանակի յերգ վոսկեթի,
Ստեղծումի հզոր ձգտում. —
Ահա ինչ են մեզ ավետում
Կոկորդները այդ յերկաթի:

Նրանց կանչից յելնում ե վեր
Մեր աշխարհը յերկաթ հապած.
Յեվ գալիս ե հանդարտ ու վեհ
Մեր ապագան:

1927

ՊԱՌԱՎԻ ԼԱՅԸ

Լալիս ե պառավ մի, ճշում, թքում ե.
Քանդում են ախտեղ խարխուլ մի տուն,
Հղոր, մի շինարար ձեռք արթուկում ե
Փողոցները ծուռ, տներն անդուր:

Վռչինչ չի դիմանում, փուլում, ծալվում ե
Ընթացքի տակ այդ ծանր հսկայի.
Այդ նորն ե, վոր դալիս ու ծավալվում ե
Ու ծալում, հարթում ե ինչ կա հին:

Այդ մենք ենք, մենք, այդ ե դարերի ուժը,
Վոր արյուններից ահա հարլավ,
Ամեն ինչ գծված ե ու կանխորոշ ե,
Վռչինչ չես կարող անել, պառավ:

Քանդված ե արդեն խարխուլ այն տան
ծածկը,

Հիմա քանդում են հիմքը պատի,
Դեռ չես հասկացել դու՝ այդ ինչ ընթացք ե,
Ու յերբեք չես հասկանա, տատի:

Լալիս ե պառավը, անդոր թքում ե,
Բանդում են դեմը՝ ինչ կա խարխուլ.
Մի շինարար ձեռք ամուր արթուկում ե
Տներն անկարգ, փողոցները խուլ:

1928

Յերկարում ելին ստվերները գորշ,
 Ստվերներ ծառի, քարի ու ժայռի.
 Նախ լցնում եյին բյուր խոռոջ ու խորշ
 Յեւ ապա ձորը ահաւիկ, վայրի:

Խտանում էր սև խավսրն անթափանց,
 Ու խավաբակուլ այդ վայրի ձորում
 Անտառներ, ժայռեր, լեռներ վահապանծ
 Սեղմվում ելին խիտ և իրար ձուլվում:

Մանր խավարի անլուր սարսափից
 Գետն եր գալարվում, գոռում մռնչում,
 Ու գետը ճնշող այս ու այն ափից
 Ժայռատամ չարքերն եյին քրքջում:

Հուսնի դաշույններն իջնում եյին ցած,
 Ստու փայլով ցոլում ջրերի վրա.
 Ալբերը նրանց շողքից վախեցած՝
 Թավալվում ելին խառնվում իրար:

Աստղերը վախկոտ թռչնիկների պես
 Կծկվում ելին լուռ ծառերի վրա...

Անտառի յեղրին, կայծոռիկ ասես,
Մարմրում եյին ճրագ ու կրակ...

Ծանր խավարից գետն եր մռնչում,
Սոսկումից ծառերն եյին խշրտում,
Գազանն ուտում եր մի փոքրիկ թռչուն,
Յեւ այդպէս մարդն եր մարդուն հոշոտում:

* * *

Սպասում եյին ահով ու դողով,
Վոր առավոտյան արևը շողա՝
Լույսի սրերով, սրերի շողով,
Յեւ մութը դեպի այրերը սողա:

Արևն յելնում եր սեպ լեռան ուսից,
Նրա ջերմությամբ ձորն եր ծիծաղում,
Ու ժպտում եյին ծառերն այդ լույսին
Յեւ կանաչ շողեր եյին ցնցուղում:

Անտառի կողքին մարդը ծվարած
Անմասն եր մնում ժպտին ծառերի.
Այդ հին արևից անհույս շվարած՝
Ակնկալում եր ուրիշ արևի...

Մեր այդ արևը վոչ թե վերևից՝
 Զորերից յելավ, խորերից լելավ
 Ու վողջագուրեց վերին արևին
 Նրա պես պայծառ թևերով իր լայն:

Մեր բազուկներով նա քամվեց ջրից,
 Զուրը դարձավ լույս, կենդանի կրակ.
 Յերկաթ վոտներով բարձրացավ ձորից,
 Վառվեց մեր զարթնած աշխարհի վրա:

Վառվեց արտի մեջ, վառվեց մարդու մեջ.
 Արյան պես հոսեց յերկրի յերակով.
 Կյանքն է տաքանում և աճում անվերջ
 Մեր այդ ձեռակերտ նոր արեգակով:

Լույսերն են խոսում, լույսերն են հոսում
 Լույսերն են վառում կովի կիրք ու սեր,
 Լույսերը կյանքի նոր յերգն են հյուսում,
 Լույսերն աշխարհն են յերկուսի կիսել:

Մեր լույսը յելավ մկանից, կամքից,
 Մեր լույսը ջրից յելավ շառաչյուն,
 Մեր լույսը վառվեց ջերմությամբ կյանքի.
 Մեր լույսին վողջույն, մեր լույսին վողջույն:

ԼՈՒՍԱՏՈՆ

Տոն ե այսոր, լույսի տոն,—խորհրդային ցնծություն
Կերտում ենք մեծ լուսատուն, խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Գալիս ե մի հուր հրաշք՝ կերտված կամքով ու բազկով՝
Մեզ բորբոսից ազատող,—խորհրդային ցնծություն:

Բարձրանում ե մեր կյանքում անջնջելի մի սահման
Հինն ու նորը խոր զատող,—խորհրդային ցնծություն:

Խլրաում ե ամեն սիրտ, ամեն հյուղակ, ամեն գյուղ,
Յերկիրն ամբողջ լուսաթով,—խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Վաղը վերջին խրճիթում ճպռոտ լամպն ե ջարդվելու,
Քո լույսերն յերբ վառես դու,—խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Ու վարակող ժպիտով, յերգի նման սրտաղեղ,
Լույսը կանցնի տնից տուն,—խորհրդային ցնծու-
թյուն:

Գործարանում նորաշեն անիմները ծանրադարձ
կաշխութանան մշտարթուն, խորհրդային ցնծություն:

Կարագանա կյանքի չուն, կարագանա կյանքի չուն,
նոր թափ կառնե զղրղուն,—խորհրդային ցնծություն:

Դեպի, դեպի կոմունիզմ վաղքի յելած մեր յերկիր,
Սլանում ես ահա դու, խորհրդային ցնծություն:

Այսօր տոն ե, լուսատոն. մեր յերկիրը լուսաթով
իերտում ե մեծ լուսատուն,—խորհրդային ցնծություն:

1927

Խաղաղություն, խաղաղություն խորին
Այս գիշերում, աշխատանքից հետո.
Ու անցնում են շարան-շարան նորից
Խոհեր, մտքեր, հույզեր ու սեր հերթով:

Յեւ լսում եմ այս խոր լռության մեջ
Մի հեռավոր յերգի անուշ կարկաչ...
Հույզերի մի հանդարտ, լուռ յելեկջ,
Ապրումների պահեր՝ խոր, անհառաչ:

Մաղիկներով ելեկտրական լամպի՝
Կարկաչում են առվակները սարի.
Կարկաչը լույս, լույս և դարձել անրիժ,
Ո՞վ և լույսը՝ յերգ, յերգն արել լույս բարի:

Աշխատանքը, մարդը, մարդն և քամիչ, —
Քամում և տարերքը՝ քար, ջուր և հող.
Նա սանձում է ջուրը, քարը, քամին, —
Աշխատանքին, կերտող մարդուն՝ ներքող:

Ահա, ահա լամպը՝ բռունցքի պես,
Այդ բռունցքում ճգմվում է, քամվում
Տարերային ուժը՝ ջուրը, ջրվեժ, —
Ու նրանից լույս է, լույս է հանվում...

Գիշերվա հանգստի այս իսկ պահին
Յես լսում եմ յերգեր վառ, չմարող.
Մռնչում են, բաղխվում ուժեր տարերային,
Մարտնչում և մարդը միշտ պայքարող:

Ս Ր Ն Գ Ա Հ Ա Ր Ը

Հանդիպում եմ դեռ նրան, սրնգահար այն
 կույրին,
 Վոր Շահումյան փողոցում, հենված փլչող մի
 պատի,
 Շուրթերն հանձնած սրճնդի մեղրածորան համ-
 բույրին,
 Իր յերգերն և կաթեցնում ախորժալուր, հանդար-
 տիկ:

Սրինգը ինձ թվում է մի լեռնային ջինջ առվակ,
 Ու հոսում է նրանից կույրի յերգը, վորպես ջուր,
 Մերթ ճչում է այդ յերգը՝ սահանքներից ուժ
 առած,
 Մերթ մրմնջում տխրաճախ, մերթ ել ուրախ
 խոխոջում:

Վորճան, վորճան հեռու յե, միայն աչքերդ
 փակած
 Դու կարող ես նշմարել ակը, ակը այդ յերգի.
 Բայց յերգողը, սրինգը, սրնգի յերգն ահա կան,
 Մայթի վրա տեսնում ես և լսում այդ յերեքին:

Թեզ ոտար ե թվում այդ, խորթ ե հնչում

աղանջիդ

Այդ հովվական սրընդի շունչը տխուր նվագուն,
Ունկընդիր ես որերի դղրդացող շառաչին,
Բայց ինչ վոր բան այդ յերգից հարազատ ե քո
հոգուն:

Մեռնում ե նա, այդ յերգը, այդ սրինգը հով-
վական,

Բայց զգում ես, զգում ես, վոր քո հոգում ել
նույնպես

Մեռնում ե մի տխուր բան, փոխվում ե մի ինչ
վոր բան,

Դու ապրում ես, բայց վաղը չես ճանաչի հլ դու
քեզ:

Այդ մահի մեջ հնչում ե մի անսահման ցնծություն,
Ինչպես հատիկն ե մեռնում, մեռնելիս ծիլ արձակած,
Ծիլը կանաչ խնդության, վոր ծաղկում ե հաղար գույն
Յեւ ծիծաղում, ասես թե՝ մահի վրա չե ծաղկած:

Ո, ցնծացեք, ցնծացեք, մայթեր քանդվող, կառուցվող—
Ցնծա, սրինգ, վոր հիմա տխուր քո յերգն ե մեռնում,
Ցնծա քաղաք՝ մահի դեմ, ցնծա յերկիր, ցնծա հող,
Սրտեր, սրտեր՝ ցնծացեք, ցնծության յերգն ե յեղնում:

Ս Ե Վ Ա Ն

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը՝
 Մեր լեռների ծոցում լուրթ,
 Դու նման ես մի թասի
 Գլխով լեցուն և բարձրը,
 Վոր մեր յերկրի լեռները
 Բարձրացրել են՝ խմելու
 Ճերմակափառ Մասիսի
 Հավերժական կենացը:

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը,
 Անմահական ջրի պես
 Յեվ առաջդ պինդ փակած,—
 Ինչպես կասեր հեքիաթը,—
 Մեր աշխարհի արտերը
 Յերազել են դարեր քեզ,
 Ու խամրել են պապակած
 Նրանց և՛ հասկն, և՛ վարդը:

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը,
 Պահած ծոցում քո անմար
 Բախտը՝ լույս ու խնդություն,
 Յեվ այդ բախտը անգուլթ եր:

Մեր աշխարհի վտանները
Անշարժ ելին, վորպես քար,
Լույս չկար մեր խրճիթում,
Գյուղը տնդոր և մութ եր...

Ե՛յ, բազմած ես դու վերը՝
Լեռների մեջ մեր մշուշ...
Այդպես մնալ չի լինի,
Պիտի գաս ցած, ե՛յ բարձր,
Վոր լույս առնեն հյուղերը,
Վոր անիվներն առնեն ուժ,
Արտերն ըմպեն քո գինին
Մեր նոր կյանքի կենացը:

1984

Փ Ո Ղ Ո Յ Ը

Յես անցնում եմ ամեն որ նույն փողոցով,
 Վողջունում են յերկշարք ծառերն ամեն որ.
 Իմ ականջին առավոտյան խշշոցով
 Հազարաձայն յերգում են պարզ յերգ մի նոր:

Այս փողոցը, վորից ամեն, ամեն որ
 Յես անցնում եմ առույգ քայլով, սրտաբաց,
 Նմանվում եր մի բերանի ալետր՝
 Ատամները սև ու խարխուլ և թափած:

Անցքեր դեռ կան, վորից ատամն է ընկած,
 Մնացել են շենքից միայն սև հետքեր,
 Կան տնակներ կիսաքանդ ու ծուռ կըքած,
 Ատամի պես, ատամի պես վորդնկեր:

Բայց տեսնում եմ հիմա, սրտի բաբախով,
 Բարձրանում են մաքուր, վոսկի ատամներ,
 Ու բացվում են ժպտով, վորպես ուրախ որ,
 Գատուհաններ նոր՝ փողոցի վրա մեր:

Ու հիմա յերբ անցնում եմ այս փողոցով,
Մեր ծառերն իսկ, մեր ծառերն իսկ յերգում են
Մեծ կառուցման յերգը կայտառ խշռոցով,
Վեր փռվում է անծայրածիր յերկրում մեր:

1981

Լ Ո Ռ ՈՒ Ջ ՈՐ Ը

Այն Լոռու ձորն ե...

Հ ո վ հ. Թ ու մ ա ն յ ա ն

Այս Լոռու ձոր ե... վոր այնպիս սիրով
 Յերգել ե մի որ մեծ պոետը մեր.
 Դեռ, թվում ե թե, նրա հույզերով
 Հի յին այս ձորի այրերն ու ծերպեր...
 Բայց դա մի պահ ե, վոր բանաստեղծի
 Դյութիչ յերգերի պատրանքին հլու՝
 Թռչում ե հոգիդ անսանձ, սլացիկ՝
 Դեպի այն, ինչ վոր ել յետ չի գալու:
 Ո՛ւր են անուններն սիրած պոետի,
 Ո՛ւր ե այն կյանքը ժպտախառ լացով,
 Ո՛ւր են այրերի չարքերը հլուպիտ,
 Սաքոյի գոմը՝ լի նենգ կանանցով...
 Ճնդել են նրանք, մշուշում սահել,
 Մնացել են լոկ այս ձորը, ժայռեր,
 Փրփրած Դեմ-Բեդի գոչումը անեղ
 Յեմ բանաստեղծի յերգերը անմեռ:

Այս Լոռու ձորն ե... ջրի յեղերքով
 Գալարվում են զույգ յերկաթե գծեր՝

Նետված հյուսիսից մի ծանր ձեռքով,
Վոր այս աշխարհի գանձերը հնձեն:
Բռնության ուժն և այս ուղին ձևել,
Վորի վրայով Մոլոխը ոռոսի
Պիտի արշավեր դեպի Արևելք՝
Նստելու նրա մտրակված ուսին:
Հենց այս յիսկաթի շաչ ու շառաչից
Թվաց՝ պիտի վառվի այս յիսկրում մի ջահ...
Բայց փոխվեց հույսը անհույս հառաչի,
Վսակու լծի տակ գյուղերը իջան...
Հիմա այս գծով հոսում և մի այլ,
Նորոգված կյանքի արյունը ըստոր...
Վողջուն քեզ, գալիք, պայծառ, հրափայլ,
Վողջուն՝ ապագան կառուցող այսոր:

Այս Լոռու ձորն և... Ժայռերն անագին,
Վորպես հսկաներ՝ վոտները ձորում,
Պահում են իրենց անխոնջ քամակին
Լեռներին կըռթնած գյուղերը Լոռու:
Հենց այս ժայռերից, տարիներ առաջ,
Ժայռերի վրա թառած գյուղացին
Քարերով ձորի այս ճամբան առավ,
Առավ ու կապեց մեծ, կարմիր գծին:
Այդ ուրից հետո հորդեց այս ձորով
Վերջին կռիվը աշխատող մարդու,
Հորդեց մեծ կամքը այս զույգ գծերով,
Վոր հին աշխարհի հիմքերն և քանդում:

Այս գույգ գծերը գնում են, հասնում
Հին Արևելքի դռան, ուր հողի
Յեզվ մուրճի մարդը դիզում է ցասում՝
Մի նոր աշխարհի պռթկումով հղի:

Այս Լոռու ձորն է... այստեղ պղինձն է,
Պղինձը՝ ձուլված հողին և քարին,
Պղնձի համար մեր կամքը թըրծել,
Յելել ենք ահա կրկին պայքարի:
Քանդում ենք ահա արգանդը հողի,
Վոր թագցրել է գանձերն իր հլու,
Խլում ենք, քամում պղինձը դեղին՝
Նոր աշխարհ, նոր կյանք վերածուկելու:
Ահա յեղնում է ծուխը կաթնագույն,
Ձուլվում ամպերին՝ Լալվարի վրա.
Հալվում է քարը, կրակ է թքում,
Ծընվում պղինձը՝ հեղուկ և կրակ:
Քանդում ենք, չկա հանգիստ և անդորր,
Կյանքին տրվում է նոր իմաստ ու ձև:
Դեռ լերբեք, լերբեք այդպիսի խանդով
Մարդը չի քանդել և չի կռուցել:

Այս Լոռու ձորն է... գետը սըրընթաց
Նոր մարդու կամքով պիտի կանգնի մի պահ,
Ուռի, գալարվի, մի նոր հուն դառն՝
Հենց ժայռի միջով հոսելու ապա:
Սարի արգանդում վռտրվելով նա,
Թունելի վողորկ կողերին բախվի,

Հսկա ոձի պես դուրս պիտի սողա՝
Մի ուրիշ ժայռի շրթունքից կախվի:
Խողովակներով սեղմված ամուր
Խոյանա պիտի կրկին դեպի վար,
Մինչև հին հունին հասնի շեշտասուռը,
Նրանից արդեն կլինեն քամված
(Ստեղծող մարդու ձեռքերով հզոր)
Անսպառ ուժեր և լույսեր դվարթ.
Այստեղ մեր ձեռքով կանգնում ե այսոր.
Ձորագետի մեծ կայանը հպարտ:

Այս Լուռու ձորն ե... ուր Ձորագետի
Մեծ ամբարտակն է, այս ժայռի վրա,
Մեծ մարտնչողի և առաջնորդի
Հըսկա արձանը պիտի բարձրանա:
Պիտի բարձրանա լեռնինը, նա, վոր
Հեղափոխության մեր հանճարն ե մեծ՝
Պողպատե կամքով, վոր միլիոնավոր
Մարտնչողների ուժերը խմբեց
Յեւ հոկտեմբերյան կարմիր ուրբին:
Տվեց բախտորոշ, վճռական գրուհ,
Հին կյանքը մատնեց կործանման հրին,
Վոր նորը ծնվի այդ կարմիր, հրով:
Պիտի բարձրանա արձանը, վորպես
Պայքարի դրոշ, վորպես հաղթանակ,
Վոր նրա կոչով նորեր գան հանդես,
Յեւ կյանքն իր տնհայտ գանձերը բանա:

Այս Լոռու ձորն ե... շուտով այս ձորում
Անիվներ, փոկեր պիտի դրդըրդան,
Հուժկու, հոյակապ այդ նոր ժխորում՝
Փոխվի պատկերը վայրի բնության:
Ավելի շքեղ, չրքնաղ, գեղանի
Պիտի փայլփլի զմրուխտն անտառի,
Յերբ «Ձորագետն» հաղարաչքանի
Այստեղ յերկրային աստղերը վառի:
Ժալները կախված անդունդի վրա՝
Չեն լինի մոռյլ հարքի ոթեան,
Լուսով վողողված ջրում գիշերվա,
Յերբ նրանց խորհող գլուխն յերևա:
Վողջույն քեզ մարդու, նոր մարդու կռիվ,
Բնությունը փոխող, նոր լմաստ ծնող, —
Դու լրացնում ես բնության թերին
Մարդու հոյակապ ստեղծագործումով:

Այս Լոռու ձորն ե... քայլով տիտանի
Սյուները ձորից բարձրանում են վեր,
Հասնում տներին այն գյուղաստանի,
Վոր սեզ լեռների լանջին ե հենվել:
Շուտով, ո՛ր, շուտով պիտի սյունն սյուն
Բարձրանան ձորից առուններ լույսի,
Անցնեն գյուղե-գյուղ, անցնեն տնե-տուն,
Խնդությամբ լցնեն ամեն տուն ու սիրտ:
Նա, վոր թշնամուց քարե կարկուտով՝
Այս ձորը խլից՝ զարկով մահացու,
Այդ ձորից, ահա, կըստանա շուտով

Իբր զարկի շանթը, լույսը՝ հատուցում,
Կըստանա լույսը, ուժը կըստանա,
Վոր խոր ահոսի հին գյուղերն այս մառ,
Վոր այս կռիվը լարվի, խստանա,
Վերջին թշնամին վերանա իսպառ։

Այս Լոռու ձորն ե... մեր աչքի առաջ
Փոխվում են նրա անդունդները խուլ,
Ու փոխում ե նա մեր կյանքը արագ՝
Ինչքան վոր արագ նրան ենք փոխում,
Նա,— ով պղինձ ե ձուլում այս ձորում,
Ով հսկում ե այս յերկաթե ուղին,
Ով մեծ կայանի թռչնելն ե փորում,
Ով Զորագետի ընթացքը փոխի,
Ով այնտեղ, վերև, լեռների ծոցում,
Փոքրիկ տները իմի հավաքած՝
Սոցիալիստական գյուղն ե կառուցում,
Ով ստեղծում ի պայծառ ապագան,—
Կըրճքի տակ ունի, արյան մեջ, անհուն
Սերը՝ գալիքին, քենը՝ անցյալին,
Յեվ այսօրվա մեջ ժանտն ե մահանում,
Յեվ այսօրվա մեջ աճում՝ անձկալին։

Այս Լոռու ձորն ե... միայն մի անկյուն
Մեր խորհրդային լայնածիր յերկրում,
Ուր բանականները համառ, աննըկուն
Համայն աշխարհի նոր բախտն են կըռում:
Ամեն, ամեն տեղ, ուր վառ հնգաթև

Աստղն ե շողշողում և կարմիր դրոշ,
Բռնկված են այս նոր ու մշտատե
Վերակառուցման սաստկացած հրով:
Այս լերկու գիծը, յերկիր Հայաստան,
Կապում են հողդ Մեծ Հայրենիքին,
Յեվ դու ստեղծագործ ուժերիդ վստահ՝
Կերտում ես այստեղ մասը գալիքի:
Հինը փչում ե, նոր կյանքն ե ցընծում.
Սահմանավորումն ավելի խորն ե,
Քան այս ճեղքվածքը լեռների ծոցում,
Քան այս անդունդը... այս լոռու ձորն ե:

1981

Ս Ա Հ Մ Ա Ն Ա Պ Ա Հ Ը

Հայացքն իմ սուր, վոր կտրում ե անծիր
 Հայնություններ, դաշտեր անհորիզոն,
 Յես հառել եմ ահա այս մի գծին,
 Սահմանածրին աշխարհը կիսող,
 Ինչպես կանգնած ջինջ գետափին, կամ թե
 Կամրջող գերանին վոտքդ դրած՝
 Տեսնում ես քո վոտներին հակադիր
 Կանգնած ե մեկը իր գլխի վրա,—
 Ահա, այս սահմանադժում այդպես
 Իրար հակոտնյա յերկու աշխարհ կա՝
 Վոտները դեմ առ դեմ տված, ասես,
 Հրում են միմյանց համառ վոխակալ՝

Հսկում եմ յես այս սահմանն, անսահման
 Մի վիթխարի հաղթանակի համար,
 Վոր մեր աշխարհից փարոսանման
 Լուսարձակում ե, բորբոքում պայքար.
 Չճանաչելով սահմաններ ամուր,
 Ճեղքելով անցնում բանակներ արթուն՝
 Նա թափանցում ե, հասնում ամեն ուր,
 Վո, տեղ մարդն ե դեռ կեղեքում մարդուն:

Հսկում եմ յես այս սահմանը, սակայն
Մի սահման ե մեր գործը ճանաչում,—
Ամեն մի յերկրում մեր հերոսական,
Բանվոր դասակարգն ե հար մարտնչում
Թշնամու թիկունքում գծած սահման.
Մեր այդ յերկու սահմանների միջև
Ճգնվում ե նա՝ մեր թշնամին համառ,
Մեր այդ յերկու գիծը՝ մի գիծ դառնա մինչև

Կարմիր աստղը, վոր կա սեզ ճակատիս,
Մտքիս վորքանս պայծառություն, վորքան
Արիություն ե իմ վոգուն տալիս,
Կամքիս՝ պողպատ, բազուկներին՝ մկան...
Յեւ վորպիսի, ո՞ր, վորպիսի զարկով՝
Ինքնավստահ գալիք հաղթանակին՝
Յես կարող եմ փշրել բաց, անսքող
Ժանիքները այն գազազած վագրի,
Վոր խելակորույս, կրակե ողակում,
Պիտի ծառանա իմ հայրենիքի
Ապառաժներն ի վեր, իր արնախում
Յերախը բաց՝ դաժան և անհոգի:

Ահա որն ե բացվում. և սվինն իմ
Խաղում ե՝ արևից մի շող կացած,
Կաթկթում ե նրանից ցուքն արևի՝
Շեկ ճառագայթներ են ասեղվում ցած.
Ո՞ր, նա կարող ե լույսի փոխարեն
Հենց այսօր, թե մարտի փողը հնչի,

Արյան, կարմիր արյան շիթեր ծորել
Յեւ մարտնչել մինչև շունչս վերջին:
Վորքան ել դժվար լինի այդ, դաժան,
Յես հանուն ասն նոր, անարյուն կյանքի,
Վոր մենք կերտում ենք այսօր՝ ժամե ժամ,—
Ո՛ր, արյուն կարող եմ թափել հանգիստ:
Յեւ այդ կլինի մարդկային արյան,
Ով գիտե՛ գուցե, հեղումը վերջին,
Մարդկային ձեռքով. ո՛ր, հանուն դրա
Յես չեմ խնայի յերբեք, վռնչի:

Որն ե բացվում. յերկնի հայելու դեմ
Իմ կարմիր հայրենիքն այս առավոտ
Թե վեհաբար կանգնի, իրեն դիտե,—
Զի ճանաչի իրեն հաղարավոր
Այն նոր հսկաներից, վոր այս գիշեր
Հասակ նետած մահ են գուժում անսքող
Այն աշխարհին, վոր չպիտի իշխե
Այս սահմանից եյն կողմ, ինչպես այս կողմ...
Այս անսահման աճումն իմ մեջ աճում,
Իսունում ե կամք, դառնում կռվի կորով.
Աճումն այդ, վոր սահման չի ճանաչում,
Պաշապանում եմ իմ արյունով, սրով:

Ահա որն ե բացվում: Սահմանից դեն
Նվազում ե հացը, ցասումն աճում.
Միակ հացը հիմա զայրույթն ե թեժ,
Վոր հիմա վերջին կռվի յե կանչում:

Աճում ե նա ամեն գիշեր վորքան,
Հասունանում ե նա որը որին,
Վեր մի գիշեր, ահեղ գիշեր պողոթկա,
Ինչպես այստեղ կարմիր Հոկտեմբերին,
Պիտի պողոթկա և մի ան առավոտ,
Սվինները նետած արյունափայլ,
Հենց այս սահմանում, յեկած իրար մոտ՝
Պիտի համբուրվեն, թ, յերկու յեղբայր...

1982

Հ Ա Յ Ր Ը

— Պատականերիդ վրա, հայրիկ, թո՛ղ հետքեր են,
Վորպես ճերմակ ապարանջան, ողակաձև...

— Նույն հետքերը կան, զավակս, իմ վոտքերին,
Հին աշխարհի կնիքն ունեն ե, վոտ, և ձեռք,
Շղթաների հետք են դրանք, ճերմակ սպի.
Շղթաների հին աշխարհի սև, ցարական,
Վոր կրել եմ Հայաստանից մինչև Սիբիր
Տասը տարի շղթայակապ, աքսորական:

— Այդ թո՛ղ հետք ե քո ճակատին փայլում, հայրիկ,
Ինձ պատմում ե նա անցյալից հզոր մի բան...

— Նույն նշանը կա, զավակս, կըրծքիս արի.
Նա նշում ե մեր յերեկվա անցած ճամբան:
Հերոսական կռիով, զենքով և արյունով
Խորտակեցինք հին աշխարհի շղթան դաժան.—
Խորհուրդները ստեղծեցինք արյան գնով,
Այդ որերից սպիներ եմ պահել նշան...

—Կրժքիդ փարած այս ի՞նչ շքեղ նշան ե, հայր-
Հերոսության, փառքի այդ ի՞նչ մարմնացում ե...

—Այդ անցյալից յես յեկեկ եմ հերոսաբար.
Մասնակից եմ այսորվա մեծ կառուցումին:
Նորի կերտման, հին աշխարհի քանդման, ճնշման՝
Պայքարներում դրած արյանս, ուժիս համար, —
Դասակարգըս ինձ տվեց մի փառքի նշան,
Վոր կրում եմ կրժքիս վրա հերոսաբար:

1982

1. ԱՆՀԱՆԳԻՍՑ ԳԼՈՒԽԸ

Նրա գլխում, այդ հանքափոր բանվորի,
Մի անհանգիստ միտք եր աճում և վառվում, —
Ինչպես ինքն եր միշտ անհանգիստ, — այն որից,
Յերբ ասացին թե՛ «յերակն ե սպառվում»:

Տեսնում եր նա աչքերով իր փորձառու,
Զգում եր նա հանքի պաշարն անսպառ.
Նույնիսկ մուրճը, շոշափուկի պես՝ առնում,
Հաղորդում եր նույն կարծիքը անբարբառ:

Սակայն ինչ՞ա ինժեները չի թողնում
Այդ ուղղությամբ հողը քանդել և գնալ...
Ու բանվորի զսպված կամքն եր վրդովվում,
Ինչպես անփորձ ձեռքով բանող մեքենա:

Ինչ՞ա սակայն խորհել, զգալ ո՞ւր լռել
Յեւ տագնապել, պետք ե անցնել և գործի,
Ինժեները ինչ ուզում. ե՛՛ թող գրե,
Ինժեները թշնամի յե մեզ գուցե:

Ընկերների հետ նա յերկար միտք արավ,
Հին բանվորներ՝ կովի, կամքի մարմնացում.
Հանքահորը կարծես դարձավ «գաղտնարան»,
Յերեք հոգով գործի անցան լուռ, անցույց:

Գիշերը լուռ թանձրացել է, խտացել,
 Հանքահորում ջողափվում է նա նուկնիակ-
 Խավարի մեջ, հողի տակը ընթացել՝
 Աշխատում են յերեք բանվոր անհանգիստ:

Ու կարբիտի փոքրիկ լամպը՝ պահապան
 Աչքի նման պլավում է խիստ զգուշ,
 Միայն նա յի տեսնում, լսում գաղտնապահ,
 Ինչ անում են բանվորները, ինչ զգում:

Յեւ թվում է բանվորներին թե՛ մի պահ
 Յետ գնացել ամբողջ տասնևհինգ տարի,
 Նիստ են արել, վճիռ հանել գաղտնաբար
 Յեւ անցել են ընդհատակյա պայքարի:

Ու թվում է՝ խորախորհուրդ գիշերով՝
 Մեքենա յեն դնում այդտեղ պայթուցիկ-
 Ու հիշում են հին որերը «հիշելով՝
 Սմբանում են մկանները պիրկ ու ձիգ:

Ու քանդում են՝ լի անսպառ յեռանդով,
 Վորոշում են պղնձի մի նոր յերակ,
 Հարվածներից կալծ է տալիս ժայռն անթույլ,
 Ու սրտերում բոց է առալիս մի կրակ:

3. ՅՆԾՈՒԹՅԱՆ ՓԱՅԼ

Համառությունը՝ վստահ հաղթանակին մոտակա՝
խլուրդի պես փորում ե, հողի սիրտը խարխըլում...
Արդեն, արդեն պղնձի հարուստ շերտի հետքը կա,
Ո՞ւր ե հիմա հաղթության կարմիր դրոշը խլում:

Սհա, ահա կարբիտի պլպլացող լույսի տակ
Բացվում ե գորշ, փայլիլուն հանքաշերտը պղնձի...
Հաղթանակի պես շքեղ, ուրախության պես հստակ՝
Բանվորական աչքերը վառվում են գեղեցիկ:

Հիշողություն քմահաճ... նորից հիշում են նրանք
Հին որերի պայքարից դեպքեր, դեպքեր բնորոշ—
Ինչպես այս նույն հանքերում՝ յերբ գտան մի նոր
յերակ,
Իսկույն գաղտնի ծածկեցին հող ու քարի շերտով
գորշ...

Ու հիշում են... հիշելով՝ ամրանում են մկաններ,
Կամքն ե աճում, բարձրանում հերոսության հորձանքով,
Մարդիկ հիմա գործում են, վորպես հզոր հսկաներ,
Փառք ե հիմա առորյա աշխատանքը մեր կյանքում:

Հերոսական ժպիտով ճակատներն են վեհանում,
Բարձրանում են կրծքերը՝ հաղթանակով վահանված.
Այդ կրծքերին նստում ե, դրոշի պես վեհանուն,
Աշխատանքի հերոսի նշանը մեծ, վեհապանծ:

Հին կյանքի տակ դժոխային, գաղտնակերտ
Մեքենաներ դրած հենդ, պայթուցիկ,
Պայքարի մեջ մերթ հաղթական, պարտված մերթ՝
Հերոսության մեծ որերը պայթեցին:

Հերոսություն, հոկտեմբերյան որերի,—
Հերոսություն մեծ քանդումի, փլուզման.
Քանդում, վոր հենց կառուցումն եր և նորի,—
Մարմնանում ես որերում այս կառուցման:

Մեր աշխարհում, այսպես, այսոր ամենուր
Հերոսությունն է միշտ աճում, լեռնանում...
Ու նոր մարդը, վոր աճում է ամեն որ,
Հերոսական իր գործով չի լիանում:

Ու նայում ենք այլ աչքերով, այլ վոգով
Աշխատանքին, վոր եյությունն է մարդու,—
Հենց այս հանքը, վոր քանդեցին յերեքով,
Յերեկ միայն առում էինք և առում:

Ահա այսպես, յերեք հերոս ընկերներ,
Դուք քանդում եք վոչ թե, վոչ թե լոկ պղինձ,
Դուք կերտում եք նոր եյություն, վոր մերն է,
Վոգեփոխում աշխատանքը, ձեզ և ինձ:

1981

Ահա դրված է սեղանիս վրա
Այս գորշ կտորը պղնձաքարի՝
Գեղեցիկ լոռու ձորերեց բերած։

Մի բանվոր ընկեր, վոր տասը տարի
Լոռու ձորերում պղինձ է քանդում,
Նվիրեց ինձ այդ կտորը քարի։

«Պոետի համար, ընդունիր և դժև,
Մեր այս ձորերում սրանից... քնքուշ
Նվեր ել չկա» — ասաց նա ժպտուն։

Յերբ ձեռքս առա յես քարը այդ գորշ,
Լոկ այն ժամանակ հասկացա լրիվ
Բանվոր ընկերոջ ակնարկը զգուշ...

Իսկ յերբ նվերը գրպանս դրի,—
«Զմոռանաս, հմ, այդ քարի մասին
Անպայման,— ասաց,— մի պոետ գրիր»։

Վորքան յես հիմա կարող եմ հիշել՝
Չկար իր խոսքում վոչ վիրավորանք
Յեվ վոչ ել կծու հեգնության մի շեղա։

Բայց, յերբ հրաժեշտ յես տվի նրան,
Սեղմելով ձեռքը ջղուտ, պողպատե, —
Դեմքիս զգացի ամոթի կրակ:

Ու յերբ հեռացա, ինձ թվում եր թե՝
Ընկերս վոչ թե նվեր տվեց ինձ,
Այլ սրտիս վրա այդ քարը նետեց:

Կարող եր հենց նա, հենց նա ինձանից
Ավելի պայծառ պոեմներ գրել
Այդ քարի մասին, վոր նվիրեց ինձ:

Յես կարող եյի այդ քարը բերել
Հողի արգանդից, հենց իմ քրտինքով,
Յեւ մեր կառուցման յելքին նվիրել:

Ընկեր, նվերիդ փոխարեն, ահա
Այս փոքրիկ յերգն եմ նվիրում յես քեզ,
Դեռ այն ամոթի կսկիծը պահած, —

Մինչև վոր ինքդ, հենց ինքդ յերգես
Բո նոր շեփորով պայծառ, պղնձե՝
Այդ աշխատանքիդ հմայքը պես-պես:

Մինչև՝ վիճակվի պոետին, ինձ ել՝
Կյանք կառուցելու նաև կուռ բազկով,
Յեւ յերդը քո վառ հալոցում թրծել:

Իսկ մինչ այդ, մինչ այդ՝ թող հոգիս դժգոհ
Այդ բաժանումից (արդեն չքացող),
Այս մեծ կառուցման մասնակցեմ յերգով:

Բայց արդեն, արդեն դյուլթիչ զնգոցով
Ձուլած պղնձիդ և յերգիս միջից
Բարձրանում ե մեր վաղը լուսացող:

1931

Ժ Ա Ն Գ Ը

Հերթափոխի ազդանշանն յերբ յեղավ,
Դործարանում յերբ սկսվեց նոր գրոհ,—
Նա մոտեցավ մեքենային... սրտնեղած
Կանգնեց հանկարծ մուսյրլած ու մտախոհ:

Մեքենայի գլխի վրա մի սև լաթ,—
Ամթի սև դրոշակն եր բարձրացել.
Նախորդ հերթից դասալիքը դրոշն այդ
Թողել եր սև ժառանգություն, գնացել:

Նա վճռական մի շարժումով՝ անշվար
Դուրս քաշեց այդ սև կտորը դրոշի,
Նախատինքի այդ նշանը նետեց վար,
Ու զայրույթը փոխվեց կամքի և ուժի:

Լցվեց, վառվեց ներքին ուժով, հրով նա,
Հոսանք տվեց անիմլերին, փոկերին,
Բայց անախորժ ճռնչյունով մեքենան
Նորից մի ամպ նետեց նրա հոնքերին:

Աճեց նորից զայրույթը նոր հորձանքով,
Բայց և կամքը մնաց համառ և տոկաց.
Մեքենայի մի պտուտակն եր ժանգոտ,
Խանդարում եր անիմլերին պտույտ գալ:

Դիտեց, քանդեց, յուղեց անիվ, պտուտակ,
Յուղով՝ ժանգը, կամքով սրբեց ամոթանք,
Փռելը սողաց, սկսեցին պտույտ դալ
Անխնեբը արագ-արագ դղրդրան:

Յերբ մեքենան զարկեց, առողջ սրտի պես,
Բանվորն զգաց, վոր իր սրտում հորձանքով
Արագացավ արյան վաղքը, և կարծես՝
Մեքենայի հետ եր մըցում այդ վաղքով:

Դեղին ժանգից յերբ ազատվեց մեքենան,
Արագացան պտույտները կրկնակի,
Ու բանվորի սիրտն սկսեց հագնել
Մեծ հմայքով աշխատանքի նոր փառքի:

Դեղին ժանգը, ծուլությունը՝ ժանգի մեջ,
Դասավիճը՝ մարդկային ժանգ մահամոտ՝
Դեռ ապրում են աշխատանքի, կյանքի մեջ,
Ունեն իրենց սև դրոշը, սև ամոթ:

Աշխատանքը, կամքն աշխատող նոր մարդու,
Մաքրագործող յուղի նման, վողոգում
Մաքրում են այդ դեղին ժանգը. կենսաթով
Հերոսության փառքն է միայն շողջողում:

ՅԵՐԿՈՒ ՊՈՅՏ

Հ. Մարգարյանին

1

Հարյուրների մեջ եր,
Հարյուրների նման,
Յես... «Պառնասից իջել»՝
Հանդիպեցի նրան:
Տեսա աչքերում իր
Գարնանային մի շող՝
Առանց դեգերումի
Յերգեր վոգեկոչող:

Թեև մի ընդհանուր
Բան կար յերկուսիս մեջ,
Վոր պայքարի հանում,
Բորբոքում եր անվերջ,—
Բայց նրա մեջ ինչ վոր
Հերոսական մի գիծ՝
Սուր, շեշտակի իջնող՝
Տարբերվում եր ինձնից:

Յերբ նա ձեռքս սեղմեց,
Յես... սուր ցավ զգացի...
Բայց ժպտալ մեղմ եր,
Դուրեկան և անծիր,
Ճանաչեցի նրան,
Աչքերի մեջ մի շող՝
Յերկսիս միանըման
Մանկությունը հուշող:

Մանկատանը ինձ պես
Պոեստ եր նա մանուկ...
Ու խաղի մեջ նա մեզ
Միշտ կռվի յեր տանում:
Բացի պոետական
Իր շնորհքից,— ունեւր
Մարդված, ամուր մկան,
Կռիվների մեծ սեր:

Բաժանվեցինք. ինձ պես
Հիմա ով և հիշում՝
Թե ի՞նչ յեղանք, ինչպէս,
Անցյալ կյանքի մոտժում:
Հիմա, հիմա սակայն,
Չարհուշ այդ հին որից,
Կռվում հերոսական
Հանդիպեցինք նորից:

Նա պոետ ե կրկին,
 Կրկին մարտի պատրաստ,
 Առնական ե վոգին,
 Ահազանդին զգաստ.
 Նա կովի յե հանել
 Մի նոր ջոկատ,—սակայն
 Ել խաղ չի այդ անմեղ,—
 Գրոհ ե հերոսական:

Չունի ընկերս հիմա
 Հրացան ու դաշույն...
 Նոր կառուցման համար
 Նա քարեր ե տաշում...
 Այդ կովի մեջ ե նա
 Դնում արվեստ ու կամք,
 Միտքը բաղման ընար,
 Արյուն, քրտինք, մկան:

Ահա շենքը կերտվող՝
 Պոեմ հերոսական,
 Ստեղծում ե քերթող
 Մի կոլեկտիվ նրան:
 Բառ ե ամեն մի քար
 Պատի ամեն շարքում,
 Տող ե ամեն մի շար
 Վոր զնգում ե, յերգվում:

Այդպես, այդպես հերոս
Մեր այս բանակն ահա,
Վերպես նոր Հոմերոս,
Դարի եպոպեան
Կերտում ե յերկաթով,
Քարով, կրով, ջանքով
Յեւ լենինյան հաղթող
Պատգամների ղենքով:

Ահա յերկու պոետ,
Յես՝ բառի, նա՝ քարի,
Ու պատրաստ ենք զոհել
Մեզ նույն այդ պայքարին,—
Զենքը նրա թեւ
Քարն ե, մուրճն ե կոփող,
Իմը՝ թուղթն ե թեթեւ,
Իմը՝ գրիչ դյուրթող:

1981

ՀԱՅԻ ՅԵՐԳԵՐ

ՅԵՐԳ ՀՈՂԻ ՄԱՍԻՆ

Իմ յերկրի համար ի՞նչ առավոտ ե,
Իմ յերգի համար ի՞նչ ուր լուսացավ...
Բայց քեզ հիշում եմ... դեռ ինչքան մոտ ես,
Իմ սև մանկություն, հողի վիշտ ու ցավ...

.

Հուլիսն եր իջել մեր գյուղի վրա,
Շեկ ասեղներով արևն եր կիզում.
Հեռւմ եյին թույլ ծառերը լռած,
Տերևները կախ, վարպես շան լեզու:

Արտերում սուգ եր: Տխուր կույսերի,
Աղջիկների պես, վարսերը թողած,—
Յերազում եյին հասկերը թերի
Ջրերի սերը, համբույրները թաց:

Ջրտուքի որը սոնական որ եր,
Յերբ, ինչպես սրինդն իմ, վտխ առուն
Ջրերի յերգով պիտի որորեր
Հասկերի սերը, ուսնացումն առույգ...

Իայց այն առավոտն, յերբ մեր արտն ի վար
Իջալ յեղբայրս՝ ջրտու բահն ուսին,
Սուգի իրիկուն դարձալ մեզ համար,
Արեւը դարձալ մի սառած լուսին...

Ախ, ինչո՞ւ համար ջուրն այնպես քիչ եր...
Մեր արտի կողքին, այդ ջրի վեճով,
Դրկիցի բահը թրի պես իջել,
Ճեղքել եր յեղբորս ճակատն անդիջող...

Ծարաված արտը ծծում եր, քամում
Նրա արյունը և կյանքը նվաղ...
Հարեան արտում ջրտուք եր անում
Մարդասպան մարդը լուռ ու գլխակախ...

.

Անիծում եմ քեզ, (ի՞նչ ոգուտ սգալ)
Իմ սև մանկություն... Աճած և Հասուն,
Ինչպես մեր յերկրի այս ներկան զգաստ,
Յես հիմա ուրիշ կյանք եմ յերազում...

Յեմ ի՞նչ յերազել... փլվում են հիմա
Յեմ սահմանի քար, և՛ վտիտ սուռ,
Ու մեր արնախում արտերի վրա
Ինքնվում ե կանաչ, համասփյուռ գարուն...

Ձի մնում այլևս և վոչ մի սահման...
Ո՛ր, վհչ, մնում ե, մնում մի սև գիծ,
Վեր այն աշխարհը ծաղավի, մանվան,
Բաժանում ե մեր այս լալն աշխարհից,

1980

Թափուր հանդեր են, — մերկություն հողի, —
Հողի կույտեր են՝ բլրակ առ բլրակ...
Նիրհում ե հիմա վորթը խաղողի
Յուրտ այգիներում, հողակույտի տակ:

Սակայն յերբ վառվի արևը զարնան,
Խլրտան աշխույժ հանդերը հղի, —
Զնդուն բահերը յետ պիտի դառնան,
Բաց անեն թաղված վորթը խաղողի.

Պիտի բացվի նա, կանաչի հուռթի
Ու փարթամանա՝ ծծած կյանք ու լույս,
Յեվ վոստիկներից այդ շքեղ վորթի
Այախվեն ժպիտներ վողկույզ առ վողկույզ...

Գյուղաստան յերկիր, դարերով այդպես
Դու նիրհում եյիր խրճիթներում քո,
Ու Հոկտեմբերյան բահը բացեց քեզ,
Բացված զնգացիր մի ուրիշ կյանքով:

Ահա բացվում ես ընձյուղ առ ընձյուղ,
Փարթամանում ես լի հյուսթով, հուլզով,
Յեվ ամեն մի վոստ, և ամեն մի ճյուղ
Բեռնավորված ե բլուրեղ վողկուլզով:

Նիրհած ուժերդ զարթնել են արդեն,
Շրջվել ե հողդ կորթ ու դարավոր...
Ձեզ, համայնական հանդերձ ալարեր,
Ձեզ վողջույն ու սեր, կյանքի առավոտ:

Խ Ո Ն Ե Ր

Մի բուռ ցորենի, սպանված հերոսի յեղ կարմիր բաճա-
կայինի մառից

Մեր այս նոր կյանքի հերոսավեպի ամեն տուլի մեջ
Վորքան փառք, վորքան կռիվ ու կորով, վրեժ ու սեր
կա...

Տարիներ առաջ, յես գալիքը մեր՝ այսորվա ներկան՝
Ո՛ր այնքան պայծառ, այնքան վառ տեսա մի բուռ
հողի մեջ...

Մեր խորհրդային առաջին դարնան վճիտ մի որ եր,
Դեռ նոր եր անցել ձմեռը վերջին՝ դաժան անցյալի.
Կարմիր Բանակի մեր հերոսական գնդից պանծալի
Դարձել եյի գլուղ, վոր ամեն ինչով փոխված ու նոր եր:

Այդ դարնանային ջինջ առավոտյան լի յեր իմ
հոգին

Մի ներքին դարնան անտես ջերմության շողերով
բերկրուն.

Դուրս եյի յելել գյուղից՝ շրջելու արտու մարգերում,
Վորոնք ավելի լայն եյին թվում հիմա իմ աչքին:

Նստել եյի յես մի արտի յեզրին, ծաղկած ծառի տակ,
Ծաղիկների հետ արևն իր խինդն եր վրաս ցնցուղում.
Ինչպես այդ ծառի ամեն մի ճյուղում, ամեն ընձ-

յուղում,

իմ մեջ նոր կյանքն եր աշխույժ խլրտում և առնում
հասակ:

Նայում եյի յես հորիզոններին, ուր,— ինչպես պահակ,—
Լեռներն եյին սեպ հսկում մեր յերկրի աճմանը

անդորր,

Անդորրությունն այդ հղի յեր կռիւ ու կերտման խառնույթ
Ու մեզ համար նա նոր հերոսություն ու փառք եր

պահած...

Նայում եյի յես անափ արտերին, աճուն կանաչին,
Ուր չեր աճելու չեկ ցորենի հետ ել վոչ մի տատասկ.
Ու թվում եր ինձ՝ ամեն ճյուղ ու շյուղ, ամեն

կանաչ հասկ

Հասկանում եր իմ խոկմունքը խորունկ, հույզերս

վճիտ...

Աչքերիս առաջ որորվում եր թույլ արտն ալեծածան,—
Շեկ հատիկներով արդեն ծանրացած գլխիկների ծով,—
Յեւ իմ նայվածքի աննյութ ու գյուլթված անթի

մակույկով

Շրջում եր հոգիս այդ կանաչ ծովի մի ծայրից մի

ծայր:

Արտի ջեղրին մի բույլ, փարթամ աճած, մուգ-կանաչ
ցորեն,

Ալիքի նման, վեր եր բարձրացել արտի յերեսին.

Վորպես կրկնվող, կրկնությամբ դյուլթող մի համառ
տեսիլ,

Դաշում եր նա իմ հայացքի նավը միշտ դեպի իրեն...

Ինչո՞ւ յեր այդքան մի բույլը շքեղ այդ ամբողջ

արտում,

Ինչո՞ւ յեր այդպես փարթամ հասակը նրա հասկերի...

Մի նոր, անծանոթ հափշտակության իմ հոգին գերի
Տարուբերվում եր, ծեփծեփում իրեն ու չեր հանդարտում:

Յես նայում եյի, իմ շուրջը դիտում, վոր իմ սեվե-
ռուն

հայացքը պոկեմ շքեղ կանաչած ցորենի խուրձից,

Բայց նա, հայացքն իմ,—վորպես սովատանջ, թույլ
ու տխուր ձի,—

Ձգտում եր դեպի այդ բուռ կանաչը մոտիկ և հեռու:

Բայց վամքիս սանձով քաշեցի նրան, կապեցի ծառին...

Այդ ծառը ծաղկուն, այդ ծառը... սակայն այդ ի՞նչ,
ի՞նչ ծառ եր...

Այդ ծառը հիմա վորքան ծիծաղկուն, վորքան

պայծառ եր.

Բայց ինչո՞ւ այդպես իմ սիրտը տխրեց առանց

պատճառի....

Այդտեղ եր, այո, ճիշտ ու ճիշտ այդտեղ, ծաղկած
ծառի տակ...

Ու վորպես դատարկ փամփուշտներ՝ դեպի յետ դուրս
են թռչում

Անցած որերի հուշերը մեկ-մեկ... ահա թե ինչու
իմ սիրտը տխրեց, բաբախեց այնպես ընդհատ ու
արագ...

Աչքիս առջևից անցած որերը նորից անցկացան...
Մեր վերջին կռիվն այս հարթավայրում... ո՛ր բախտո-
րոջ մարտ...

Մի թշնամի աչք ծառի յետևից՝ արնալի, անթարթ.
Այդ անթարթ աչքից կրճքիս յերկարած մի սև հրա-
ցան...

Վերջին գրոհին ել չդիմացավ գունդը թշնամու...
Պոկվեցին մեկ-մեկ քարից ու ծառից, թմրից ու հողից,
(Պոկվեց այն աչքն ել, այն արնոտ աչքն ել փախավ իր
տեղից)

Ու հանձնվեցին անդարձ փախուստի զարհուրած
քամուն...

Այդ ծառի մոտն եր... բայց տեղն իսկական ինչպե՞ս
ճանաչել...

Ինչո՞ւ յե փարթամ բույլը ցորենի որորվում, շրջում,
ի՞ր շքեղությամբ իմ հիշողության հույլերը քշում...
Այո, այդտեղ եր, ուր ցորենի այդ մուգ խուրճն եր
աճել...

Այդ տեղ եր ընկած հրացանը գրկին և յերեսն ի վայր,
Ընկած արյան մեջ ճակատից զարկված իմ ընկերն
արի,

Ընկերս կովի, ընկերս զենքի ու գաղափարի,
Ընկած մեր գործի, մեր հաղթանակի, մեր փառքի
համար:

Յես նայում եյի հիմա հասկերի աչն փարթամ փնջին,
Վոր բռնուն աճել եր նրա ավիշով, նրա արյունով...
Ո, այդ հասկերի քիստերը կանաչ, ասես, արյունոդ
Սվիններ եյին... ու հոսում եյին արցունքներն իմ
ջինջ:

Յերկար նայեցի հսկա արտի մեջ յես այն բուռ հողին,
Վոր իմ ընկերով արյունը ծծած՝ դարձել եր բերրի.
Այդ արյամբ ահա սնուցում եր նա փունջն այդ հաս-
կերի,
Ու հասկերն այնպեք ձգտում եյին վեր արևի շողին:

Յեղ այդ ափ հողը տարածվեց իմ դեմ անսահման,
անծիր,
Ու փովեց իմ դեմ չքնաղ ճոխությամբ այդ հողին
աճած

Մի հեքյաթային, յերազված աշխարհ՝ ղքեղ կանաչած,
Մի շտեմարան մեծ յերջանկության անսպառ գանձի...

Այդ բուն հողի մեջ, այդ հարուստ աճած հասկերի
խրձում

Զգացի մեր մեծ հերոսավալի վոգին տոգորված,
ժմաստությունը մեր պայքարների ու մեր՝ վոգորման
Ու նոր կառուցման ահեղ մարտերի փառավոր ցնցում...

.

Յես վոտքի յեւա... ծանր խոհերով վերադարձա՞տուն...
Հաջորդ առավոտ մեկնեցի կէկին յես Կարմիր Բանակ...
Ու մինչև հիմա թվում ե թե յես դեռ այն ծառի տակ՝
Լսում եմ հողի և այն հասկերի ղշունջն իմաստուն:

1988

2 ԱՇԵ Ը

Մի իմաստութիւնն ուներ մայրս ծեր,
Այնքան հասարակ, վոր վոչ մի անգամ
Յես նրա մասին չեյի մտածել:

Նա մոռացված էր, մոխիրում հանգած,
Սակայն հուշերիս կայծքարից այսոր
Իմաստութիւնն այդ բռնկվեց հանկարծ:

Յեւ պարզ, գեղջկական այդ խոսքն այնքան
նոր

Հնչեց ահանջիս,—մի հանճար, կարծես,
Դարերի խորքից իր մեծահղոր,

Իր անմեռ յերգը կտակում էր մեզ,
Մայրիկիս խոսքը պատկերացավ ինձ,
Վորպես նոր հնձված ցորենի մի դեղ:

Ու ծղոտների շեկ դեզի միջից
Ծորենի տնտես հատիկն հատիկին
Պատմեց իր կյանքը խոր, իմաստալից:

Ու յես մայրիկիս խոսքերը կրկին
Հսեցի խորունկ, անհուն կարոտով.
Այնքան իմաստուն, պայծառ ու մեկին:

— «Դու հացը յերեւք մի կոխիր վոտով,
Հացը կտրիր լոկ ձեռքով, անդանակ,
Հացը սուրբ ե, սուրբ, դատած քրտինքով...»

Ու մեր որերի պայծառ լույսի տակ
Յես նոր հասկացա իմաստն այդ խոսքի՝
Այնքան խորախոր ու այնքան հստակ:

Դարեր շարունակ, մայր իմ կաթոգին,
Դարեր շարունակ մեր հացը մաքուր
Հաղար արյունոտ, անառակ վոտքի

Կոխան ե յեղեւ ու պողպատակուռ
Պղծված դանակով, սրով հաճախ ել,
Մեր հացն են կխսել, մեր սիրտը տխուր:

Մեր իսկ քրտինքով ցեխ են շաղախել
Ու այդ ցեխի մեջ մեր հացն արնագույն,
Մեր սիրտն են դաժան տրորել, թաղել...

Այդ տառապալից, տրորված կյանքում,
Դրտինքով դատած մեր հացի մասին
Մեծ իմաստությունն ստեղծեցիր քո:

Քայց քո այդ խոսքը անիմաստ ու սին
Հնչեց աշխարհում, քանի դեռ այնտեղ
Հարուստ և աղքատ կային միասին...

Միմիայն այսոր, մեր արյունահեղ
Մեծ կռվից հետո, մեր հացը մաքուր
Ել չի կոխոտվում վոտքերով ահեղ:

Ու վոչ մի դանակ, վոչ մի արնոտ սուր
Ջի կարող կիսել մեր հացը հիմա...
Իմաստությունդ վոր այնքան իզուր

Հնչեց հին կյանքում դժնի, արնամած,—
Վորպես անանուն հանճարի մի յերգ,
Վորպես ցորենի հատիկը անմահ,

Հիմա յե միայն առնում ծիլ ու յելք,
Հիմա յե միայն դառնում իրական,
Ինչպես մեծ հողի անկապտելի բերք,—

Մնայր իմ կաթոգին, հող անապական:

1984

Գ Յ Ո Ւ Ղ Ա Կ Ա Ն

Սիրելի Ակսելին

Այսօր հոգիս ապրում ե հրճվանքը մեր գյուղերի,
Վոր ընկել են ճանապարհ և չեն ուղում լինել գյուղ,
Մի անհողդողդ, հզոր կամք նրանց հանած հյուղերից,
Առաջնորդում ե դեպի մի նոր աշխարհ՝ աներկյուղ:

Գյուղը, գյուղը հայկական, հազարամյա այդ կրիան,
Ինչ ընթացք ե վերցրել՝ փոփոխելու ինքն իրեն.
Խլուրդային բույները, տնակներն ընդերկրյա
Բարձրանում են հողից վեր, վոր շնչահատ չնիրհեն:

Փռքրիկ այդ հին տները՝ իրենց հոգսով և ցավով՝
Մեծանում են միաձուլլ, նոր տեսք առած և իմաստ.
Ու ժպտում ե արտերին մի նորաբաց առավոտ,
Արտեր, դաշտեր, վոր անթումբ և անբաժան են հիմա:

Արոր ու տայլ դեռ այսօր ճըռնչում են, բայց արդեն
Նահանջում են արտերից՝ աշխատելու անկարող,
Ու մեքենան, մեքենան, այդ փրկիչը յերկաթի,
Դուրս ե վանում գյուղերից սայլ ու գութան և արոր:

Արտաքինը գյուղերի դեռ տխուր է, գուցե հին,
Բայց ինչքան է փոխվել և նոր մարդդարձել գյուղացին,
Նոր աչքով է նայում նա աշխատանքին և հողին,
Նոր իմաստ է տալիս նա ստեղծագործած իր հացին:

Բայց հողի մեջ և հացի դեռ մնում է հին մի բան,
Ու կառչել են նրանից դեռ շատերը գյուղերում,
Ինքն իրենից նահանջում, մոտենում է նորին նա,
Ու ձուլվում է, լուծվում նա ընթացքի մեջ մեր
յետուն:

Ու թշնամին գաղաղած, մեր այդ վերջին թշնամին,
Դավ է նյութում ընթացքի, արշավի դեմ նոր գյուղի,
Պայքարի մեջ թողնելով իր դիրքերը մի առ մի,
Նահանջում է հանձնված խորտակման սև յերկյուղին:

Ընթանում է գյուղը նոր՝ դադարելու գյուղ լինել,
Մոտենում է, վոր լուծի իր սահմանը քաղաքին...
Հաղթանակը՝ վոր 'այսօր խորհրդային գյուղին է,
Դասակարգին է մեր մեծ վստի աշխարհում ահագին:

1981

Ս Ե Ր Մ Ե Ր

Ռեզնան ե արտը, դեղնել ե մարզը, վոսկի յե այգին,
 Խարտյաշ արևը հասել, ծորում ե վերից բույս ու խեղ.
 Իննեբորդ ամիս, ով դու մայրութուն յերկրիս

կաթոգին,

Այս ակնապարար չեկ լիությունը մեզ պիտի բաշխես:

Յերգս քեզ, աշուն, դու հասակն առած, անցած

գարունն էս,

Այս լիությունը մեր ջանքի բերքն ե, գարնան ուժը

մեր...

Նոր գարունների համար վորպիսի՞ հմայքներ ունես,

Ու պառուշներդ՝ գալիքի համար վորպիսի՞ սերմեր:

1980

Ա Շ Ն Ա Ն Ա Յ Ա Ն

Վիթխարի ու գորշ մի ցընցուկ
Շիթերով, թելի պես բարակ,
Մեր հերկված դաշտերի վրա
Իր թաց գուրգուրանքն է լցնում:

Դաշտերի սիրառատ կրճքից
Այդ հեղուկ թելերն ի վեր
Յեկնում են կանաչող ծիլեր...
Թվում է գարուն է կրկին:

1980

ՀԱՌՆՁԳ

Դաշտերի դեղձան աշունն է.
Հասկերը փոթորկում են ծով...
Ու հզոր մի ձեռք քշում է,
Նավի պես, մեքենան հընձող:

Անցի՛ր դաշտերից մեր, անցի՛ր,
Մանգաղի անգույն լիլիկա,
Հանրային դաշտերի հացից
Քաղաքի բուրմունքը թող գա:

1980

ՅԵՐԿՎՈՒՓՅՈՒՆ

Այս յերկշաղիլ հունտը, այս հատիկը
Մի յերկվոլթյուն ունի իր ամբողջում,
Ծիլ ե արձակել նա և մոտիկ ե
Նրա մահը, յիբը ծիլն ե կանաչում:

Աճում, բարձրանում ես դու, ցողուն իմ,
Յեղկազիլ այդ հատիկից ամբողջական...
Մեր աշխարհն, ուր վոր մի ափ հող ունի,
Այդ յերկշաղիլ սերմի ցողունները հազավ:

1980

ԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

Լիանում ե աչքս, յերբ նայում եմ այսպես
Անսահման և անթումբ այս կանաչ տրտերին,
Լեցվում ե իմ սիրտը, ու ծաղկում ե, ասես,
Իմ սրտում խնդության մի կարմիր վարդենի:

Այդ մի պահ ե սակայն, հիացմունքի մի պահ՝
Պայքարներից հետո՝ թումբերը կործանող,
Ինչպես անձրևից վերջ թաց դաշտերի վրա
Խնդությունն ե իջնում դյութիչ ծրածանով:

Ահա նորից, նորից կովի շեփոր, գրոհ...
Ու շարժվում են կրկին միլյոնները մեզ հետ...
Աչքերիս մեջ հիմա՝ մի կաս-կարմիր դրոշ,
Ու սրտիս մեջ՝ ժայթքող ատելության գեյգեր:

Արտերն այս, վոր ժպտում են կանաչով լի,—
Ուր հաղթ խրրինջում եր հենց այս կովի գարնան
Շոգեշարժ ձիերի մի յերկաթե ջուլի,—
Ծվեն-ծվեն էյին թըմբով, քարով, արյամբ:

Փլվեցին թմբերը հենց մեր, հենց մեր ձեռքով,
Ով փլցրեց՝ հիմա ինքն իրեն ե փոխում.
Դա լինում ե ներքին պայքարով ու կրքով,
Ինչպես հռենոն ե ճայթում, արձակում նոր ցողուն:

Այս քանդումի, այս մեծ այլակերպումի դեմ,
Եյափոխման, ստեղծման յերկունքի դեմ, ահա,
Վերջին կատաղությամբ նոր դավեր և նյութեթե-
թշնամի մի բանակ, դատապարտված մահվան:

Մահվան գալարքի մեջ՝ մագիլներով անգոց
Հետ և պահում լերթից ուշացողին, նրան՝
Ով չի լուծել սրտում մի յերկվության հանգույց,
Ով տատանվում և դեռ յերկու ճամբի վրա:

Փակված և առ ընդմիջտ, լսի՛ր, լսի՛ր, ընկեր,
Փակված և առ ընդմիջտ այն հին, այն մի ուղին,
Դու, վոր յերեկ մեզ հետ ճանապարհ ես ընկել,
Հենց դու աչդ ուր, այդ ուր այն հին ուղին թողիր...

Լայնանում են հիմա այս արտերը, փռվում,
Միանում են նրանց կանաչի նոր ջերտեր,
Նոր ուժեր են մտնում այս նոր ձևի կովում,
Փողփողում և արդեն հաղթանակը մեր դեմ:

Լիանում և աչքս, յերբ նայում եմ այսպես
Անսահման, անթումը, ծավալուն այս արտերին,
Լեցվում և իմ սիրտը, ու բուրում ե՛մ ասեմ՝
Այնտեղ հաղթության կարմիր վարդենին:

1981

ԿԱՐՄԻՐ ԼԱԶԱԿՆԵՐ

ՔՐՈՋՍ ԼԱԶԱԿ

Լյուսի յնշիկյանին

Տեսիլներ կան չար, չարաչք,
Հուշեր սե, անասելի...
Ձեռ ուզում, բայց,— ի՞նչ արած,—
Հիշում ես, մարդ ես ելի:

Մեր տուն յեկավ են Հարոն,
Վոր քրոջս հավանի,—
Քույրս տասներկու տարու,
Քույրս անմեղ աղաջի:

Հավանեցի Արին հարսանիք,
Քրոջս Հարոն տարավ:
Ինչքան լաց յեղավ Ջանին,
«Ճակտի գիրն եր անիրավ»:

Յերկու անգամ յետ յեկավ,
Հայտնեց սրտի մորմոքը,
Հեկեկաց, հատակին ընկավ,
Բայց հայրս անողոք եր:

Ամեն ինչ ել կարճ յեղավ,—
Յետ գնաց՝ ճարը կտրած
Իմ քույրը, խեղճ յերեխա,
Այլևս չտեսա նրան:

Յես տեսա միայն նրա
Հաչակը, վոր արնոտ եր,
Մայրս լաչակի վրա
Հալիս եր իր կարոտը...

.
Ու ամեն մարտի ութին,
Կարմիր տոնին մեր կանանց,
Սիրտս կարծես պիտ պայթի,
Հոգիս՝ բացվի, մերկանա:

Ա՛խ, գիտեմ՝ քույրս չկա,
Բայց կանանց դրոշը վոր կա՝
Կարծես քրոջս լաչակն ե՝
Նրա արյունով ներկած:

1928

Մ Ա Յ Ր Ծ Ր Ը

Հերթափոխ ե գործարանում: Ալիք—ալիք
Վարդակարմիր լաշակները դուրս են հորդում:
Ներս ե խուժում մի նոր հորձանք աղսկալի,
Գործարանն ե կրկին յեռում ու վորոտում:

Իլիկները նորից իրենց պարն են դառնում,
Մեր որերի հոլովման պես արագ-արագ,
Ու բամբակն ե անվերջ հոսում առու-առու,
Թեկ ե դառնում ճառագայթի նման զարակ:

Ինչ վոր մի բան կանանց սրտից ու աչքերից
Հոսում ե այդ թելերի հետ անվերջ, անծալր,
Հյուսվում գործվող կտավների բյուր ծալքերին,
Ու ժպտում են կտավները ճերմակածալ:

Յեվ իլիկի ամեն մի դարձ, ամեն պտույտ,
Ճառագայթի նման ձգվող ամեն մի թեկ
Ու կտավի ամեն մի ծալ՝ նրանց սրտում
Նոր յեռանդի հուր ե վառում, մրցման հրդեհ:

Հերթը փոխվում, նորոգվում ե, գործը աճում
Ու կապվում ե մեր աշխարհի աճին արագ,
Ամեն մի հերթ հետն ե բերում մի նվաճում,
Նոբոգվում են միտքը, սիրտը, կենցաղ ու կարգ...

Ահա նրանք, վոր բըղխեցին դռներէց լայն,
Ծրիվ յեկան հսկա բակում, կարծես մի հողմ
Մի վիթխարի վարդի թերթերը արվըլան
Ծրիվ տվեց դաշտի վրա՝ այս կողմ, այն կողմ։

Ծրիվ յեկան, բայց մնացին կապված իրար,
Վորպես յիրգի անքակտելի, շնչող բառեր,
Կյանքը հիմա խորհրդային հողի վրա
Հենց այդպես ե սնում սերունդ, բորբոքում սեր։

Ծրիվ յեկան, բայց խումբե խումբ ահա նրանք—
Հեռում եմ յես հուզմունքով ամեն մեկին,
Նրանց դիմքին խաղում ե մի պաճառ կրակ,
Վոր չեմ տեսել վոչ մի ուրիշ մարդու դիմքին։

Յեւ ինչքան վոր մոտենում ես այն սպիտակ,
Նոր շենքերին, զործարանից մի քիչ հեռու,
Այդ կրակը ավելի յե վառվում հստակ,
Ու դառնում ե ծիծաղների հոսող առու։

Այդ շենքերում աճում ե մի նոր մարդկություն,
Վոր սնվում ե ազատ կնոջ մաքուր կաթով,—
Մի հոյակապ ամբողջության լի ե խնդուն
Սերմիկները՝ վաղվա կյանքի համար ճայթող։

Ահա նրանք որրոցներում սիւս-սալիտակ,
Վորպես վարդի լի կոկոններ ակնապարար,
Նրանք այդպես, յերջանկության դեռ անգիտակ,
Ան են առնում մի յերջանիկ կյանքի համար.

Յերջանիկ կյանք, վոր կերտվում է հերոսական
Զոհողությամբ, պայքարներով դժվար ու թեթ,
Կերտվում է նա, ծավալվում է, աճում, սակայն
Դեռ բաղխվում են յերկու աշխարհ իրարամերժ:

Ահա նրանք, բանվոր մայրեր, վոր կերտում են
Բանվորական բանակի հետ նոր կյանքն այդ
Թանգ,

Ահա նրանք, վոր սընում են, վոր կրթում են
Մյո՛ւ նոր կյանքի համար նոր մարդ, նոր
Եյուլթյամբ:

1981

ԿԱՐՄԻՐ ԼԱՉԱԿՆԵՐ

1

Խնդուն որին ել հուրհրան
Յերբեմն մարդ թախծում ե,
Ինչպես պարզ յերկինքն ամրան
Բմահաճ ամպե, ձյունե:

Որերում ալս ծաղկող ու շեն
Յես, պարմանի մի արի,
Հաճախ վորսում եմ հուշեր
Լճից անցած որերի:

Մեր վառ, արևին հանդիպած
Տեսնում եմ մոմեր շիջող,
Ու տխուր, տրտում մի բան
Սողում ե սրտիս միջով:

Բայց յես միշտ հոգեթով մի բան
Վերցնում եմ. հնի ծովից,
Վոր սիրտս միշտ ձգտի վաղվան
Ու անցյալը նզովի:

Ահա, ահա տեսնում եմ յես
 Մայրիկիս դեմքը պառավ,
 Պատուհանի ապակու պես
 Ձմեռվա բուրից սառած:

Տարիներն ահել, մռայլ
 Կնճիռ են կիտել դեմքին,
 Ինչպես պող ապակու վրա
 Սառչում են շունչն ու շոգին:

Ահա, ահա տեսնում եմ յես
 Քրոջս՝ փթթած զարուհ,
 Տարածած փոթորկի պես՝
 Ամուսինն անսիրտ արու:

Տեսնում եմ թե ինչպես նա,
 Քույրս, մի ծաղկի ձևի՝
 Ընկնում է դեղնած, թոչնած
 Այն անսեր մարդու ձեռից:

Մի շողիկ, կարծես ինչ վոր
 Մառած արեից պոկված,
 Մառցապատ ապակու միջով
 Մտնում ե իմ սիրտը բաց:

Ու ճիչս պահած ցավով,
 Յերբ շուռ եմ գալիս մռայլ,
 Տեսնում եմ մի շեկ առավոտ
 Բացված աշխարհի վրա:

Այնպես անզուսպ, անհանգուրդ
 Յեվ տարերային մի տենչ
 Չարթնում ե, վառվում, աղմկում
 Բորբոքված իմ սրտի մեջ:

Յես՝ գալիք արևով լի,
 Յետե՝ խորշակ ու քամի...
 Ու հնին անդառնալի
 Դառնում եմ չար թշնամի:

Ո՛ւսյն, ինչվոր հնում կար,
Թող մնա այնտեղ խաչած,
Դուվերգում եմ ձեր ներկան,
Քույրեր իմ կարմրալաչակ:

Մայրիկս՝ տանջված պառաւ
Ու քույրս՝ կարոտ դարնան
Ապակու վրա սառած
Կհալվեն, կանհետանան:

Ձեր մեջ ինչ կա հարազատ
Քրոջական, մայրական,
Նույնն ե, ինչ վոր անազատ
Իմ մայրիկի սրտում կար:

Նա Թալրտաց անողում
Ու մնաց հնում խաչած...
Ձեր ներկան եմ քնարերգում
Մայրեր իմ կարմրալաչակ:

1928

ՓՈՔՐԻԿ ՏԻԿԻՆԸ

1

Քեզ յերգեմ յես, թէ ամենքին.
Սիրտս լայն ե, անսանձ, ազահ.
Դեզ յերգեմ յես, փոքրիկ տիկին,
Բույր իմ, սեր իմ անանձնակուն:

Ինչ սիրտս ունի՝ ամենքիդ ե,
Ինչ կա-չկա վողջն ամենքին.
Սերս հստակ ամուսն գետ ե,
Ջուր վերցնի թող ամեն կին:

Թեև այսոր յես քեզ տեսա
Այնպես տխուր, ոտարոտի,
Բայց իմ սիրտը դարձավ հեսան
Բոլոր կանանց փակ կարոտին...

Բայց ինչ պիտի յ'րգս տա ձեզ,
Կամ իմ սերը անսանձ, ազահ...
Ձեզ խինդ կտա առատաձեռ
Մեր նոր կլանքը կարմիր ծագած:

Մի տիկին մտավ կրպակը դեմի...
 Գլխիս մեջ շողաց մի հին լուսընկա,
 Անցած որերի մոռացված յերգ մի
 Զարթնեց իմ սրտում և մեղմիկ զնգաց

Յես սպասեցի. ու դուրս յելավ նա՝
 Փոքրիկ դամբուղը լցրած մթերքով՝
 Այն փոքրիկ, փոքրիկ տիկինը դեղնած
 Աշնան թախծալի մշուշի ներքո:

— Բարև՝ ձեզ, ընկեր... կամ... տիկին
 ալիսնչ...

— Բարև... բայց ով եք... ո՛ր, ընկեր
 Նորենց...

— Այդ վերտեղ եյիք, ինչպես եք, — ասի.
 Նա տխուր-տրտում դեմքը վոլորեց:

Միասին անցանք մենք փողոցն ի վեր,
 Նրա թևից կախ հոգսերը իր տան,
 Իսկ իմ սրտից կախ մի կնոջ պատկեր,
 Անցած որերի հուշերի շղթան:

Պատմե՛լը արժեք չունի,
 Ինչ խոսե՛լ բարակ յերկար...
 Նախ գյուղում ուսուցչունի,
 Հետո յե՛լ քաղաք յեկա:

Աղջիկ եյի ժպտերես
 Անդադար, աշխույժ, տոկուն,
 Բայց գերի թռչունի պես
 Փակեցին տան վանդակում...:

Ամուսին՝ սրտի հակիչ,
 Յերեխա՝ վոտքի կապանք,
 Որերս՝ հոգս ու կսկիծ,
 Կանքս՝ կարոտ տառապանք:

Դառնալով տան մեքենա,
 Յիս կյանքից յետ մնացի՞,
 Ու սրբեց աչքերը նա,
 Աչքերն անուշ՝ կանացի:

Այնքան գեղնած եր այդ փոքրիկ կիներ,
Աչքերի շուրջը կապուտակ բակ եր,
Աչքերում տեսա այն անդոր քենը,
Վոր գալարվում եր իր կրճքի տակը:

Այրը ծծել եր նրա ջրթկրը,
Յերեխան քամել յերկու ստինքը...
Մեկը հագեցել, մյուսը փթթել եր,
Իսկ լիճքը, լիճքը.— թռչնել եր ինքը:

Չեր կարողացել տոկալ այդ կիներ,
Գուցե անկոխի հենց հաղթըվիլ եր,
Յերիտասարդ ե, բայց լիճ է գինը,
Արդեն կտրած են նրա թևերը:

Չեր կարողացել... հին տունը սարդ է,
Սարդը նրա շուրջ վոստայն հինել եր.
Շատ սովորական եպի եր մարդը
Դեռ այնքան հեշտ չեր հերոս լինելը:

Եւ ուրիշ վռչինչ, վռչինչ չպատմեց
 Հին ընկերուհիս, այդ փոքրիկ կինը,
 Բայց ինչ վոր ասաց՝ ասածով մատնեց
 Հին ընտանիքի ամբողջ ներքինը:

Յերբ հասել եյինք ակումբի դռան,
 —Ներեցեք, ասաց, յես շտապում եմ...
 Ու յես սեղմեցի թույլ ձեռքը նրա,
 Վոր դողդողում եր փակված ափում իմ:

—Հին ընկերներ ենք... նույնիսկ... հիշում
 եք...

Մեկ անցեք մեզ մոտ, տղայիս տեսեք...
 Հեռվում կիսովում եր աչնան մութ ու մեզ,
 Ազոտանում եր մի պատկեր լուսի:

Յես ակումբ մտա... Ակումբ գնացի
 Ընկերներին հետ ջահմատ խաղալու...
 Իսկ նա տուն գնաց, լերիխային՝ ծիծ,
 Ամուսնուն կիրք ու կերակուր տալու:

Խորհրդային արեւ, դու հար հզոր
 Ու հաղթական յելնում ես...
 Փոքրիկ կիներ, վոր տեսա այսոր
 Դեռ հին տան մեջ դեղնում ե:

Այսքան կամք, այսքան մկան ե ուժ...
 Քրտինք ե մեր հոգին ել.
 Բայց այն չորս պատերի մեջ մշուշ
 Դեռ դեղնում ե այն կիներ:

Մեր ուժը նոր կյանքի կառուցման
 Համար շատ հզոր, վառ ե.
 Բայց սրբել ներսը, ներսը հին տան
 Այնքան դժվար, դժվար ե:

Միայն դու, արեւ մեր հաղթական,
 Վոր հար ու հաստատ յելնում ես,
 Պիտի չորացնես գաղջ ողջ այն տան,
 Ուր փոքրիկ կիներ դեղնում ե:

1928

ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Ծ Ի Լ Ը

Մի յերեսայի

Յիւար դու, կանաչ ծիւ, վորպես
Ճուտի կտուց՝ ձվից ծլած.
Այն թիւ եր, վոր թխական մոր պես
Քեզ լույս աշխարհ հանեց հանկարծ.

Արեւ վեր, հրեթել կծիկ,
Զդում ե քեզ, ձգում ե քեզ.
Վոսկե մի շող ծայրը կտցիդ՝
Այդ շողն ի վեր բարձրանում ես:

Կանաչ ծիւ, դու զմրուխտ անդին,
Մանկություն ջինջ և անապակ,
Նոր նյութված մի չքնաղ կյանքի
Առաջին ձև, պայծառ հասակ:

Սպասումով նայում եմ քեզ,
Կանաչ իմ ծիւ, դեռ նոր ծլած,
Իմ սրտի մեջ, կյանքում, վորպես
Հույսի մի շող վառ ցոլցլա:

«ԽՈՒԺԱՆԱԿԱՆ»

Յես ել ձեզ պես հմ յեղել՝
 Մի գող ու շրջիկ մանուկ,
 Ու հիմա հացի տեղ ել
 Ձեր հույզերն հմ գողանում:

Գրում հմ ահա յերգեր,
 Վոր ձեր ցավը յես մեղմեմ,
 Բայց յերգս թույլ յեղեզ ե,
 Ինչպես դուք ձմեռվա դեմ:

Կգան մեր որերն ուզած,
 Ո՛ր կգան շուտով, անգամ
 Կգա մի պայծառ գուսան
 Գրելու «Խուժանական»:

Վար տեղից պիտի դա նա
 Հզոր ու արեգնափայլ,
 Այնտեղից, ուր դու հիմա
 Շրջիկ ես, անտուն լիզբայր:

Դու ինքդ, ինքդ ես այդ,
Կգա նա հենց ձեր միջից,
Ջայռույթի պես հրացայտ,
Սիրո պես մաքուր, վճիռ:

Պիտի գա նա, պիտի գա,
Այդքան մանուկներ անտուն
Հիմա վորպես խուլիզան
Չպիտի մեռնեն տրտում:

Արդեն, արդեն ջարդել ենք
Կարիքի վողնաշարը:
Դժվարն արդեն հարթվել ե,
Կերտում ենք նոր աշխարհը:

Հիմա, հիմա դուք արդեն
Փողոցից մտնում եք տուն...
Կյանքը կդառնա հանդես,
Ձեր տունը տոն ու խնդում...:

Գուսաններ պիտի վոգեն
Ձեր «Սուժանական» վեպից
Գուսանական նոր յերգեր
Հպարտ, անողոք, եպիկ:

1926

Փոքրիկ Աշրիներ

Ո՛ր փոքրիկ ես դու
Իմ լավ Աշրիներ,
Բո փոքրիկ սրտում
Ցավեր չլինեն,
Չլինես տրտում,
Ցաֆն այդ հնին ե,
Մեր կյանքում խնդուն,
Դու ըստ հորինե,
Թող աչքերդ արթուն
Սրտես լինեն,
Բայց դու զվարթուն
Յերազներ հինե,
Չքնաղ մանկություն,
Բո վճր տարին ե,
Մեծանում ես դու,
Իմ լավ Աշրիներ

1984

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

1

Անցնում են, ահա, տեսեք,
Մանուկներն այնպես կայտառ...
Մանուկ հմ յեղեկ յես ել,
Բայց ինչպէս սիրտս խայտար:

Մի որ որերից այն հեզ
Զգացի՞ թե ինչե՞ր կան,
Իմ մտքով անհամի յիրբեք
Ի՛նչ ե տալագան, ներկան:

Արևից գեթ մի շողիկ
Իմ փոքրիկ սրտում ցորմց...
Գիշեր,— ցեխոտ անկողին,
Ցերեկ,— միշտ զրկանք ու լաց:

Անցնում են, ահա, տեսեք
Մանուկներն արեւ հազած.
Հիշում եմ հիմա յես ել
Մանուկ որերս հանգած:

Հիշում եմ, գիտե՞ք, հիմա,
 Յերբ սրանց յես նայում եմ, —
 Որերս գառի պես հիմար,
 Վոր հեռվից դեռ մայում են...

Կարծես թե պարսատիկով
 Ճնճողուկ եմ վորսում ելի...
 Պատմում ե տարոն Տիգոն
 Զրույցը Հայկ ու Բելի

Մագլցիլ պատի վրա՝
 Բներ եմ քանդում ագահ...
 — «Աշխահը քանդեց, առավ
 Արտաշեսն աշխարհակալ»:

Մորթում եմ՝ հալարտ ու գոհ՝
 Ճուտերը նստում եմ ցած...
 Իսկ մեր վարժապետ Տիգոն
 Ինչպիսի՞ բաներ ասաց:

Թվում է թե հորս ծեծից
Ճշում եմ մայրիկիս գեմքին...

Նրանց ձայնը հասնում է ինձ՝
«Վողջույն Մայիսի մեկին»:

Իմ աղանջն ամուր ձգում են,
Սիրոս, սիրոս չնվազի...

Նրանց ձայնը դրնգում է՝
«Մենք, կոմունայի ծաղիկ»:

Թվում է՝ լալիս եմ, ճշում.
Դպրոցից փախչում մտադար...

Կրկին նրանց ձայնն է հնչում՝
«Մերն է, մերն է ապագան»:

Մրբում եմ աչքերս գւռած,
Շոշափում գլխիս ուռույցը...

Նրանք կանչում են. — «Ուռն,
Նոր կյանք, ազատ կյանք կառուցել»:

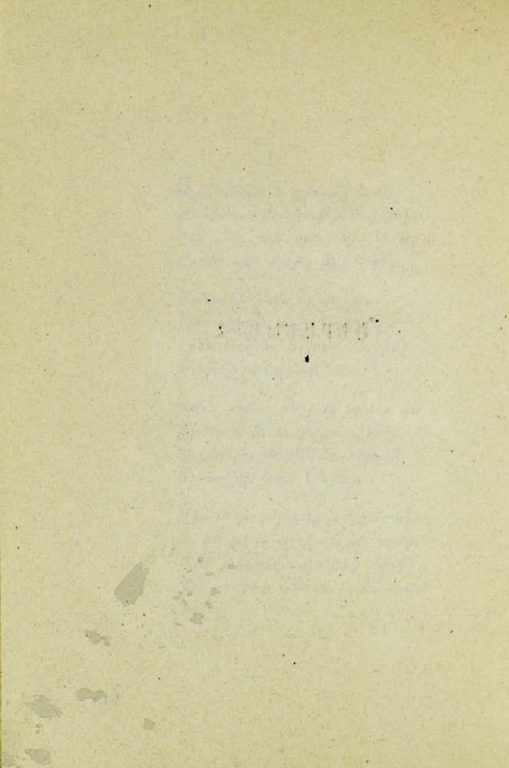
Սհիմաստ ե կյանքը հիմա,
Սնիմաստ մանկությանս որեր,
Իսկ դուք, միս, գառի պես հիմար,
Մուտի մեջ մայիլ եք, կորեւր

Մանուկի ինչն ել պակասի՝
Նրա սիրտն ե լի, հոգին՝ լի,
Իրեն թող ե հաշվուժ Մարքսի,
Թշնամի՝ կապիտալի:

Ամեն սիրտ, ինչքան ել վոր դա
Մանկական ու քնքուշ լինի,—
Լի յե, լի, ընդլզուէ, հորդած
Մշտավառ հրով Լենինի...

Միայն դուք յիղաք այնքան սին,
Ո՛ր իմ խեղճ մանկության որեր,
Ինչ յերգեմ, ասեմ ձեր մասին,
Վոր անցաք տխուր, դառնորեն:

ՆԵՐԱՇԽԱՐՀ

ՅԵՐԳԵՐ ՅԵՐԳԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«ԻՆՔՆԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆ»

Յերգում ես անհուն խորքից
Թվում ե՛ յերգդ քոնն ե,
Ծնել ե նրան հոգիդ՝
Մնել՝ սրտիդ անհունը:

Թվում ե քեզ ես յերգում,
Քո խինդն ու քո կարոտը
Մրտիդ մեջ յերբ իրիկուն,
Յեվ կամ թե առավոտ ե:

Թվում ե թե անպակաս
Սիրտն ե յերգիդ աղբյուրը,
Ու աշխարհը պապակած
Խմում ե նրա ջուրը:

Մինչ դեռ դու, դու յես ծծում
Կյանքի դյուլթիչ հյուլթերը,
Նա յե քեզ կերտում, թրծում,
Քեզ անհայտ՝ քեզ դյուլթել ե:

Գտել ես դու մի «յերկու»,
կյանքը՝ զատ, դու իմաստն ես...
Բայց քեզնով թնչ ես յերգում,—
Նա ամբողջ, իսկ դու մասն ես:

1928

ԶԱՐԿ, ՍԻՐՏ ԻՄ

Զարկ, սիրտ իմ, հատու զարկով զարկ.
Մի Հոկտեմբեր, — հազար գարուն.
Թող մի զարկովդ զգամ հազար
Հազար զվարթ զանգահարում:

Ինչո՞ւ թույլ թալրտալ, ինչո՞ւ
Տենչալ անթիվ՝ բայց մեղկ գարուն,
Վորպես խեղճ թևահատ թռչուն,
Վոր չունի թև, թափահարում:

Այն, այն ինչ վոր ուզում ենք մենք՝
Դարեր անցավ մեր մի զարկով,
Անցնում ե վերելքից վերելք
Դեպի գալիքն անմահ փառքով:

Զարկ, սիրտ իմ, խոր ու գերզգա,
Պետք է հազար տարտամ գարուն.
Թող մի զարկովդ հազարն զգամ,
Հույզի հազար զանգահարում:

ՄԱՔԱՌՈՒՄ

Այս գործը, պայքարը, վերելքը
Ծնում են, սնում են յերգերս,
Սրտում իմ պայքար ե, վերելք ե,
Պայքար են, վերելք են յերգերս:

Կարճիկ ես ասել թե վորտեղ ե
Ամբողջը, և վճրն ե մասնիկը,
Յերբ գործդ յերգի մի նոր տող ե,
Ու յերգդ գործի մի մասնիկ ե:

Թվում ե հաճախ քեզ՝ թե յերգդ
Անջատ ե գործից քո, անկապ ե.
Քո յերգը, դու, գործդ, յերեքդ
Տարբեր եք, չկա սերտ շաղկապը:

Յերեքը անջատ չեն, ամբողջ են,
Յեռում են, փոխվում են, բաղխվում են.
Մեկում դու զգա իմ ամբողջը,
Ամբողջն իմ մասերի բաղխումն ե:

Ահա յես, իմ յերգը՝ կյանքի մեջ,
Ընկնում ենք, յեկնում ենք, պայքար ե.
Յես ինքս, ամբողջս, կյանքի պես,
Իմ դեմ եմ սրում մերթ պայքարը:

1981

ՅԵՐԳ ՈՒՐԱԽՈՒԹՅԱՆ

Ճակատիս նա իր կնիքը զարկել է
Ու սրտումս նոր հույզեր ե վառում...
Հիմա հատու յեն սրտիս զարկերը,
Յեվ խնդությունս՝ առու-առու

Իմ յերգերն արդեն անխառն ու պարզ են,
Ինչպես ցնցուղը արեգակի.
Յերգս հոսում է, վորպես ավազը՝
Սիրտս է յերևում յերգերիս տակին:

Այս խնդությունը, այս պայծառ սերը
Յեվ այս կարկաչը ուրախ, հոգեթով,
Իրենց թևերը ազատ պտրդել են,
Փռվել է, կարծես, կյանքը հեքյաթով:

Իմ այս նվագը, խնդության յերգը
Մենակ իմը չե, ձեզանից թաքուն,
Այդ յերգն զգում են, լսում ամենքը
Յեվ մեր որերի կամքն է նվագում:

Ամեն մի տողը, ամեն մի բառը
Հենց ամենքից եւ և ամենքիս.
Ինչքան հատուկ եւ դառնում պայքարը,
Այնքան հստակ եւ կարկաշտ յերգիս:

Յերգերիս նա իր թնփը տվել եւ,
Նոր թրթիռներ եւ իմ սրտում վառում,
Հզորանում են վոգուս թևերը,
Խինդս հոսում եւ առու-առու:

1929

ԹԱՆԱԲԱՄԱՆԸ

Ճերմակ, ճերմակ հախճապակի,—
Վերը՝ կիսանդրին, Իլիչը,
Կիսանդրու առաջ՝ Թանաքի
Խստադեմ ու մուգ լիճը:

Դիտում, խորհում եմ ինքս ինձ,
Զգում գերազույն հաճույք,—
Թվում է թե՛ դա «Զագեսի»
Մանրանրկարն է անպաճույճ...

Գալարվում է ղեկավարի
Արձանի հայացքի տակ
Զրի տարերքը Վիթխարի,
Փրփրուն, կոհակ-կոհակ:

Դառնում է նա շարժիչ ուժ,
Դառնում է լույս ու կրակ,
Բորբոքում կամք ու աշխույժ
Ու փոխում մեր կյանքն արագ:

Դառնում է միս ու արյուն
Պատգամը ղեկավարի...
Նրա կամքն է հրահրում,
Կառուցումը Վիթխարի...

Յեւ ամեն մի տող գրելիս՝
Նայում եմ նրա կիսանդրուն,
Մտքերիս խուրճերը խռիլ
Նրա հայացքով սանրում:

Խորհում եմ լուռ ու հանգիստ,—
Ինչպես այնտեղ, «Զազեսում»,
Այստեղ ել նայվածքը խիստ
Միևնույն բանն է ասում:

Այստեղ ել տողերով յերգիս
Թող ույժ և ջերմություն դառնա,
Դառնա լույս, ընթացք տա կյանքին՝
«Զազեսի» մանրանրկարն այս...

Ճերմակ, ճերմակ հախճապակի,—
Վերը՝ կիսանդրին, Իլիչը,
Կիսանդրու առաջ թանաքի՝
Ուժերով հղի լիճը:

Յեղնում են նրանից տողեր,
Վորպես հոսանքն ույժի, լույսի,
Կառուցման յերգով վողողեն
Յեւ շարժեն ռզիկ ու սիրտ:

ՆԵՐՔԻՆ ՃԱԿԱՏ

Հավաքական կուռ կամքի պողպատե նոր հրաման,
 Կովի ամբողջ ճակատով տեղաշարժ ե, զորաշարժ,
 Ընթանում են միջոտ առաջ, խորանում դիրք, խրամատ,
 Միասնական գրոհ ե, միասնական մեծ արշավ:

Բարձրանում են հսկաներ, փոխում տեսքը մեր յերկրի,
 Ու նրանցով փոխվում ե եյությունը մեր կյանքի...
 Մեր ընթացքը արգելող թշնամական ձեռքերին
 Հատու հարվածն ե իջնում պողպատակուռ բանակի:

Քանդվում են արմատներ, ցնցումներով, սուր ցավով,
 Վորպես ատամն ե քաշվում մի ցնցումով աղցանի,
 Արդեն, արդեն անցնում են ցնցումները անցավոր,
 Վերջին դիրքի վրա մեր դրոշմ պիտ ծածանի:

Դեռ ճակատներ կան համառ, դեռ կան խըրթին
 ճակատներ,
 Քողված մեռնող աշխարհի ճահճախոտով, մամուռով,—
 Դա հույզերի, դա սրտի, ներաշխարհի ճակատն ե,
 Շառաչների դեմ հաճախ ամտարբեր ու փակ դուռով:

Սակայն, ահա, գլուխը հարվածներին հաղթական՝
Նահանջում և թշնամին դեպի վերջին խրամատ,
Ինչքան կուզե՞ թող լարի արնոտ դավեր ու թակարդ,
Վերանում և հիմա նա, ապրում վերջին դրաման։

Այս հոյակապ բաղխումից, տեղաշարժից ընդհանուր,
Ցնցրվում են սյուները մարդու ներքին եյության,
Մարդն և փոխվում ժամե ժամ՝ ստանալով խթանում
Փոփոխումից ընդհանուր, վոր բերում և առորյան։

Հալածվում և թշնամին, վոր շատ անգամ աննշկատ
Ապրում և մեր հույզերում ու յերբեմն գերում մեզ,
Դեմ առ դեմ ենք պայքարում, մաքառում ենք ան-

• ընդհատ,

Ու հերոս ես մեծանուն, թե հաղթում ես ինքդ քեզ։

Մ Ա Յ Ր Ը

Յես ապրում եմ և քո սերն ապրում ե իմ մեջ,
 իմ մայրենի յերկիր, խորհրդային իմ հող.
 Ծաղկում ենք յես ու դու զվարթ, վոսկեառեչ,
 Ու յերբ ինձ եմ յերգում՝ քեզ եմ ասում ներբող:

Վորպես քնքուշ մանուկ լիրիկական, վճիտ՝
 Հիմա փարվել եմ քեզ, հերոսական իմ մայր,
 Ու աչքերիդ խորունկ յերկնանման լճից
 Պայծառ մեր ապագան ժպտում ե ինձ հիմա:

Հերոսությունը քո և՛ իմ կյանքի վրա
 Դնում ե կնիքն իր խոր ու անջնջելի...
 Դարն ե փոխվում ահա իմ աչքերի առաջ,
 Յեվ յես այսօր ան եմ, ինչ վոր յերեկ չեյի:

Դեռ իմ սրտի վրա կան անցյալի վերքեր,
 Ասղճնառում են նրանք յերբեմն ասեղ-ասեղ,
 Ու յերբ ուզում եմ քեզ սրտիս խորքից յերգել՝
 Տխուր խոսքեր ել կան, վոր չի լինում չառել:

Ընդունիր իմ յերգը, վորպես լաց ու ծիծաղ,
Ու թե դանում ես դու, վոր իմ լացից հիմա
Կարող եմ մեր դավող, նենգ թշնամին ցընծալ,—
Յեղիւր սրտանց սիրող, սակայն դաժան մի մայր:

Թող քո սերը լինի նույնքան խոր ու անդուծ,
Ինչպես սերը այն մոր, վոր հիշեցի հանկարծ
Քո անցյալից եւ իմ, տարիներից այն մուծ,
Հիմա այնքան հեռու մոխրներում հանգած...

Հալածական,—վորպես չար ուրուրի ահից՝
Գարնանային ձագեր,—մի պուրակում կանաչ
Մենք թագնւիւ եյինք, եւ այդ դաժան պահին
Մեզ վորոշող խուժանն ահեղ եւ արյունաչ՝

Թաղստոցին մեր խեղճ մոռենում եր արդեն.
Մեր փրկության թփերն այդ խեղճ ու սրբազան
Կարող եյին դառնալ զերեզմանի զարդեր,
Յեթե մեր պուրակից թռչեր թեթե մի ձայն:

Մեր աչքերում պահած սոսկումն ամենազոր,
Շնչառություն եւ ձայն խեղդած մեր կոկորդում,
Նայում եյինք ահով շարժումներին այն մոր,
Վոր զարհուրած՝ կաթ եր տալիս գրկի վորդուն...

Տեսնում եմ յես այն մոր աչքերը լի սիրով,
Ու զարհուրանքն աճող խլրտում ե այնտեղ...
Լռությունը կյանք ե: Մահն ե անցնում սրով:
Լռությունը կյանք ե: Ձայնը՝ վախճան ահեղ...

Ու մանուկը գրկի հանկարծ ճչում ե սուր,
Ո՛վ գիտե ինչ ցավի, կամ խնդության համար...
Յեվ մայրական ձեռքը համբուրելի և սուրը
Նրան խեղդում ե սև դահճի ողի նման:

Մահը անցնում ե կույր, ու վայրկյաններն ահեղ
Հաջորդում են իրար ու դեպի կյանք սահում...
Մայրը սրտում թող իր կսկիծները պահե.
Այնքան կյանքեր փրկեց մի մանուկի մահով...

Խորհրդային յերկիր, թեև ահիմահի
Վոչ մի տագնապ չունես, հիշյալ այն մոր նման,
Թշնամիներ բայց կան դաժան ու դիվային,
Վոր մագիլներ սրած քեզ են դավում հիմա:

Ու յեթե իմ յերգը նրանց արնոտ դնչին
Կարող ե տալ թեկուզ մի չարիմաստ ժպիտ,—
Դո մայրական ձեռքով,—յերբ իմ ձայնը հնչի,—
Անմեղ իմ կոկորդը դաժանորեն հպիր:

1980

ՈՏԱՐ ԿԱԹԸ

Ահա յես տուն հմ դարձել
Աշխատանքից՝ անընդուն,
Յեկ հուզական նոր դանձեր
Շողջողում են իմ հոգում,
Հանքերից այն, քրտնաթոր
Ուր հոգնել հմ և տըքներ,
Մնացել են իմ սրտում
Միայն լոսկու հատիկներ:

Ահա դարձել հմ յես տուն,
Դանձերից իմ խնդության
Յեկ խոհերից իմաստուն
Ուզում հմ ձեզ բաժին տալ,
Իմ դավակներ, իմ յերգեր,
Իմ պտուղներ աշնային,
Վոր իմ արնով հմ յերկներ
Յեկ տվել մեր աշխարհին:

Սիրով մի խոր ու անձայն
Յես շոյում հմ, փայփայում
Վարսերը ձեր այս դեղձան,
Ձեր հոգու խորքն հմ նայում:

Ու... իմ սրտում կասկածի,
Խանդի շիթեր են կաթում...
Ձեր հոգու մեջ զգացի
Ոտար հույզի խլրտում:

Տաքնապում ե սիրտս հար
Խանդից այս նոր, նորածն...
Մի թշնամի և ոտար
Ստինքից կաթ եք ծըծել...
Վճռաեղ եյիր, պահապան,
Միտք իմ զգաստ, անհանգիստ,
Վոր թշնամին գաղտնարար
Կաթ ե տվել զավակիս:

Թունավորումն այս սակայն
Թող ահազանդ դառնա քեզ,
Վոր յերգերս հուղական,
Չարաճճի մանկանց պես,
Զթողնես դուրս, փողոցում,
Առանց արթուն հսկումի,
Յեվ չլինի խանդը ցուրտ,
Վոր հիմա յես զգում եմ:

1980

Մ Ո Ւ Ս Ե Ռ Տ Ր

Վոսկեգլուխ հասկեր՝ դեղձան մազով,
 Զեփյուռների յերգով ծածան-ծածան...
 Համայնական հնձի յերգը այսօր
 Սրտիս անծայրածիր արտից անցավ:

Յելն, յելն, վոր յես նույնպես հընձեմ
 Իմ յերգերի բերքը համայնական.
 Տեսա՝ կային խուրձեր, յերգի խուրձեր,
 Վորոնք իմը չեյին, վոչ ինձ համար յերգած:

Վոսկեհատիկ հասկեր՝ շեկ ցորենով հղի,
 Վորումը կա արտում, մոլախոտեր,
 Իմ յերգի մեջ, ահա, վորումի պես դեղին,
 Այդ տողերը ոտար որորվում են, հ, դեռ:

Ահա հնձից հետո՝ աշնանացան,
 Մաքուր հատիկ և պետք, վոր սերմես դու.
 Սիրտս աղմկում և մեքենաձայն,
 Կատարվում և հույզի, յերգի զտում:

1981

ՔՆԱՐԱԿԱՆ

Իմ յերգերում բաբախում ե իմ սիրտը,
 Իմ արյունն ե կարկաշում իմ յերգերում,
 Բայց իմ սիրտը արդյո՞ք միայն մի սիրտ ե,
 Յեւ այդ սրտում միայն իմ խինդն ե լեռում,
 Կամ տխրության վայրկյանները անցողիկ,
 Վայրկյանները մաքառողի, թախծողի:

Ո՛վ իմ մոտիկ, կամ հեռավոր ընկերս,
 Չես զգում դու խլրտումը հույզերիդ,
 Յերբ կարդում ես քնարական յերգերս.
 Չես զգում դու մի ծանրություն ուսերիդ,
 Մի ծանրություն, վոր ուսերից պոետի
 Անցել ե իր յերգերին ու իր սրտին:

Մարտնչումի, կառուցումի ընկերս,
 Իմ յերգերում յեթե գտար խորթ մի բան,
 Դա քոնը չե, դա իմը չե, դա հետս
 Հնից յեկած մնացորդ ե գաղտնապահ,
 Վոր հալվում ե, վոր կորչում ե որից որ
 Վոգեփոխման ընթացքի մեջ այս ցնցոպ:

Յես քամում եմ, յես զտում եմ հույզերս
Իմաստության, կովող կամքի քամիչով,
Ու տալիս եմ միտքս, կամքս ու սերս
Մեծ կառուցման պայքարներին անդիջում,
Թե իմ յերգում խորթ մի բան ե սպրդում,
Այդ ել քամի՛ր, ընկե՛ր, այդ ել զտի՛ր զու՛

1981

Անտիպատրոս հելլենական մեծ բանաստեղծ,
Դեռ լսում եմ յես քո յերգը՝ խնդության ճիչ,
Վոր հոսում է այնպես հստակ, այնպես անեղծ,
Հազարավոր տարիների մուժի միջից:

Նման է քո յերգը խարտյաչ, վճիտ մանկան
Այն առաջին կանչին ցնծուն, բերկրալի, գոհ,
Վոր թողնում է սրտանց, յերբ առաջին անգամ
Խաղալիք է տեսնում, յերջանկանում հողով:

Արևի շուրջ քանի՛, քանի՛ հազար անգամ
Խուլ պտույտը յեղավ մեր այս հողագնդի,
Մեռավ քանի՛ սերունդ, վորքան՝ ձայներ հանդան,
Բայց քո յերգը հասավ այս մեծ՝ մեր սերընդին:

Ջաղացքարի այն առաջին պտույտի մեջ
Յերջանկության մի նոր դարազլուխ տեսար,
Յեվ քո սիրտը աճեց, բացվեց լուսեառեչ,
Յեվ ունեցար հույզեր, հույզեր հազար տեսակ:

Ու յերկնեցիւր յերգդ և պարզ, և միամիտ,
Այդ պարզության մեջ իսկ խորիմաստ ու հզոր:
Ու քո յերգով՝ ահա, դարեր հետո, դարիդ
Ամբողջ տենչը, շունչը հասկանում եմ այսօր:

Քո այդ յերգից հետո, ջրաղացի առթած
Խնդութունից հետո, վորքան մահ ու անկում,
Քանի՜ վերելք, վալրելք ու մարտեր սրարւած
Հոլովվեցին արնով և արցունքով կլանքում,—

Մինչև մարդը հասավ այս անյերկրորդ կովին,
Այս վերելքին՝ դեպի նոր, անարցունք մի կլանք.
Այդ մենք, այդ մենք բացինք այս սահմանում մի
վիհ,
Այդ մենք ճորտութեան դեմ վերջին մարտի լեւանք:

Մարմնավորվում ե նա՝ մեր արլունով այսօր՝
Անցած հազարավոր տարիների մարդկանց
Մեծ յերազը ահա, արմատանում հզոր,
Հին Մուխի սրտին վերջին սուրը զարկած:

Ո, Անտիպատրոս, նա մեծ ե, անչափելի,
Վոչ թե քո գետափնյա ջրաղացի պես մի բան,—
Առաջին կայանն ե այն՝ նոր ճամբաների,
Վորով արշավում ե լերթը նոր մարդկութեան:

Քո ջաղացը փոքր էր, նույնպես ապրումը քո,
Բայց նրա դեմ յերգը քո՝ վորոտում է մեծ,
Իսկ այս նոր կյանքի կերտումը քրտինքով,
Այնքան վիթխարի չե, իսկ մեր յերգը՝ տխեղծ:

Վոչ թե նվաստացումն է մեր ձայնը բանդել,
Յեւ վոչ հոգնածութիւնն է մեր յերգը խեղդում.
Ո՛ր, վոչ, մենք եւ մեծ ենք՝ ձեր մեծության հանդեպ,
Բայց մեր գործի հանդեպ մեր յերգն է թվում թուլ:

Այնքան մեծ է գործը, ճակատն այնպես է լայն,
Հերոսութիւնն այնպես ընդհանուր և ցնցող՝
Հաղար տարիներ կուտակումից յելած,—
Վոր ուզում է իր պես անհուն յերգերի ծով:

ՍԻՐՈ ԹԵՐԹԵՐ

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ

Արամայիսին յեմ Արաքսուն

1

Յերբ ձնհալն ընկնի, ձյունը հալչի,
Այնքան թուլչութուն, այնքան հմայք
Կարող ե ունենալ մի աղջիկ,—
Կալծկլտուն աչքեր, վարսեր քումալթ...

Իմ սիրտն ել ինչպէս իր հուլզը պահի,—
Սիրտս արնալառ դրոշի հանգուլն,—
Ինձ թովում ե քո կրծքի վրալի
Մետաղե դրոշը հրագուն:

Գարունը այնքան ծաղիկ, այնքան...
Ով ինչ բախտ-ծաղիկ ուզի՝ քաղե,
Քո կրծքի վրա կարմիր ծաղկած
Կմընս դրոշը մետաղե:

Վոչ մի ծաղիկ այնքան հրապուլը
Ձի փռելու իմ սրտի վրա,
Վարքան քո կրծքի ծաղիկն անբուլը՝
Մետաղե դրոշը հուրհուրան:

Գարնան արևը կայծկլտուն,
Գարնան բույրերը կիզիչ...
Այդ թնչ ե զարթնել իմ սրտում,
Վոր հուզում, կիզում ե ինձ:

Արևից մի կտոր կրակ
Վառվում ե, մհ, իմ սրտում.
Հոսում են լերակե լերակ
Հուլիսերը վառ, բոցկլտուն:

Կայծակվում են իմ բերքերում
Գարնանային բյուր հուլիսը.
Ինչպես շեկ կայծակն ե այրում,
Ուզում եմ լես քեզ կիզել:

Բայց հպարտ քո կրծքի վրա
Դու կարմիր դրոշ ես զարկել,
Հուլիսերիս դեմ հուրհուրան
Անսովոր մի շանթարգել:

Գալուսնը վորքան խրթին գործ
 Պիտի մեր ուսին բարդե,
 Վոր իմ ճակատի քրտինքով
 Այտերիդ բացվեն վարդեր:

Կառուցման սրբազան մի տենչ
 Պիտի մղե լերկուսիս,
 Վոր մտնենք մեծ ստեղծման մեջ,
 Վոր քար առնենք մեր ուսին:

Կառուցման հզոր պահին ալդ
 Պիտ լեցնեն բլուր խնդովիտուն
 Վիժանուտ վարսերդ քումալթ
 Գարնանալին իմ սրտում:

Կլեցվի սիրտս՝ վարար
 Վարսերիդ պեա՝ հուզերով,
 Այդ պահին մենք կզգանք ծարավ
 Վհհիմաստ մի նոր սիրտ:

Ն Ա Մ Ա Կ

Սիրելի ընկեր և սիրելին կին,
Մպասում ես դու անհանգիստ, մռայլ...
Ի՞նչ պատասխանեմ լես քո նամակին,
Վոր համառում ե սեղանիս վրա:
Նրա տողերը կարծես Ամուրի
Պրկած աղեղի սլաքներ են սուր...
Թվում ե՛ վոչ թե կարդում եմ լռին,
Այլ քո կարկաչող ձայնն եմ յես լսում.
Յե՛վ քո շնչի տակ փթթում են, ծաղկում
Վարդերը հույզերիս՝ անթիվ, անթիվ...
Դուրսը ցուրտ ե, ձյուն... ինչ վարդեր...

ախ քո

Սիրո նամակն ե մեղկ ու ոռոմանտիկ:
Գուցե նրանից, նրանից ե ավել,
Վոր դու ապրում ես ինձանից հեռու,
Այնտեղ, ուր ծովն ե ցոլում լուսարձաթ,
Իր մշտական շփերը քերում:
Յե՛վ չգրկելով քո մարմինը պիրկ,
Չհամբուրելով շուրթերդ հասուն,—
Յերբմն լես ել, այսպես ոռոմանտիկ,
Անմարմին ինչ վոր սեր եմ յերագում:

Գիտեմ, կարոտդ ե հուրն ացդ ներարկում
 Ու հուզում սիրտս մի քաղցր դողով...
 Կհանդարտվի՝ թե հագնեմ վերարկուս
 Յե՛վ լինեմ փողոց.
 Կմնա միայն խոր և իմաստուն
 Սերը՝ հուզերիս հատակում նիրհած,
 Յերբ հեռուններից վերադառնաս դու,
 Կժպտա ուրախ ծաղիկով իր բաց:

*
* * *

«Ամեն սիրո մեջ,—գրում ես դու ինձ,—
 Մի քիչ ռոմանտիզմ և քնքշութուն կա»
 Սերը սիրում ե կարոտ ու թախիժ,
 Մշուշոտ ափեր անհայտ, հեռակա»:

Սիրելիս, կլանքիդ ռոմանտիզմն ե ացդ՝
 Վոր ցոլանում է սիրուդ մեջ անգոհ.
 Յեթե չլինեիր ացդ սերը վհատ,
 Նա պիտի պոռթկար ուրիշ ակունքով:
 Մեր սերը լեղավ այն լճակը ջինջ՝
 Ներհուն և նիրհուն, քնքշությամբ գերող,
 Վորի թովչական ջրերում՝ աննինջ
 Տեսար քեզ ինքդ՝ տխուր աչքերով:
 Ու քեզ թվում ե, ով ել վոր նայի՝
 Նույն տխուր դեմքը այնտեղ կերերա,
 Նույնիսկ արեւը, ժպիտ լերկնային,
 Նրա ջրերում տրտում կերեսու:

Ջուզադիպումն ալս կարծես հեղնում ե
Մեր քնքշութունը, սերը հիմնովին,—
Նամակդ թողած հիմա գնում եմ...
Ժողովի:

Յես, բանաստեղծս, վոր իմ սիրո մեջ
Յերբեմն ահամա թեքվում, ընկնում եմ.
Դնում եմ հիմա մզելու բանավեճ
Թեքումների դեմ...

Պոետն լերբեմնի՝ լեթե հողնում եր,
Կլանքից թեքվում եր դեպ լեթերն անհուն,
Թեև ինչքան ել կլանքից թեքվում եր՝
Վտաքը նույն կլանքի հողին եր հենում:
Հիմա ինչպիսի թեքում ել լինի,
Մի իմաստ ունի,—վոլոր, մանեման
Տանում ե կլանքդ ու կապում հնին,
Թողած մեծ ուղին նոր կլանքի կերտման:
Մեր ալս հին սերը, ալսպես ռոմանտիկ,
Ո՞ւր ե տանելու մեզ կամաց-կամաց:
Տարբեր ձևերով լերգում են մարդիկ
Միևնույն լերդը, հաճախ ահամա:
Ահա, ծիծաղի նման հստակ ե,
Ժպտում ե դեմքիս ալս լաջվարդ լիճը...
Սակայն պղտորվեց,—տիղմ եր հատակը,—
Իսկ իմ նետածը մի փոքրիկ խիճ եր:

Դու սիրտդ զննիր զգուշ, կամացուկ,
 Խնչքան հնու թլուհ կա մեր հուլզերում,
 Մեր արյունի մեջ, մեղանից ծածուկ...
 Յեղ հին ենք, և՛ նոր,—կամուրջի սերունդ
 Մեր սերը կարծես մի փոքրիկ խիճ եր,
 Վոր մեր ներաշխարհն այսպես խիստ հուզեց,
 Թողնենք թմբուկի աղմուկն ու ճիչը,
 Մեր ներաշխարհի գետերում սուղվենք,
 Այս սանտիմենտալ սիրով հաղիվ թե
 Նոր իմաստ առնե մեր կյանքը, հաղիվ.
 Զտենք մեր սիրտը, մեր սերը զտենք,
 Վոր նոր կյանքի հետ ներդաշնակ հոսի...

1929

Դու ինձ վռչինչ չտվիր, բայց դու այն ես ինձ համար
 Ինչ Բեատրիչեն Դանտիին, Պետրարկային՝ Հաուրանի
 Դու, ինչպես կաս այս կյանքում՝ միշտ քմայքոտ ու
 համառ.
 Իմ եյության հատվածն ես՝ իմ սրտի մեջ ու արյանս

Դու ինձ վռչինչ չտվիր, բայց ստացա քեզանից
 Այնքան գանձեր շողշողուն, վոր անհայտ են
 աշխարհքին.
 Ի՞նչ ե հիմա պակասում, ի՞նչն ե հիմա հուզում ինձ,
 Վոր տխուր եմ, յերբ ուրախ աղմկում ե իմ հոգին:

Դու չստացար ինձանից նույնպես վռչ մի, վռչ մի
 բան,
 Յերբ ուզեցի նվիրել քեզ ամեն ինչ, ամեն ինչ.
 Դու մնացիր անուրախ, ու հոգուդ մեջ դադտնապահ
 Մի անկատար իզձ մնաց՝ մշտախուով ու կիզիչ:

Տառապում ե իմ հոգին տառապանքիդ հորձանքում,
 Յերբ ինքը մեծ վիշտ չունի և ապրում ե քո ցավով.
 Տհւր ինձ, տուր ինձ քո վիշտը, անցավ յեղիր նոր
 կյանքում,
 Թող յես կրեմ պատիժը, յերբեք չեղած հանցավոր:

ՓԲԱՌԻԹՅՈՒՆԸ

Ղիտում եմ գլուխդ վոսկեգանգուր
 Յեւ անքերդ՝ արշալույսներ յերկու...
 Ու յես հասկանում եմ, վոր մի անգութ,
 Մի անամոք թախիծ ե հեկեկում, —
 Թեահատ մի կարոտ կա քո կյանքում,
 Վոր սրտումդ միշտ իր յերգն ե յերգում:

Թող լինի, թող լինի նա անկատար,
 Թքիր դու թախիծին ու մաղձին,
 Թող քո կամքը, կամքը՝ վորպես թարթառ,
 Ջրասույզ անի ցավդ հնածին,
 Յեւ քո կյանքը շարտի անվրթար
 Մեր ափը՝ յեւքի, կառուցման, հնձի:

Միայն, այդ միայն կբուժե հոգիդ,
 Կլեցվես ահեղ վրեժով մի դու,
 Մեղամաղձության փոխարեն՝ կրկին
 Պայքարի, կուլի լերգը քո սրտում
 Պիտի վոբոտա, պիտի մրրկի
 Անսանձ մի ցասում և կյանքդ թընդուն
 Խառնե մեր կովի հզոր հորձանքին:

Միայն ամենքով և ամենքի հետ
Կղառնա կամքդ վճռական, ամուր,
Թող անհատական ամեն արահետ,
Ընթացիր մեր լայն ճամբով ընդհանուր,
Ֆերբ ամբողջի մեջ քոնը կռահես՝
Քո կամքը կզգա մի նոր խթանում:

Յերբ զգաս, զգաս, լոր զարկդ հատու՝
Մեր միասնական բուռնցքների մեջ՝
Կյանքի խոցերի կծիկն ե քանդում,—
Քո սրտում կրկին կբացվի նոր եջ՝
Կովի, կառուցման, սիրո մի անդուլ՝
Նոր հմայքներով լեցուն յեկեջ:

Յերբ կամքդ, կյանքդ իր մասը բերի
Այս մեր ընդհանուր, մեծ (կատարումին,—
Քո սրտի զարկված աչն իդձը թերի
Կթվա չնչին, և հաղար ու մի
Իդձեր կկանչեն քեզ նոր ափերից՝
Առանց տանջանքի և գալարումի:

1981

Ա. Չ Ք Ե Ր Ը

Այնքան խինդ կա քո աչքերում,
 Վոր թաղված ե տխրության տակ,—
 Ինչպես հստակ, վճիտ լճակ,
 Վորի դեմքին՝ քամին բերում,
 Փռու քող ե քաշում բարակ:

Վառվում ե, տես, մեր ուրերում
 Նոր կյանքի մի նոր արեգակ,
 Մեր ամենքիս կրծքերի տակ
 Պայքարելու կիրքն ե լեռում
 Յեղ կերտելու տենչը անհագ:

Այս ուրերում հրահրուն՝
 Կրծքիդ տակից սիրադ արագ
 Թող խնդության թափով վայրագ
 Դո աչքերից վանե հեռու
 Տխրության այդ քողը բարակ:

1981

Ս Ի Ր Ո Յ Ե Ր Գ

Հաղթանակի տարեդարձ, ցնծության տոն, ցնծութուն,
Հոկտեմբերը աշխարհին՝ նոր առավոտ, այգարաց.
Ամբողջ աշխարհն և ցնծում, լես եմ ցնծում, ցնծա դու
Յեւ զ ցնծութեամբ սրտիս դեմ ցնծուն սիրո այգը բաց:

Թող ցնծության այս տոնին վոչ մի ստվեր մեր
սրտում

Մեր խնդության լուսերի ծփանքները հաղոտի,
Միայն կույի կրակով բոցավառվենք լես ու դու,
Այրենք բոլոր թելերը լերազանքի, կարոտի:

Հոկտեմբերը թող հորդի՝ մեր սրտի մեջ և արլան,
Համահնչուն բարախե սիրո լերակն որվա հետ;
Թող անձնական իմ սերը, քնքուշ լերգերս անվարան
Այս տոնական ծփանքին ձուլվեն անդարձ, թերթ առ
թերթ:

Ու թող ներքին կրակից՝ դեմքիդ վառվեն ժպիտներ,
Դրոշների նման այս, վոր ծփում են քաղաքում.
Դրոշների ծփանքը, վոր մեր կյանքի ժպիտն է,
Պալքարներով և սընվում և արլունով և ծաղկում:

ՀԱՄԲՈՒՅՐ

Նյատյային

Դու փոքր ես, բայց պարզ ու պաշտոն
Քո աչքերում՝ աչնքան հստակ
Տեսնում եմ մի ամբողջ անցյալ
Հիմնականորժան ու ավերակ,—
Լիզենդի պես Փարվանալի,
Վորի լճի տակը կան դեռ,
Յնվ կտեսնի՝ ով լոր նայի
Քանդված ու հին բլուր պալատների:

Դու փոքր ես, բայց քո աչքերի
Կապույտի մեջ տեսնում եմ լիս
Հեռու հեռու աշխարհներ
Անդրադարձումն արևադեհ,—
Ինչպես լերկինք ջեռ հարավի,
Վոր ճամբորդին ավազուտում,
Աչնքան կարոտ ու ծարավի,—
Միրաժներով և միշտ դուլթում:

Դու փոքր ես, բայց քո աչքերում
 Այնքան վճիտ, անապական,
 Յես տեսնում եմ հաղար գարուն,
 Յերջանկության մեր ապագան,—
 Ինչպես կախարդ մի հայելի՝
 Արտացոլիչ ու լուսածիր,
 Վորի մեջ մարդը նայելիս
 Գալիք որերն և տեսնում իր։

Դու փոքր ես, բայց չեմ համբույրով
 Փակում եմ քո աչքերը ջինջ,—
 Թվում և թե գիշեր և զով
 Մի ամառվա՝ այնքան թովիչ,
 Ու կռացած առվի վրա՝
 Ուր ցոլում են աստղ ու լուսին,
 Յես խմում եմ ջուր ու կրակ,
 Յերկինք, լերկիր՝ վողջ միասին։

1984

ՅԵՐԳԵՐ ՄԱՀԻ ՄԱՍԻՆ

Մարգոյի հիշատակին.

Պ Ա Յ Բ Ա Ր

Ընկերունդա, մանկանայակ Մարգոյի
մահվան առթիվ, նամակ՝ գրված Յե-
ղիշե Զսրենցին, «Ծովիկական տաա-
րացը» կարդալուց հետո:

Գրում եմ քեզ հիմա, սիրելի Յեղիշե,
Յերբ կարդացի գիրքդ, սրտիս այնքան մոտիկ...
Վրաս իջել ե մի տխրության մառ գիշեր,
Յեւ սպասում եմ լես նորից առաւոտի...
Կյանքի ամառ ե, շոգ, չիրկինքը պարզ ու բիւ.
Յեւ վերելք ե, և՛ վաղք, քրտինք և կառուցում...
Իմ սրտի մեջ կաթեց թռչնի մի սև կաթիլ,
Ամառվա լերկինքը թափեց անձրև ու ձյուն...
Ո՛, վորպիսի տագնապ, հ, վորպիսի անկում՝
Գահավիժում սիրո անամպ առաւոտից
Մինչև գիշերն իմ այս նոր յերկվության, անքուն,
Մինչև անդունդները անհազ այս կարոտի...

Հիշում ես դու քաղաքն՝ այն անտառի լեզրին,
Ուր դու ինձ հյուր լեկար, սեզ քնարդ ջարդած.

Վերջին հրաժեշտ տված անեղբական սերիդ
Յեվ ուսերիդ վշտի հոգնութունը բարդած:
Հիշում ես թե ինչպես լսում եյի լեռ քեզ՝
Գլուխս վար հակած և ձեռքս ծնոտիս,
Յերբ կերկերուն ձայնով և զղջումով մի հեղ
Կարդում եյիր վերջին լերգդ «De profundis»...
Ո՛ր, լի յեր իմ սիրտը պայծառ մի նոր սիրով,
Ոտար եր ինձ վիշտը, տառապանքը՝ նանիր,
Սակնյն պոետական սիրտս լայն ու սիրող
Հասկանում եր հոգուդ տագնապը խոր, աննիրհ...

Հիշում ես դու, պոետ, այն աղջկան ժպտուն,
Պայծառ՝ վորպես արև, քնքուշ՝ վորպես յերազ,
Աչքերի մեջ հատակ՝ տխուր մի խնդութուն,
Սիրո ցողն առաջին վարդ շրթների վրա...
Վողողված եր կյանքս նրա սիրոփն անդին,
Միաձուլ եր հոգիս կամքին իմ մաքառուն,
Ու ներդաշնակ կյանքի լիահնչուն զարկին՝
Բաբախում եր սիրտս և լերգում եր առույգ...
Նա բարձրացրեց ինձ վեր, կատարները մինչև,
Կապույտ լերջանկության վոլորտները անահ...
Անագորույն մի ուշ ըաղգիս ղեկը շրջեց
Ու խորտակված ընկա՝ ջարդած սիրտ ու քնար...
Նա գրկիս մեջ, ընկե՛ր, փարված ապրող մարդուն,
Վերջին անգամ ժպտաց, վերջին, վերջին, անգամ,
Զգացի թե ինչպես մի սե՛ւ աղընթարթում
Գրկիս մեջ ու սրտիս յերկու արև հանգան...
Հանդան...

Յեւ յառաջ ես՝ իմ այս սրտով թափուր,
Ինչպես յերբեմն դու, պայքարատենչ պոետ,
Շրթներիս մի ալրող, մեռած կնոջ՝ համբույր,
Բայցում եմ լուռ, կռվի գնացող բանակի հետ...

Զգում եմ լեռ, զգում լեռ ու զեռը այս վեհ,
Անորինակ վերելքն ու տագնապը աճման,
Այդ վեհ թռիչքի հետ և՛ իմ սիրտն ե թևել,
Վոր կյանքն այսպիսի թափ առնի, աճի հիմա...
Ահա, նուշնիսկ հիմա, կամքս՝ վորպես պահակ,
Գնում ե, վոր իրեն հանձնած դիրքը հսկի,
Սակայն այրում ե ինձ նրա կարոտն անհապ,
Արնոտում ե սիրտս մի անողորք կսկիծ...

Անբախտելի և խոր յես կապված եմ այս մեծ
Մարտնչումին, կռվին, աճման վերասլաց.
Խնդությունն այս անխառն, ընդհանրական,
անհղծ,

Վոր շառաչով,—գարնան ջրերի պես լեւած,—
Վողողել ե կյանքը ստեղծարար շնչով,
Համակել ե ինձ ել ու տանում ե, տանում...
Բայց հին աշխարհի պես, ճարճատյունով փլչող,
Հուլճերի փլուզում ե սիրտս հեռաստանում,
Յեւ տագնապ ե ճնշող և՛ կարոտ ե անսահմ...
Ո՞վ ե հասկանում, ո՞վ, իմ լերկվությունն այս
խոր,—

Իմ տրամուլթյան մեջ ո՞վ խնդությունս տեսավ,
Ու իմ ժպտի մեջ ո՞վ վիշտս զգաց այսոր...

Յերգե՛լ սրտիս տագնապն, և քնարս հնչի՛ր
Կսկիծն ալն կարոտի, մահի սերն անողոք,
Յերգե՛լ նրա ժպիտն ու նալվածքը վերջին
Յե՛լ այն սիրող սիրտը, Վոր ծածկեցին հողով...
Թե՛ շրթներս կրծեմ ու լուռ քալեմ կրկին
Յե՛լ աչքերս կանչող կատարներին հառեմ,
Ու վերելքի ալս մեծ, լիահնչուն լերգին
Հեծեծանքի վոչ մի հնչյուն չես չխառնեմ...

Նրա մահվան ցավն ե իմ սիրտը մտրակում.
Թող նոր կռվի համար թրծվի ու կարծրանա...
Ինչպես քոնը անցավ՝ կանցնի գիշերս անքուն,
Յե՛լ նոր առավոտս բացվի, պայծառանա...
Գրում եմ քեզ հիմա տխրությամբ մի հանդարտ,
Սրտիս ախճան մոտիկ գիրքդ լերբ կարդացի...
Վողջուն վերադարձիդ հերոսական, հպարտ,
Վողջե՛լն եպիկական քո նոր լուսաբացին

1980

ՏՈՂԵՐԻՍ ԴԱՍԱԿՆԵՐՈՎ

Տողերիս դասակներով մահի դեմ դրոհ գնամ,
Սրտիս կսկիծը խեղդած, առնական, խրոխտ գնամ.
Կյանքի հարաճուն ծառից մահը քեզ պոկեց տարավ,
Մահի դեմ քո այդ անշեջ մրմուռի հրով գնամ:

Սկսված դեռ անավարտ անաղոք մի կռիւ կա,
Ծառացել ենք հնի դեմ,—դեռ մի վերջին մըրիկ կա,
Կավարտվի այդ մարտը մեր, չերթ թշնամին ցրվ գա,
Գուցե լես ալդ կռվի սեջ թշնամու սրով գնամ:

Հէ՛յ, կռիւց հետո կգան բիւ, կապույտ որեր, գիտեմ,
Ու նոր կռիւ կլինի բնութիւն ու մահի դեմ,
Առանց քեզ թեե, միս, յես կուգելի բարկ, արնադեմ
Ալդ մեծ, վահիմաստ կռոււմ վորպես վառ դրոշ գնամ:

Ինձ ել կրծում ե համառ աչն ցավը, վոր քեզ տարավ,
Քեզ նման լես ել կանցնեմ՝ ապրել-կռվելու ծարավ,
Բայց քանի աչքս բաց ե՝ թող յերգս հոսի վարար,
Ու ալս կյանքից, անուշ ջան, թող ուրախ գլուխ գնամ:

Արեգիւն

Հիւզանդ եմ, բարի արեւ, շողան, շողան...

Մ. Մեծարենց

Արեւն ե բարի գթության մի քույր,
Շողերը նրա՝ սրսկման ասեղ...
Սրսկիւր, արեւ՝, կյանքի հուրը քո
Սիրտս, վոր հիմա քո դեմն եմ պարզել:

Մի բաժակ տուր ինձ հեղուկից քո լույս,
Հազի դեմ, արեւ՝, այս չար հազի դեմ.
Այսքան սեր, բաղձանք, քնքշություն, մոլուցք
Կրժքիս տակ պահեմ... պահեմ հազիւ թե...

Այս ծաղկեփունջը սեղանիս վրա
Շատ քիչ ե, արեւ՝, ո՛ր քիչ ե, քիչ ե.
Գարուն ե դուրսը, կյանք ե հուրհուրան.
Այս փունջ ծաղիկը ծաղր ե, քրքիջ ե:

Դուրս տար ինձ, դուրս տար՝ ծաղիկների մեջ,
Հողամ լույսերի ծիծաղի ծովում...
Սրսկիւր, արեւ՝, կրակ, կիրք ու տենչ,—
Դուրս գամ, դուրս, կյանքը ինչպէս ե թողում:

1927

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐՑԱՆԻՆ

Վերադարձիր, ո՞վ երազարձիր...

Յե. 2 ա բ ե ն ց

Նա յեր քեզ ասում, լոր դու անցել ես,
կյանքը խանձել ե «յերգերդ թքուտ»,
ել մեզ հեն հուզում յերգիդ գանձերը
Յեւ այնքան ազնիւ տխրությունը քո...
Իսկ հիմա նրա կարոտն անծիր ե՝
«Ո՛ր, վերադարձիր...» այդ ի՞նչ հրաշքով
Քո անկարելի վերադարձին ե
Սպասում նրա սիրտը մորմոքող:

Սիրելի պոետ, հեռավոր Տերյան,
Քո տխրության մեջ յես զգացել եմ
Այսորվա խինդը,—ինչպես ցուրտ ձմրան՝
Խռիւմ խոտի տակ կյանք առնող ծիւր.
Յեւ ինդության մեջ իմ ամենորյա,
Ինչպես ամառվա քնքուշ անձրևը՝
Քո տխրությունը յերգերիս վրա
Յես զգացել եմ, յես զգացել եմ:

Ե՛յ հասակն առել ու մեծացել ե՛
 Այն ինչին տվիր և արյունը քո.
 Հիմա աճել ե, ծառ ե այն ծիլը,
 Փարթամանում ե նա մեր քրտինքով:
 Արդեն անցել ե կյանքից ձանձիրը,
 Վոր սողում եր լուռ քո կրծքի ներքո...
 Ո՛ր, դրա համար կարոտդ անծիր ե,
 Վոր մորմոքում ե Չարենցի յերգով:

Միրելի յերգիչ, յերգերիդ մասին
 Չարենցն եր ասում, թե հնացել են, "
 Բայց նա յերգերի՜ր կարմիր թասին
 Քո գինուց ինչքան, ինչքան ածել ե:
 Քո մեղմ թախիժը, տխրությունն ազնիվ
 Մենք զգացել ենք, խոր հասկացել ենք.
 Մինչև քո լերգի բարձունքին հասնի
 Յերգին մեր պետք են յերգիդ դանձերը:

1980

ԻՄ ՎԻՐԳԻԼԸ

Հովհ. Թումանյանի հիշատակին

Դեռ հիշում եմ տխուր՝ կյանքն այն մահազարհուր,
Աշխարհն այն մութ, անհուր, դժնի անտառն այն, ուր
Մորորվեցի յես, դեռ նկույն մանուկ անթև,
Ինչպես մռայլագեմ մեծաքանքար Դանթեն:

Դեռ հիշում եմ յես պարզ՝ ինչպես առյուծ, հովազ
Ու գայլ, վորպես որհաս, գալիս եյին վրաս,
Հին Լարիրինթոսում, պղտոր այն քառսում,
Ուր արյունն եր հոսում, կյանքը մեռնում, դոսնում:

Արնոտ այդ ճամբեքին կորչում եյի կրկին,
Դձ, հայկական յերգի, խոսքի անմահ Վիրգի
Լարիրինթոսում անծայր հանկարծ յերևեցար.
Այնքան մեծ ու պայծառ, այնքան մեծ ու պալծառ:

Ու հանճարիդ ուժով ինձ վարեցիր դժոխք
Այն աշխարհի միջով, ուր չկար վոչ մի շող.
Ու յես, ով մեծ վարպետ, լուռ քայլեցի քո հետ՝
Մինչև թողինք անհետ կյանքն այն սև, չարաղետ...

Ո՛ր, ինձ արդեն պետք է եր Վոչ մի Բեատրիչե,
Վոր ականջիս հնչեր սիրո խոսքերն իր ջերմ...
Նոր աշխարհի շեմքին՝ ինձ հանձնեցիր կյանքի
Թարմ ու մեծ հորձանքին, նրա անհուն յերգին:

Յեւ արա մենք անդուլ այն անտառն ենք հարթում,
Ջարդում ենք ու քանդում այն դժոխքը անդուռ...
Ընթանում ենք անհաղթ, կերտում ենք կյանք ու
բախտ,

Հիմնաամուր անխախտ մի յերկրային դրախտ:

Բայց յես զգում եմ դեռ իմ ուսերին մի բեռ,
Իմ սրտի մեջ մի յեռք, Վոր դեռ էի դարձել յերգ.
Ո՛ր, նա շուտով մի նոր շողշող խոսքի հունով
էին կյանքի դեմ քինոտ պիտի պոռթկա թույնով:

Այն ժամանակ ելի, մոոցած զարհուրելին,
Կհիշեմ սիրելի իմ մեծ, մեծ Վիրգիլին,
Վոր հին կյանքում անցած, այն քաոսում անծայր,
Ճամբիս յերևցաւ այնքան մեծ ու պայծառ:

1988

ՅԻՐ ՈՒ ՅԱՆ

Ա. Բ. Ն. Վ.

Ամենից վեր, ամենից վառ ծաղկած արև,
Լույսի ցնցուղ.
Լույսերի տակ լողանում են ծաղկուն ծառեր,
Ծափող, ցնծուն:

Ի՞նչ մերկություն, գիրգ ու փարթամ ի՞նչ մերկություն
Արևալող,
Ի՞նչ ներդաշնակ, համապարփակ սիրերգություն
Հալող, ձուլող:

Ստեղծագործման հզոր մղում, վորպիսի թափ,
Սերմնաթորում.
Ամեն քայլում, աներևույթ և լույսի տակ
Բեղմնավորում:

Ամենից վառ, ամենից վեր բացված արև
Լույսի ցնցուղ,
Ցնցուղի տակ ծիծաղում են ծաղկուն ծառեր,
Ծիլ առ ընծյուղ:

ՇՈՒԱՅԼՈՒԹՅՈՒՆ

Գարհւն, շռայլ ես, չռայլ ես այնքան,
 Չունես լոչ մի կշիռ, լոչ մի հաշիւ.
 Ինչքան սեր կա ու խինդ արեգական,
 Այնքան մտորմունք ու այնքան հաշիւ:

Այս վառ ու պայծառ ծառերի վրա
 Վորքան ծաղիկ կա սպիտակ, սաղափե,
 Հանկարծ... կարող եմ մի քամի սուրալ,
 Ծառերից անթիւ ծաղիկներ թափել:

Ինչո՞ւ յես այդքան դու շքեղ, շռայլ
 Ու սերդ այդպէս ահեղ անհագուրդ...
 Կարող եմ յերկինքը կարմրաշռայլ
 Մաղել և այդքան ծաղկասպան կարկուտ:

Թող սիրտս հիմա բույրերը ծծեմ,
 Մաղկանց արբունքը թող չանցնի իդուր...
 Յես այգեկութիւն չհասնեմ գուցե,
 Մաղկանց արբունքով գեթ արբեմ

1927

ԱՅԳԵԿՈՒԹ

Հզոր գաղտնիք՝ մահին դավող-
Անտառներում, սարում, ձորում
Այնքան զգուշ, խորհրդավոր
Սերմնավորում, բեղմնավորում,

Ամեն, ամեն զգայարան
Զի զգում այդ վայրկյանը սուրբ,
Սիրտը, սիրտը... միայն նրան
Հասնում է այդ սարսուռը նուրբ

Բողբոջումներ, ծլում, ծաղկում,
Սիրո ուժը համատարած,
Դալար սրտեր սիրով ծաղկուն,
Ծաղկուն վոստեր իրար փարած...

Այնքան հզոր, վեհ է, ազդուն
Դարնան ուժը... բայց իմ հոգում
Կա մի բաղձանք ել իմաստուն.
Ա՛հ, ուզում ե նա ալգեկութ:

1927

Այսքան բազմադրադ գլուխ,
Մկան՝ պնդապիրիկ, համառ.
Ուսեր՝ բեռի տակ հլու,
Բեռներ՝ կառուցման համար:

Այսքան մշտաթոր քրտինք,
Այսքան ոտեղծման ուղի.
Մտքեր՝ ներդաշնակ սրտին,
Մրտեր՝ գալիքով հղի:

Տանննք, յեղբայրներ հույսի,
Բեռներ կառուցման համար.
Ձեզ հետ գալիս եմ՝ ուսիս
Տաշված մի կտոր մարմար:

Արյուն թե թքեմ կրկին,
Ճամբին՝ ուղանամ տկար,
Թող բեռս դառնա շենքի
Դռան սանդուխքին մի քար:

Հող չե, թե ընկնեմ անհաս,
Միայն քարս չկորչի,
Միայն չմնամ անմաս
Շքեղ կառուցման դործին:

1927

Ա Ճ Ո Ւ Մ

Ամեն ինչ յեղնում ե, հառնում
 Հղի յե նորով մեր հողն ել.
 Նույնիսկ ամենափոքր առուն
 Այս նոր ջրերն են վողողել:

Վոչ մի կորթ հող չի արգելի
 Համառ ծլումն այդ, աճումը.
 Այստեղ կորթ եր. այսոր յելիր,
 Յեղ տես, քարն ել կանաչում ե:

Աճում ե և թվում ե թե
 Անհայտ ուժն ե, վոր վարում ե
 Համառ ընթացքն այդ յերկաթե
 Յեղ այդ ահեղ վարարումը:

Յերը անցնում ե յերակ-յերակ
 Քո արյան հետ մեծ աշխույժը,
 Զգում ես վոր կյանքի վրա
 Թեաժում ե հենց այդ ույժը:

Փոխում ես դու շուրջդ համառ
Ու նա նույնպես քեզ փոխում է.
Ու այդ ամբողջն է կենարար
Վոր մեր կյանքը վողողում է:

Ամեն ինչ յեղնում է, յեռում,
Բարձրանում է վեր մեր հողն ել,
Նույնիսկ վախտ, փոքրիկ առուն
Այդ նոր ջրերն են վողողել:

1928

ՀԵՐԹԱԹԸ ՄԱՅՐԻԿԻՈՒ

Ինչպես խուսափուկ մուժում
Մի աշնան հին յերազի՝
Իմ մոր հեքյաթն եմ հիշում՝
Մարդու թռիչքի մասին։

Պատմում եր՝ թե ինչպես նա,
Կախարդը իր հեքյաթի,
Թռչում եր անմեքենա՝
Հեծած մի աթուռ փայտե։

Կախարդը մեծ, վիթխարի,
Դարձած վոգի մի թեթև
Սլանում եր յոթ սարի
Յեվ յոթը բիլ ծովի հետև։

Այնտեղից բերում եր նա
Աղջիկներ հուր-հրեղեն,
Վոր, իբր, հողի վրա
Յերբեք, յերբեք չեն յեղել։

Բերում եր արև ու լույս
Յեվ ջրեր անմահական,
Վոր հողի մարդը հլու
Չարվեր մահին ազահ...

Ու յես, մանուկ մտորուն,
Լսում եյի շնչադուստր,
Փակած աչքերս ցնորուն՝
Թռչել եյի յերազում...

Խեղճ իմ մայր, այն և հեքյաթ,
Վոր անցել ես ու հանգել,
Յեվ այն ցնորուն տղադ
Այսոր շարում և հանգեր:

Ի՞նչ հեքյաթ, ի՞նչ յերազ, ցնորք,
Ի՞նչ թռիչք և ի՞նչ կախարդ. —
Այսոր ախտեղից նյու-Յորք
Թռչում և, եյ, ամեն մարդ...

Վորքան, վորքան ինքնաթիռ...
Հիշում եմ հիմա հազիվ
Վախճանը քո հեքյաթի՝
Կատարումն իմ յերազի:

ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՅԵՐԳԸ

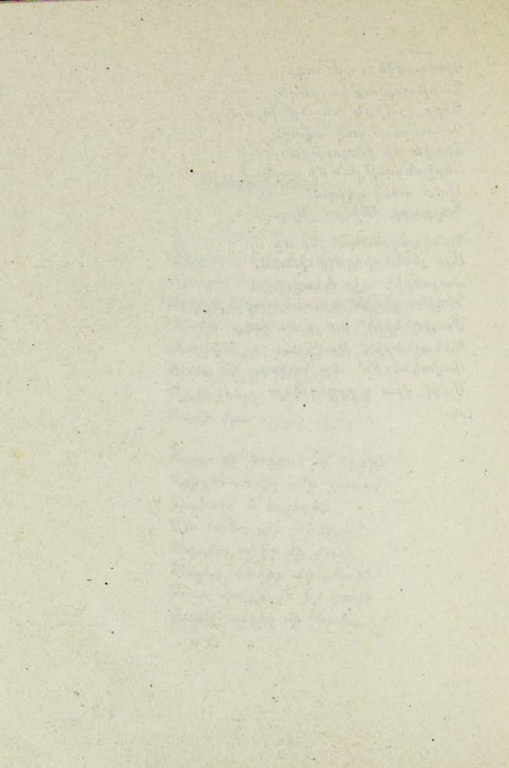
Նղուարդին

Յերազել եմ յեռ մի որ
Այս լեռների զմրուխտը,
Ժայռերն այս սեպ, ահավոր,
Դեղին, դեղին այս տուղտը,
Ծաղիկները՝ բույր ու շող,
Կանաչները՝ թավիշե,
Առվակները սեր հուշող,
Սարի վրա պարզ գիշեր՝

Բայց իմ հոգին, իմ հոգին՝
Արբշիռ ուրիշ մի յերգով՝
Մլանում ե մուկդին
Այս հաճույքի յեղբորդով,—
Խնչպես ահեղ մի բազե,
Թողած անձիր մի գետին՝
Սուր սլացքովն իր վազե
Զարկե ուղիղ մի կետի...

Կխաղաղվես, իմ հողի,
Շանթասըլաց իմ բազե,
Յերբ կյանքն առանց մորմոքի՝
Դաշտերում խոկ ավազե
Տրոփե մի խնդության,
Յերջանկության մի զարկով...
Հիմա ահեղ դլրդա
Պայքարի մեջ քո յերդով:

Կանդրադառնամ յես մի որ
Այս լեռների դմբուխտին,
Ժայռերին այս ահավոր,
Դեղին, դեղին այս տուղտին,
Ծաղիկներին՝ բույր ու շող,
Կանաչներին՝ թավիշե,
Առվակներին՝ սեր հուշող,—
Սարի վրա պարզ գիշեր:

ԱՐԱԳԱԾԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐԸ

LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY

ՍԱՎԱՌՆՈՒՄՆԵՐ

Սիրելի Աւագանին

Կ Ա Ր Ո Ւ

Պատվիր, պատվիր, կարուսեւ,
Յես քո յերգը վաղուց եմ լսել...
Վ. Տ ե Ր , ա ն

Կարծես յերազ լինի այդ. յերազի պես վաղանցում
իմ մանկության որերից պահված հուշի մի բեկոր...
Թող հուշիկն այդ,—մնացած իմ հին կյանքից՝ պաղ,
անձուկ,—

Նոր թև առնի, թևածի իմ այս յերգում գեթ մեկ որ:

Մեր որերի կրակով թող տաքանա, կյանք առնի
Փոքրիկ թռչնակն իմ՝ սառած հին աշխարհի խիստ
ցրտից,

Թող մեր անամպ կապույտում նա մի անգամ
սավառնի

Յեւ իր յերկրորդ կյանքի մեջ մի անգամ ել ժպտա
ինձ...

. ,

Իմ մանկական ջինջ հոգին, վանդակ ընկած թռչնի
պես,
Տենչաց կապույտ մի յերկինք և դաշտերը լայնածիր...
Ուզեցի վեր սլանալ, սակայն անզոր, վհատ յես
Դիմեցի իմ մանկական միակ ուժին՝ իմ լացին:

Յես լաց յեղա՝ արցունքով ամոքելու վիշտ ու ցավ,
Յեմ մայրիկը իմ բարի,—վոր ծնել եր ինձ անթե,—
Սրբեց աչքերս արցունքոտ, գուրգուրանքով խոստա-
ցավ
Տալ ինձ այդ որն անպայման թռիչքի պես մի պարզև:

Հոգիս լցրած հույսերով և աչքերս ծածաղով
Իմ ցնորքին գնացի՝ մայրիկիս հետ թե թեխ...
Ինձ պես վորքան մանուկներ յեկած ծափով ու
խաղով,
Ուզում եյին տիրանալ չնաշխարհիկ պարզերին...

Յես նստեցի կարուսեխ... Ու իմ անշունչ, փայտե ձին
Սիրտս լցրեց խնդության մի ճախրանքով հոգեթով,
Յերբ, ինձ անհայտ մի ուժով, կարուսեխը շարժեցին,
Ինձ թվաց, վոր թռչում եմ իմ յերազած կապույտով:

Փայտե ձիուս բալը շեկ ամուր պահած ձեռքիս մեջ
Յեմ վոտներս պիրկ հպած ասպանդակին զրնգուն,—
Թռչում եյի և այդպես ինձ թվում եր թե անվերջ,
Անվախճան եր սլացքս, և իմ վոգին՝ անհկուն:

Յերազանքից սթափված յես տեսա մի վայրկյանում,
Վոր իմ ձիու առջևից ընթանում եր մի այլ ձի,
Ինչպես և իմ յետևից մի ուրիշն եր սլանում...
Այդ ամենից յես անցնել, առաջ թռչել տենչացի...

Բայց զուր հոգիս տագնապեց և զուր անցնել ուզեցի,
Միշտ նույն չափով հեռավոր՝ յես մնացի նույն
տեղում,

Շրջագծում շղթայված իմ խաբուսիկ փայտե ձին
Քառասմբակ դուրեց լոկ իմ բորբոքված ուղեղում:

Յնով խորտակվեց իմ յերազն ու թևաթափ ընկավ վար,
Յես լաց յեղա հուսախաբ, թշնամացա իմ մոր հետ.
Բայց մի կարոտ, մի մարմաջ կյանքիս յեղավ
կառավար,—

Ինչ ել լինի՝ սանձաթող, ազատ լինել մի որ գեթ:

Յես մեծացա... բայց կրկին իմ ձին մնաց փայտե ձի,
Կյանքը մնաց կարուսեղ, շարժվող անհայտ մի ուժով.
Ու յես իզուր անզգա իմ գրաստը ծեծեցի,
Զուր փորձեցի այդ անպետք ձին փոխել մի ուրիշով...

Իմ յետևից արշավող չհասավ ինձ վոչ մի մարդ,
Ինձնից առաջ քշողին յես ել, ավանդ, չհասա.
Շրջագծից այդ անմիտ չծովեց մի ակընթարթ
Վոչ մի, վոչ մի ձիավոր՝ ինչքան շարժեց խաբազան:

Յես խորատակված հույսերով վերհիշեցի մի առ մի
իմ մանկական որերը և կարողանալն այնքան վարժ.
Ու հասկացա յես նրա գաղտնիքն այնքան միամիտ,
Որեհնքն այդ խենթ շարժումի, անմիտ շարժումն
այդ անշարժ:

Բայց այն, Վոր յես ֆնացի այնպես անկամ ու անզոր
Միշտ նստած նույն փայտե ձին՝ շրջագծում կախարդ-
ված,—

Մնացել եր առեղծված անլուծելի, ահավոր,
Վոր հաշմում եր իմ հոգին, ինչպես դաժան մի կաթ-
ված...

Սաւայն յերբեք, ո՛ր, յերբեք չգաղարեց իմ հոգին
Ազատության թևերով թռչել, ճախրել տենչալուց...
Հանձնվեցի յես կրկին իմ մշտանույն մորմոքին
Վերջալուսից՝ արշալույս, արշալուսից՝ վերջալույս...

Ու յես ինչքան ուզեցի ազատության յիրդ հյուսել
Յեւ ինձ մղել թռիչքի՝ կամքի, մտքի և վոգու,—
Կյանքն ինձ թվաց շարունակ չարագուշակ կարողանել,
Նրանից դուրս թռչելը՝ լոկ մի պատրանք անողուտ...

.

Բայց հետո մեր աշխարհում կայծակեց մի առավոտ,
Հոկտեմբերյան լուսածագ՝ շողյուններով հրածին.
Յերկու հսկա ուժերի բաղխումներից ահավոր
Կայծակների շեկ խուրձեր անմարելի շողացին...

Խորտակվեցին շղթաներ, գալար-գալար վորպես ոձ,
Ստեղծագործ մեր վոգին լեցվեց կերտման կրակով,
Շրջագծից դուրս յեկան բանականները սանձակոծ
Յեւ աշխարհը փոխեցին աշխատանքի հրաշքով:

Յես հասկացա, տեսա, վոր առավոտն այդ շողշողաց,
Շղթան խզվեց, կախարդված շրջագծի՞նչ պատահվեց
Իր անսահման լարումից, ամբողջ ուշժը ժողոված,
Այդ ջերմությամբ շիկացաւ արշալույսը և վառվեց:

Յեւ ահա իմ առջևն ե մի լայնություն մշտաբաց,
Իսկ իմ յետև ընկած ե մի խորտակված կտրուակ:
Ու յերազող իմ վոգին՝ աղատությամբ այդ արբած՝
Հիմա յերկնում, ուղում ե մեծ թռիչքի յերգ հուսակ:

1983

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

Մազերիս մեջ տեսնում եմ արդեն քանի՜ ճերմակ թևեր,
Վոր անցյալիս յեռեսուն տարիներն են արծաթել:

Այդ տարիներն իմ անցած, այդ ուղին ձիգ, լուրորուն
Մազերիս մեջ՝ դառնում են մի վայրկյանի մոտորում:

Յեվ այդ ճերմակ մազերիս արահետով վայր ու վեր
Սլանում են հուշերն իմ դեպի մթին հեռուներ:

Ո՛ր, կարոտից են նրանք այդքան արագ սլանում,
Միբո անհաղթ մրրիկն է նրանց քշում և տանում.

Թե՛ մեծ ատելությունն է ժառանգորդներն իր ծնում,
Վոր յերամը հուշերիս դեպի յետ են թոցընում...

Ո՛ր, յետ դարձեք, յետ դարձեք այդ մազերիս տրծա-
թով,
Իմ հուշերի տատրակներ, հիշատակներ մահաթով...

Մռայլ կյանքի այն ուղին, լորով մի որ անցած դուք,
Հիմա մահն է տրորում, այնտեղ հիմա ցուրտ է, բուք:

Այն ահաւելի մացառում, ուր ձեր բաղձանքն ե ծնվել,
Կիսճճվեք, կմնաք թևատ, ծվեն ու ծվեն:

Ո՛ր, յետ դարձեք, յետ դարձեք, այդ մազերիս ծփան-
քով,

Զուրվեցեք իմ ներկային և զնգացեք այս կյանքով:

Լեռնալանջից, յես գիտեմ, այնքան հեշտ ե սահել վար,
Միայն փոքրիկ մի շարժում՝ ու կգնաք ինքնաբար:

Բայց յերբ հասնեք մի կետի, ուր սահմանն ե
աննշմար,

Արդեն ուղին ձեր դարձի դառնալու յե շատ դժվար...

Ո, յետ դարձեք, յետ դարձեք, այդ մազերիս ալիքով,
Այստրն ի վեր բարձրացեք՝ դյուրված շողշող գալի-
քով:

Սակայն, հուշեր, դուք թեթե թևեր ունեք ու ճախ-
րանք

Միայն գեպի անցյալս, արդեն մեռած մի աշխարհք:

Դեպի այնտեղ, ուր հուշը չի կարող թևն իր պարզել,
Դեռ սլացիր, խոհերի բարձրաթռիչ իմ բազել:

Մազերիս մեջ տեսնում եմ արդեն քանի՜ ճերմակ թել,
Վոր իմ գալիք որերի կատարներն են արծաթել:

Դու սլացիր արծաթե այդ գծերով դեպի վեր,
Դեպի պայծառ գագաթը՝ միշտ կորովի, անվեհեր:

Դու սլացիր միշտ առաջ, ուր չի ճախրել վոչ մի հուշ,
Թող այսօրը դառնա հուշ, մնա պայծառ և անուշ...

Ու այն ճերմակ բարձունքին յերբ բարձրանաս, նայիր
ցած,

Դեպի այնտեղ, ուր մի պահ այս մտորումն ունեցա:

Վայրկենական մտորում, անբռնելի ակնթարթ,
Յերբ և՛ յիտ ե վար սահում և՛ առաջ ե թռչում մարդ...

Վայրկենական մտորում հուշերի և խոյանքի,
Հանգույց անցյալ հուշերի և խոհերի նոր կյանքի:

1988

ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆ

Յես խորհում եմ աշխարհի մեծ տագնապի մասին այս.
Կրկնվում է իմ հոգում անցած սիրո մի յերազ:

Ինձ թվում է՝ աշխարհը տագնապում է ճիշտ այնպես,
Ինչպես, վաղուց, պատանի իմ հասակում եյի յես...

Փակվում եյի սենյակում, խորհում եյի և շրջում
Յիվ կամ, հակված սեղսնիս, այն աղջկան անըջում:

Լեցվում եր իմ սենյակը կարոտներով անձկազին,
Յեվ կարոտի ծովով այլ տառապում եր իմ հոգին:

Տեսնում եյի կարոտի ծովի ափին մի փարոս,
Իմ մեծ սիրտը լեցվում եր նրա լույսով հեթանոս:

Շառաչում եր ծովը խուլ, ցնցում յեզերք և ընդերք,
Այդ շառաչում լիս մեկին լսում եյի մի նոր յերգ:

Յեվ զգում եր իմ հոգին, վոր յերկունքն այս փառա-
վոր

Առյուծով պիտի պսակվի, դառնա սիրո առավոտ...

Զգում եյի, վոր ահա նրա վոտներն են բաղում,
Նրա հեռու ժպիտն ե սիրտս անտես կրակում:

Զգում եյի, վոր ահա յեղնում ե վեր, բարձրանում,
Ահա շեմքիս ե հասնում ե իմ դուռը բաց անում:

Ու բացվում եր դուռս լայն, ու լույս դռնից մտնում եր
Այն աղջիկը սպասված, զարնանային կյանքի սեր:

Ու մնում եր ինձ անհայտ լող վայրկանն այն, մի
վայրկյան,—
Դուռն արդյոք յէս բաց արի, թե՞ նա բացեց ու յեկավ:

Յես խորհում եմ աշխորհի մեծ տաղնապի մասին այս
կրկնում ե իմ հոգում ահա նման մի յերազ:

Յեվ այն ինչ վոր ապրել ե մի պատանի բանաստեղծ,
Այսոր աշխարհն ե ապրում, հողագունդը մեր այս մեծ:

Արդեն վեր ե բարձրացել ու այցի յե յեկել քեզ:
Քեզ, թվ աշխարհ, աղջիկը, այն աղջիկը հրագես:

Զգում ես դու, վոր ահա պիտի բացվի դուռդ փակ,
Ու ներս խուժեն նրա սերն ու լույսերն իր անապակ:

Դուցե անհայտ մնա քեզ, անհայտ մնա մի վայրկյան,—
Արդյոք դուռը դու բացիր, թե՞ նա բացեց ու յեկավ:

1988

Հորիզոնի անսովոր իմ հին հոգին թևավոր
 Լայնություններ յերազեց և աշխարհներ հեռավոր:

Բայց դարերի տանջանքում ազնիվ թևերն իմ հոգու
 Կորցրել եյին ուժն իրենց, և հոգիս եր մորմոքում:

Հոգիս այդպես թալրտաց հողի վրա արնաթաց,
 Ինչպես բազե վիրավոր, կապույտներից վար ընկած:

Յերեկը մառ, անարև, գիշերն անասող, մթաթև
 Անցնում եյին, բայց ֆնում կյանքի նման մշտատև...

Յեւ չափաքեց իմ հոգին մի որ ուժերն իր կրկին
 Ու սլացավ հողից վեր՝ լախվելու ընդ յերկնքին:

Նիրհած ուժեր մարդկային, ինչքան հոգուս մեջ կային,
 Նորից զարթնած՝ վարեցին իմ թռիչքը յերկնային:

Ու թևածեց հոգիս վեր՝ հողագնդի վրա մեր,
 Բայց աշխարհն իր յերազած յերկրի վրա չկար դեռ...

Նա սլացավ նորից վեր... աստղերն յեղան ծաղիկներ,
Վորոնց վրա նստեց լուռ հոգիս վորպես մի թիթեռ:

Սակայն նորից մի հին ցավ իմ հոգու մեջ արթնցավ.
Յերկիրնքն անհուն, անեղեր, նրան թվաց քարանձավ:

Յեվ յերազեց նա կրկին յերկնքի մեջ յերկնքին,
Նոր աշխարհներ յերազեց աստեղաճեմ իմ հոգին:

Մեր աշխարհից հեռացած, աստղերի մեջ վերացած
Նորից աշխարհ նա ուղեց, նորից տենչաց իջնել ցած:

Ու ցած իջավ, ցած իջավ՝ յերկրի վրա տքնաջան,
Բայց ուր արդեն վառվում եր շքեղալույս մի վեհ ջահ:

Յերազանքը դարերի, վառված ջահը վիթխարի,
Անչափելի, անծավալ լույս եր տալիս աշխարհին:

Այն աշխարհն, ուր իմ հոգին մատնված եր մորմոքի
Շողոդում եր՝ բաց արած ցընձություններ կաթոգին,

Բոսորալույս ջահի տակ նույն աշխարհն եր բազմե-
րանգ,
Բայց յերազը դարավոր ստացել եր մարմին, կյանք:

Յեվ իմ հոգին տենչասեր աստղերի մեջ անեղեր՝
Այդ աշխարհից վերացած՝ այդ աշխարհն եր յերազել:

1984

Յ Ե Ր Ա Ջ Ա Ն Ք

Ով ապրում ե հիմա մեր հալըենիքում նորաստեղծ՝
Ու գնում ե գեթ մի քար կառուցման մեջ նրա մեծ,

Ով վեհ լարումն իր մտքի, կամ աշխատանքն իր
Բազկի
Ձուլում ե մեր աշխարհի ստեղծող ուժին բազմազգի,

Ով իր սրտի ավյուրն ե թալիս կերտվող մեր կյանքին,
Կամ իր շքեղ յերազն ե ձոնում նրա գալիքին,—

Վերածնվում հոգեպես ու փոխվում ե ուր որին,
Հայրենիքի նման մեր՝ հակոտնյա հին աշխարհին:

Նրա սրտում ե հոգում, ներաշխարհում նրա խոր
Կարկաչում են նոր հույզեր, ցանկություններ նորա-
նոր.

Նոր գանձեր են շողջողում, խնդություններ անծանոթ,
Տեսնում ե պերճ լերազներ՝ հեռուներում ծածանող...

Սակայն պահեր դեռ ունի քողված թեթև թախծու-
թյամբ,
Ժնչպես լերան սեզ լանջին մնացած մի թեթև ամպ:

Բայց նոսրացած, աննշկատ այդ շերտ ամպիկն ե
ցնդում,
Յեւ արևը մաղում ե վար ջերմություն ու խնդում:

Ու ցնծում ե մարդ նորից, ճախրում հոգին թևաբաց,
Իր այդ անամպ կապույտի պայծառությամբ զոհ,
արբած:

Նրա հոգում ծնվում ե կրկին մի նոր բաղձություն,
Վոր նոր սլացք ու սույր ե տալիս մտքին այդ
մարդում:

Իմ վերածին կյանքում ել՝ որեր յերկրորդ մանկության,
Դեռ թախծության ժամեր կան և ժամեր կան անձ-
կության:

Իմ թախծության պահերին յես գալիքն եմ անըջում,
Անուրջով լի իմ հոգին դեպի գալիքն ե թռչում:

Սավառնում ե իմ հոգին կյանքի վրա այն գալիք,
Յեւ արծվենի հայացքով վար ե նայում անձկալի:

Յեւ տեսնում ե իմ հոգին յերանալոր այն կյանքում
Մի մենավոր բանաստեղծ, վոր յերազում ե անքուն:

Այն յերջանիկ գալիքում նա գալիքն ե անըջում.
Նրա յերազն, ասես թե, իմ յերազն ե մշտակու:

Խորհում եմ թե՛ անցյալում քանի՞ քերթող մենասեր
իրենց կյանքում թախծելով՝ իմ որերն են յերազել:

Նրանց յերազն յես եյի, ուրիշն՝ յերազ ինձ համար:
Մարմնավորված յերազը նորն ե ծնում մշտաբար:

Յեւ իմ հոգին, կարծես թե, սփռված այդ տեսիլքով՝
Յեւ ե դառնում լցված նոր իմաստությամբ և յերգով:

Իմ վերածին կյանքի մեջ, կյանքում յերկրորդ ման-
կության,
Իեւ թախծության ժամեր կան և ժամեր կան անձ-
կության:

Իմ անձկության ժամերին յերազում եմ նորանոր
ինձ անծանոթ աշխարհներ, անըջային, հեռավոր:

Յեւ անուրջի հրաշքով բացվում են բյուր ճամբաներ,
Հոգիս անխոնջ ուղևոր՝ ճամբորդում ե անվեհեր:

Ու բացվում են իմ առաջ դարբասները բյուրաբյուր՝
Աշխարհներում այդ շքեղ, քաղաքներում վոսկեղուռ:

Շոալության, պերճության վոստաններում մշտալույս՝
Թափառում ե իմ հոգին, վորպես անտես քննախույզ:

Նա տեսնում ե, վոր մարդու վոգին մեծ ու սրբազան
Թպրտում ե վանդակում, ինչպես զարկված մի գազան:

Ոնկնում ե մերթ այդ վոգին ու դառնազին հեծեծում,
Ատելությամբ բոցավառ իր վանդակը մերթ ցնցում:

Աչքերի մեջ պայքարի, մեծ կռվի սուրբ հուրը կա
Յեվ յերազը մշտավառ՝ կյանքի հանդես հեռակա:

Այդ յերազն ե նրա մեջ մարտի սերը բորբոքում.
Յերազում ե այդ վոգին հայրենիքը իմ հոգու:

Ու լցվում ե իմ հոգին նոր մի ուժով անսասան,
Հպարտությամբ, ցնծությամբ ու սիրով վեհ, սրբա-
զան:

Յետ ե գառնում կրկին նա մրրկարշավ, հողմասույր
Դեպի հոգը մայրենի, խորհրդային հողը սուրբ:

Ու վերածին իմ կյանքում, կյանքում յերկրորդ ման-
կության,

Ջքանում են ժամերը թախծության և անձկության:

1984

ՄԱՄՆԱՎՈՐՎԱԾ ՅԵՐԱԶՆԵՐ

Մեր յերկնահեց լեռներում, մեր ձորերում խորախոր,
Մեր նորահերկ զաշտերում, ուր բացվել ե ու բախ ուր,

Մեր հնամյա դյուղերի, քաղաքների վրա մեր
Յես տեսնում եմ՝ թռչում են յերազների յերամներ.

Յերազների յերամներ, բյուր կարոտներ և իղձեր՝
Այնքան մաքուր, վոր անցյալ վոճիրներն իսկ չեն
պղծել:

Նրանք թռած գալիս են, եյ, դարերի յետեից,
Յեվ որեոր աճել են մինչև յեկել, հասել ինձ:

Ու տեսնում եմ յես, ահա, թռչուններն այդ տարադիր,
Վոր ծնունդ են դարերի տառապանքին կրկնակիր:

Ո՛ր, չատերն ինձ ծանոթ են, գուցե մի ուր մանկահայտ
Իմ հոգուց են դուրս թռել, վոր այսօր յես կրկին
գտնու:

Գուցե նրանք թուել են մի տքնաջան հոր սրտից,
Մի մայրական ջերմ կրծքից, վոր լույս-կաթ ե տվել
ինձ...

Գուցե նրանք հույսերն են, դարեր առաջ, մի յեղբոր,
Վոր տքնում եր անպտուղ, մնում նոթի, ակնկո՛ր.

Կամ հեռավոր մի քրոջ սրտի իղձերն անկատար,
Վոր ազատ սեր յերազեց՝ սրտին կապանք ու կապար:

Գուցե քերթող մի սրտի՝ արջի կոտորած փեթակից
Փախած յերգի մեղուներ, վոր փնտրում են հիմա ինձ...

Բայց շատերն ինձ եյությամբ անծանոթ են և ոտար.
Ե՛յ, ով գիտե, ծնվել են ինձնից առաջ քանի՛ դար:

Բայց ամենի թեքերին մի նիշ կա ինձ հարազատ,—
Տառապանքի կնիքը՝ հույսի շողով հարազարդ:

Յեվ այդ նիշն ե, այդ նիշն ե անջնջելի միշտ գրված.
Վոր մեր աշխարհը նրանց դարձրնում ե հանգրվան:

Ահա, վորպես թիթեռներ՝ միշտ ծաղկասեր, լուսաբաղձ,
Նրանք իջնում, թառում են մեր դաշտերին նոր ծաղ-
կած:

Նրանք, վորպես լույսի շիթ, վորպես կաթիլ արևի,
Մորում են վար ու ծեփվում մեր նոր տաշած

քարերին:

Վորպես հոյսի պսակում, վորպես կամքի կարմիր
փայլ,

Շողշողում են աշխատող դեմքի վրա տիրակալ:

Մանուկների աչքերում, մեր ջրերի պես վճիտ,
խլրտում են այդ իղձերն, իբրև ծիծաղ ու ժպիտ:

Ու հիմա յեւ, յերբ յես այս յերգի տողերն եմ գրում,
նրանք իբրև լույս իմաստ փայլում են իմ տողերում...

Ո՛ր, ամենուր, ամեն ուր, վոր նոր կյանքն ե խլրտում,
Մարմնավորված իջնում են այդ յերազներն ու նստում,

Նստում են մեր լեռներին, մեր ձորերին խորախոր,
Մեր դաշտերին կանաչած, ուր բացվել ե ուրախ որ:

1988

ԱՐԱԳԱԾԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐԸ

ՆԱԽԵՐԳ

Յես մշտաբաղձ, սիրով անհուն
Բարձրանում եմ Արագած,
Ինչպես յերգիչն ալն մեծանուն
Մի որ գնաց դեպի Հարցո

Ո՛վ մեծ Հայնե, դու բարձրացար
Լեռները Հարց՝ յերկնահաս,
Ղոր բարձունքից ալն՝ վեհաբար
Ներքե նայես ու ժպտաս.

Խոցող ժպտով նայես ներքե
Մարդկանց ճղճիմ, կեղծալարիչտ,
Նրանց սրտում բանաս վերքեր,
Քնքուչ խոսքով տաս մեծ վիշտ:

Դու բարձրացար լեռները Հարց,
Ղոր անցյալի մեջ նայես,
Խրճիթներում խոնարհ մարդկանց՝
Յերգեր յերկնես, հմայես.

Վոգեկոչես անցյալը պերճ,
Ասպետական ու գերող՝
Կախարդական տեսիլքի մեջ
Սեր վորոնես յերգերով...

Ինչպես լոր դու, մեծ Անհանգիստ,
Ճամբա ընկար դեպի Հարց,
Բարձրանում եմ յես վեհանիստ
Շքեղ մեր լեռն՝ Արագած:

Բարձունքներից իմ հայրենի՝
Դիտեմ կյանքը մեր նորոգ,
Մեր աշխարհը հնամենի՝
Վերածնված, լուսորոգ:

Հայրենիքիս հիանալի
Ներկան տեսնեմ առնական,
Նրա անցյալն արյունալի,
Յերանավետ Ապագան:

Ինձ քո մտքի թռիչքը տուր
Յեւ Քնքշություն, նրբություն, —
Ինձ անհաս են խոսքերդ սուր
Յեւ հեգնանքդ՝ վերք ու թույն:

Յեղիր ինձ հետ, հանճար անմեռ,
Վոր բարձրանանք հիմա Հարց.
Ընդունիր մեզ հայրենի լեռ,
Հրաշալի Արագած:

1984

ԱՐԱԳԱՍԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐԸ

Հույս ե տալիս յերկնք դարեւ
Ու վառվում են միշտ տնչեջ
Սուրբի մաքուր արցունքները
Յուզի տեղակ նրա մեջ:

Հովհ. Թ ու մ ա ն յ ա ն

Անկե լցված, անոր ջինջ արտա-
ռուքեն՝ յուզի տեղ,
Պլպլացող քաղցրությամբ, պլլ-
պլլալիք միշտ կանթեղ...

Վ. Թ ե բ ե յ ա ն

Հավատացին նրանք քեզ,
Վոր կախված էս դու այդ տեղ՝
Արագածի մշտակեզ
Յնորական հիւն կանթեղ:

Այս աշխարհում՝ հորդաբուղի
Արցունքն եր լոկ միշտ առատ.
Կարծեցին, վոր իբր յուզ՝
Վառվում ե նա անարատ:

Հավատացին թե քո մեջ
Վառվում ե նա և բարի
Լույս ե տալիս, հույս անշեջ,
Մեր մթամած աշխարհին:

Արագածի բարձունքին
Քեզ յերբեք վառ չտեսան.
Հավատացին արցունքի
Ուժին միայն սրբազան:

Արցունքն յերբեք աշխարհում
Ուժ չի յեղել փրկության,
Ձի ցոլացել խավարում,
Լույս չի տվել վոչ մի տան:

Արցունքներից առավել
Մշուշելով աչք ու սիրտ՝
Ցնորել են, տառապել
Մեր հայրերը միամիտ...

Նրանք հեռուն չտեսան,
Նեղ պատյանից չեկան դուրս,
Այն ցնորքի լույսից զատ
Չունեցան այլ վառվող հույս:

Սահայն դու յԵրբ վառվեցիր,
Կանթեղ, քեզ յԵրբ վառեցին
Արագածում ձյունածիր,
Մեր աշխարհում վերածին:

Իրական ես դու, շքեղ
Կարմիր կանթեղ մշտակեղ.
Ասաղերի պես գունագեղ
Բյուր լույսեր են պատել քեզ:

Աշխատանքի, տքնության
Մարդկանց ձեռքով վառված հիւր՝
Նոր, ճշտ ուղին փրկության
Մեր աշխարհին ցույց տվիր:

Դու վառվեցիր՝ մեր հոգում
Յերբ արցունքի տեղ անզոր՝
Մեծ զայրույթն եր բորբոքում
Ատելությունն ահավոր:

Դու վառվեցիր, յերբ մեր կույր՝
Հավատի տեղ՝ ույծը մեծ
Տվեց կուլի կամք ու սուր,
Հաղթանակի փառք տվեց:

Դու վառվեցիր, ցնորքի
Այն կանթեղը փշրվեց,
Յերբ մարտնչող մեր վոգին
Կապվեց պայքարներին մեծ:

Դու վառվեցիր, Հյուսիսից
Յերբ շողշողաց Այգը մեծ
Ու մշտավառ իր լույսից
Քեզ վառվելու ույժ տվեց...

Ու վառվում ես հիմա դու
Մեր լեռներում՝ ամեն տեղ,
Ազատության լուսատու
Նոյեմբերյան մեծ կանթեղ:

Կ Ա Ն Զ

Թանկագին Ավ. Դսաճականին

Անցել ե նա այստեղից,
Գուցե՝ նստել այս քարին,
Սրտում կարոտ ու թախիծ,
Ապավինած քնարին:

Յերազել ե՛ աչք հառած
Յերկնի դալուկ կանթիղին,
Յերազն ե այդ՝ կյանք առած՝
Գուցե՝ թիթեռն այս դեղին:

Ունկընդրել ե ջրին այս,—
Տարված տխուր մի սիրով՝
Այս ջրերգի նման պարզ
Սիրո յերգեր հյուսելով:

Յերգել ե նա հիացքով
Ծաղիկները այս անբիծ,
Վոր Զարոյի հայացքով
Նայում են դեռ հիմա ինձ...—

Յերգել ե ու յերգել,
Հայացքն՝ յերկնի աչերին-
Թողել յերգեր ու վերքեր
Ուրագածի լանջերին:

Յերգել ե նա սեր ու վիշտ,
Սիրո աղցունք, յերկնի ցող,
Ու յերգերի վրա միշտ
Տխրության մի անանց քող...

Ե՛յ, հւր ես դու, հեռավոր,
Իմ բարեկամ, անձկալիս.
Յերգիդ նման թևավոր՝
Ինչհա, ինչհա չես գալիս:

Նստած ահա այս քարին,
Ուր նստել ես մի որ դու,
Քեզ՝ եմ կանչում, ե՛յ, արի՛,
«Ծափց թև առ, արի տուն»:

Արի՛ նորից Արագած,
Տես՝ թե չքնաղ մեր յերկրում,
Գարնան հազար գույն հագած՝
Ի՞նչ կյանքով ե նա բերկրում:

Դեռ յերբեք նա չի տեսել
Այսպիսի կյանք ու գարուն,
Այսքան խորունկ սիրտ ու սեր,
Ծնծություններ վարարուն:

Ծաղիները յերբեք դեռ
Չեն ցոլացել այսքան վառ՝
Սրտերի մեջ սիրաշեր,
Աչքերի մեջ մեր պայծառ:

Ջինջ ջրերի կարկաչին
Այսքան դաշն վոչ մի ձայն
Չի ղողանջել այս լանջին,
Քան յերգը մեր խնդության:

Սև տխրության վոչ մի ամպ
Ծեր սրտերին չի չոքում,
Կյանքն անստվեր խնդությամբ
Արևում ե մեր հոգում:

Ծեր աշխարհում՝ բյուրեղե
Արագածն ե շողում վառ,
Այսքան չքեղ չի յեղել
Քո յերգերում վոսկերառ:

Ասողերն իջել յերկնից ցած՝
Վառվում են այս լանջերին.
Մասխան հեռվից հիացած՝
Զի հավատում աչքերին...

Յես խնդությամբ բռնկած՝
Արագածի այս կողին,
Կանչում եմ քեզ Արագած,
Քեզ, Արագածն յերգողին:

Ապավինած քնարիդ՝
Շատ ես տխրել այստեղ դու,
Հեռուններից տունն արի,
«Մենք քեզ կտանք խնդություն»:

Նստած տհա այս քարին,
Ուր նստել ես, թախծել դու,
Քեզ եմ կանչում՝ շճատ արի,
«Ծտից թև առ, արի տուն»:

1984

ՀՈՂԻ ՁԱՅՆԸ

Հարյուրամյա մի ծերուկ ինձ ասաց՝ «տես,
 ձերմակել եմ Արագածի գլխի պես.
 Ծերացել եմ, սակայն հողով,—այդ հիշիր,—
 Մնացել եմ դեռ պատանու նման ժիր»:

Դիտւիս դիր կրծքի վրա այս մեծ մոր,
 Լսիր նրա սրտի զարկը կրծքում խոր,
 Վոր հասկանաս թե հասակում այսքան ծել
 Հողիս ինչպէս պատանի յե մնացել...»

Յես գլուխս դրի հողին քարքարոտ
 Ու լսեցի կարծես խեղդւած մի վորոտ,
 Ձայնը խուլ եր, ձայնը խոր եր, հեռակա...
 Պատրմնք եր այդ, դյուլթմնք, թի՛ք ձայն իրական

«Ջրի ձայն ե, լսում ես դու, ջրի ձայն,—
 Ջրի ձայնով՝ ուրախ ասաց ծերուկն այն,—
 Յես ականջս հողին դրած՝ այդ ձայնի
 Յերդն եմ լսել ու մնացել պատանի...»

Կենդանության, կյանքի ձայնն ե այս հողի,
 Վոր բացել ե իրեն համար նոր ուղի:
 Կնգացել ե հողի վրա դարերով
 Վողջագութւած լեռնաշխարհի արևով...

Կարկաշել է ջուրն այս լերան լանջն ի վար,
Ուրախության յերգի նման կենարար...
Բայց դարերով մի ահեղի տառապանք
Խորտակում էր այս աշխարհում ամեն կյանք...

Ու բռնակալ հորդաններից առաթուր՝
Ջրտնելով աղատության վոչ մի դուռ
Ջուրը անգամ, հողի ձայնը մշտարթուն,
Ընտրեց իրեն ստորհսկյա մի նոր հուն

Երբ ավեր էր մեր կյանքն ամբողջ, անապատ,
Վորստում էր ջուրն ընդերքում անընդհատ,
Կենդանության միակ նշանն աղեկեղ
Բարախում էր վիրավոր մոր սրտի տես

Յես գլուխս դրած կրծքին այդ խորտակ
Նրա սրտի դարկն եմ լսել կենսունակ,
Ջրի՞ ձայն էր, կյանքի՞ ձայն էր, կամ թե այն
Վտանաձայնն էր միշտ ընթացող պատմության...

Յես լսել եմ և զգացել վոր անմեռ
Այդ ձայնը միշտ մոտենում էր, յեղնում՝ վեր,
Այդ ույժը մեծ, հողի ձայնը կենդանի
Պահել է իմ վոգին այսպես պատանիք:

«Ծերուկ, գուցե դա պատումնք է,— հարցրի,—
Յեվ լիչ ձայնը քո սպասած այն ջրի...
Մեր կյանքն արգեն գրնգում է, կարկաչում.
Այդ ինչ ձայն է դեռ հնչում քո ականջում»:

Ու ծերուկը պատասխանեց ժպտադեմ,—
«Զրնգում է մեր աշխարհը, այդ գիտեմ,
Ու հենց ձայնը մշտակենդան, ջուրը այն
Քարձրացել է, վռոզում է կյանքն համայն»:

Կարկաչում է կյանքը հիմա նոր, անհուն,
Ու տալիս է խոր արձագանգ ու գանգյուն.
Յեվ այնտեղ, ուր կյանքի ձայնն էր խուկ թնդում,
Հիմա նրա արձագանդն է դղրդում...

Դու գլուխդ հողի կրճքի վրա դիր,
Հողը՝ մեծ մոր սրտի նման՝ վշտակիր՝
Քեզ կալանդե միայն ձայնը ճմարիտ,
Ու թող կրկնեն այն՝ լարերը քնարիդ»:

1984

ՔԱՐԵ ՎԻՇԱՊՆԵՐ

Զարհուրելի վիշապներ
Քարամարմին, քարասիրտ,
Ձեզ յերբեք չի՞ շոշափել
Ժամանակի ձեռքը բիրտ,
Վոր կանգնել եք անվթար
Այդպես ահեղ, դարեդար:

Ժամանակը, այդ անահ
Միակ դադանն անընտել,
Ձեզ չի տվել ահ ու մահ,
Դուք եք նրան կուլ տվել
Ու կանգնել լուռ, ակնապիշ,
Ինչպես հեգնող հարցանիշ:

Պատմում եք դուք համրաբար՝
Թե՛ քանի՞ ազգ ու ազինք,
Տիրակալներ անհամար՝
Սպառազեն կամ անզենք
Անցել են այս աշխարհից
Փռել ավեր ու թախիծ:

Արդյոք մյդ ե, միայն մյդ
Իմաստը ձեր գոյության,
Թե հայացքում ձեր անթարթ,
Ծալքերում ձեր լռության
Մի հին խորհուրդ կա խորին,
Վոր անհայտ ե բոլորին:

Այն յերկրում հին, հեռակա,
Ուր Նեղոսն ե դեռ հոսում,
Սփինքսների կան խոլական,
Հասկանում են ձեր լեզուն.
Դուք խոսում եք նրանց հետ
Ձեր լռությամբ անհեթեթ:

Դուք բլուրամյա մարդկության
Մանկությունն եք միշտ հիշում,
Ինչպես յես իմ մանկության
Որերն արնոտ մշուշում,
Ո՛վ պատմության վկաներ,
Անսիրտ ու լուռ հսկաներ:

Փոթորկվում ե իմ հոգին
Անցյալի դեմ մթասև.
Իսկ դուք լուռ ու անհոգի
Վորքան վոճիր եք տեսել
Ու նայում եք, նայում դեռ
Ամեն ինչին անտարբեր:

Քեզ դարավոր արնածով
Ավերումին աղեկեզ
Ականատու լինելով
Ձեք դիմացել և այսպես
Սոսկումներից ահագին
Քար ե կարել ձեր հոգին:

Տեսեք, այս հիշ մեր յերկրում,
Որբանում ձեր մանկության,
Մենք կերտում ենք ու յերկնում
Բախտն յերջանիկ մարդկության.
Ժպտացեք դուք գեթ հիմա,
Ո՛վ սփինքսներ մեր անմահ:

1984

ԼԵՌՆԱՑԻՆ ԵԱՂԻԿ

Քեղադիր մի ժայռի վրա բարձրաբերձ,
Վոր չի հոգնել դեռ դարերը համբելուց,
Շողշողում ե կենսաթրթիո, յերկնամերձ
Լեռնային մի չքնաղ ծաղիկ անմատույց.
Բույր ե տալիս, թույր ե տալիս ու համբույր
Միայն սարի զեփյուռներին մշտասույր:

Քանի՜ գարուն, քանի՜ սերունդ նա այնտեղ
Ծաղկել ե վառ ու ժպտացել առանձին.
Մինչ ներքեում՝ մարգերի մեջ՝ մի ահեղ
Խլրտոցով որորվել ե գերանդին,
Նա պահել ե ժայռի վրա թույր ու բույր՝
Միշտ անմատույց ավերներին առաթուր:

Իմ լեռնային ու հին յերկիր, Արագած,
Վոր բացվում ես անմարելի գույներով,
Դու պահել ես դարեր, դարեր հավաքած
Գույներ, բույրեր ու մշտավառ մի կորով.
Պահել ես այդ, լերք մեր յերկրում ամեն ուր
Սուրբ հանած թափառել ե մահը կույր:

Ինչ պահել ես քո ժայռերում անմատուց,
Հիմա այս մեր արևի տակ նոր ծագած,
Հողի վրա այս արգավանդ, հինավուրց,
Փարթամորեն աճում ե, ռվ Արագած,
Աճում ե այս նոր աշխարհում բազմաթույր
Յեղ ունի յուր բույրը հատուկ, գույնը յուր:

1984

Մ Ա Յ Ի Ս 1920

ՀԻՇՈՂՈՒԹՅԱՆ ՅԵՐԵԿՈ

Սոր սրտի պես սիրով՝ ջահը գեղանի
Մաղում ե վար ջերմությունն իր աննվազ,
Գուրգուրելով գլուխները ալեմազ,
Վոր հակված են լայն, թավշերես սեղանին:

Պարտիզաններ, ընկերներ են ապստամբ,
Հերոսական, պերճ փայլ տալով սրահին՝
Նրանց կրծքին, սպիների վրա հին,
Շողշողում են նշանները վեհությամբ:

Նրանք,—ինչպես գուսաններն են վիպերգում,—
Պաամում են մեզ հերոսական դրվագներ
Մայիսյան մեծ ընդվզումից, նվագներ,
Վոր զոդանջով ծավալվում են մեր հոգում:

Շչակներն են դուրսն աղմկում տենդագին,
Գնացքներն են դղրդացնում շուրջը մեր...
Բայց կլանված ու պահած մեր շունչը, գեռ
Ունկընդիր ենք միայն նրանց նվագին:

Ու ներկա յի դառնում անցյալն արնալերդ,
Իսկ մեր ներկան դառնում գալիք անձկալի՝
Ու գնում ենք մարտի ընդդեմ անցյալի
Սյա ապստամբ բանվորների գնդի հետ...

1986

Մ Ա Յ Ի Ս Ի Ն Ե Ր...

Մայիսին եր, վոր զնգաց մեր աշխարհում մի նոր հիմն,
Կռվի կարմիր բառերով,
Մայիսին եր, վոր անցավ ըմբոստության մեծ վողին
Մեր ձորերով, սարերով,
Մայիսին եր, վոր բացվեց զարուհը մեր յերկրում հին,
Ուր ձմեռ եր դարերով:

Վորքան վարդեր բացվեցին մեր աշխարհում ավերակ,
Վորքան սրտեր վարդի պես,
Վորքան աչքեր բացվեցին հոկտեմբերյան լույսի տակ,
Վորքան հույսեր հրակեց,
Վորքան վեր եր բարձրացել փրկության մի արեգակ,
Վորքան մոտիկ եր նա մեզ:

Մայիսին եր, վոր նորից ձմեռ յեղավ տարածում,
Ո', բռնության չար վոգի,
Մայիսի վառ վարդերը վար թափվեցին այդ դաժան
Շառաչի տակ սառ բուքի,
Մայիսի մեծ ընդվզման հերոսները՝ դրոշակ՝
Հանձնվեցին խարույկի:

Գարնան շունչը, սակայն, խոր թափանցել եր ամեն ուր,
Վորքան բուքը գաղազեր,
Գարունը մեր պիտի դար, բերիլ վարդերն իր պուրպուր,
Բերեր նոր կյանք ու նոր սեր,
Գարունն աշնանը յիկավ, բերեց այնքան կամք ու հուր
Յեւ վերածնեց կյանքը մեր:

Նոյեմբերին Մայիսյան յերգը զնգաց, մի նոր հիմն՝
Վերջին կովի բառերով,
Նոյեմբերին սլացավ ազատութեան մեծ վոգին
Մեր ձորերով, սարերով,
Նոյեմբերին բացվեց վառ գարունը մեր յերկրում հին,
Ուր ձմեռ եր դարերով:

1986

ՄԵՔՆԱՎԱՐԸ

Նայում եմ քո աչքերին, մեքենավար ալեղարդ,
Այնտեղ վորքան կրակներ, հուլիւ կան լինձ հարազատ
Թովում ե քո աչքերի խորությունը հեռավոր,
Ինչպես վճիտ աղբյուրն ե կանչում մարդուն վիրավոր:

Քո հայացքի գծերով,—ուղեփակն ե արդէն բաց,—
Խոյանում ե հայացքս, վորպես գնացք սրընթաց:

Քո տէքերի դռներով թափանցում եմ հոգիդ ջրնջ,
Ուր բացվում ե մի աշխարհ տեսիլքի պես հմայիչ:

Այդ աշխարհում, հ, վորքան հարստություն, վորքան
գանձ,
Վորքան հուրեր մշտարծարծ, վորքան կյանք կա
կուտակած:

Այդ գանձերից մեկը թող հիմա հանեմ ասպարեղ,
Յերգս զուգեմ նրանով ու այդ յերգն ել ձոնեմ քեզ...

Ահա որերն հեռավոր տարիների յետևում...
Համատարած խավարում Թնչ լույսեր են յերևում:

Յերկու պողպատ գծերի վրա մի վեհ խստությամբ
Զրահապատ գնացքն եւ ահա կանգնել ապստամբ:

Նրա աչքերն են կիսում խավարն ամբողջ շրջակա,
Ուր մի հզոր պոռթկումի, ըմբոստության շունչը կա:

Նրա աչքերը, վորպէս ազդանշան ընդվզման,
Գուժում են խիտ խավարին սկիզբն ահեղ փլուզման:

Ու պոռթկում են դուրս ահա բանակները տքնության,
Վոր մահամերձ մեր յերկրին ազատություն ու
կյանք տան:

Ու ծաղկում եւ Մայիսը կրակներով բյուրավոր՝
Կրծքի վրա մեր յերկրի, վոր ընկած եր վիրավոր:

Ու Հյուսիսի այդը մեծ, հոկտեմբերյան շունչը տաք
Ջիւմացնում եւ մեր կյանքը, վորպէս անմար արեգակ...

Զրահապատ գնացքը, վոր սլանում եւ ազատ,
Դուրս յետ վարում ասպտամբ, մեքենավար ալեգարդ...

.

Յես քո հոգու մեջ գտա այն որերի մեծագոր
Ըմբոստության կրակը, վոր վառվում եւ մինչ այսօր:

Այդ կրակով շողողա թող հոգեբուդիս յերգն իմ այս,
Վոր յես քեզ եմ նվիրում, մեքենավար ալեմադ:

ՄԵՆ ՊԱՏԱՆԻՆ

Ղուկաս Ղուկասյանի հիշատակին

Քսանաժյա պատանի,
Հերան արծիվ անդադար,
Քեզ մի տվեց տիտանի
Ըմբոստության հուրը վառ:

Պատանեկան քո հոգում
Այդ լո՛ւչ ուժ եր առնական,
Վոր քեզ այրում, բորբոքում,
Մղում եր դեպ ապագան:

Պատանեկան կարկաչի
Յերգը՝ հոգում քո արի՛
Զուգակցում եր շառաչին,
Յե՛վ ամպրոպին պայքարի:

Պատանեկան հայացքիդ
Խորության մեջ ա՛յնքան ջինջ
Վառվում եյին մեր կյանքի
Կրակները հմայիչ:

Քսանամյա պատանի,
Աերան արծիւ հոյափառ,
Քեզ ձի տվեց տիտանի
Ըմբոստութեան հուրը վառ:

Բանաստեղծին անվանի
Ո՞վ ե տալիս անմահ բոց,
Վոր մեզ դյուլթե ու տանի
Յերգի հանճարն ալեկոծ:

Կամ վարպետին ձևերի
Ո՞վ ե տալիս գույն ու գիծ
Վոր շուայլ ե անթերի
Դեռ պատանի հասակից:

Այդպես եյիր դու լցված
Ըմբոստութեան տարերջով,
Դա հանճարն եր՝ բռնված
Ազատութեան յերկունքով:

Քսանամյա պատանի,
Լերան արծիվ նետահար,
Քեզ ձվ ավեց տիտանի
Ըմբոստուխյան հուրը վառ:

Տառապանքը անավոր
Հողի մարդկանց քրտնասուն՝
Դրել եր քո հոգում խոր
Ըմբոստուխյան սաղմը սուրբ:

Լենինյան մեծ հանճարի
* Արևի տակ բուռն աճեց
Քո այդ վոգլին քաջարի,
Ու պատանի՝ դարձար մեծ:

Այգաբացին վողջակեղ
Դարձար, սակայն դեռ քանի՜
Կովի դու մեղ կտանես,
Քսանամյա պատանի:

1985

ԽԱՐՈՒՅԿԻ ՎՐԱ

Մ. Ալանվերդյանի, Բ. Ղաթիբջանյանի
յեւ Մ. Մուսայելյանի հիշատակին

Այստեղ, ձորակում այս քաղաքամերձ,
Ձեր դահլիճները՝ արնաշուրթ վոխի
կատարեցին դարչ պղծություն իրենց,
Ձեր շքեղ կյանքը դարձրին մոխիր:

Դուք, վոր ուզեցիք յիկրում ավերակ
Մեր կյանքը շարժել, վարել նոր հունով,
Այրվեցիք արնոտ խարույկի վրա,
Ինչպես վոր նյրվեց Ջորգանո Բրուչոն:

Դուք նահատակներ դարձաք, միշտ անմահ,
Վիաներ մի նոր, վիհ դավանանքի,
Վոր այսօր շողում, վառվում ե անմար,
Վորպես վողին մեր այս ազատ կյանքի:

Այն աշխարհը սև, մուսլի, անհոգի,
Վոր ձեզ խարույկով դարձրեց նահատակ,
Հիմա, հանձնված մի խղ խարույկի,
Փլվել ե արդեն մեր վոտները տակ:

Ու նրանք, վոր ձեր կյանքը մեծագոր
Հանձնեցին խարույկին, — այսոր մարած, —
Կթողնեն կյանքում արյունոտ մի շոր
Ու մի սև անուն՝ հավերժ խարանած, ..

Իսկ դուք չեք դարձել վոգհսպառ մոխիր,
Վոր մոռացությունը հողմահարի,
Դուք կաք և ամեն մեր քայլափոխին
Հանգիպում եք մեզ մեծ ճանապարհին:

Մեզ հետ եք դուք մեր պայքարում ահեղ,
Մեզ հետ եք ստեղծագործության ժամին.
Մենք ձեր վոյին հնք մեր սրտում պահել,
Վորքն անգոր եր այլել թշնամին:

Դուք դեռ ապրում եք և կապրեք դարեր,
Սերունդների հետ, քանի կապուտակ
Յերկնքում շողա մի պայծառ արև
Յեվ կյանք բաբախե այդ արևի տակ:

1985

ՍՈՆԵՏՆԵՐ

ԿԱՏԱՐԻՆԵՅԻՆ

Անցյալի նման ծանոթ, պարզ ես դու,
Յեւ ըստ ըստի յես դու, վորպէս գալիք,
Առավոտովա պէս թեթեւ, անձկալի,
Վորպէս յերեկո՝ ծանր ու իմաստուն:

Յերբ աչքերիդ մեջ լուռ խոհն ե նստում,
Կամ խինդն ե հոսում ալիք առ ալիք,—
Լսում եմ լերդը արեւագալի,
Կամ մայրամուտի մեծ վեպն եմ թերթում....

Յեւ ինչո՞ւ յես դու, հիմ իմ ցանկալի,
Այդքան հարազատ և այդքան ազդուն,—
Ո՛ր դու բերել ես քո հետ անցյալից

Ինչ միայն լավն եր, և այն ունես դու
Ինչ վոր տալու յե գալիքն ըզձալի,—
Վաղվա հույզերիս չքնադ կենսատու:

ԴԱՐԵՐԻ ԱՌԱՋՈՏ

Առավոտներս կան, վոր բացվում են բյուր
 Դարերի համար և սերունդների,—
 Անհուն առավոտ մեծ Հոկտեմբերի,
 Գալիք դարերի առատ լուսաղբյուր,
 Բացված ժպտում ես կարմիր, համապիյուն
 Մեր մեծ աշխարհի բոլոր ծերպերին,
 Ու մեր աշխարհի դյուլթիչ արեւից
 Հորձանք ես տալիս աշխարհում հանումը...
 Յեւ ողակ-ողակ այս մեր մարտերի
 Առավոտների միջով ընթանում,
 Դու, վոր մեր յերկրին նոր կյանքը բերիր,
 Գալիքի համար մեր փառքն ես տանում,
 Մեր պայքարի մեծ վոգին, անթերի՝
 Ստեղծագործության կորովն անհատնում:
 1989

ՆԱՀԱՆՁ

Վան նոր կարոտներ և նոր հույզեր կան,
Նոր բաղձանքներ կան՝ դեռ ինձ անծանոթ,
Վոր վառ դույների նոր ծխածանով
Դոտեորում են իմ աճող ներկան:

Տեսնում եմ արդեն յերգերս չերգած՝
Դրոշների պես հեռվում ծածանող,
Նրանք դաշնում են հոգեբուղիս ձայնով
Իմ նոր հույզերի քայլերդը զնգան...

Յես եմ նրանց դեմ սիրտս բաց անում
Վոր տիրեն հույզերն այն նոր աշխարհի,
Ինչ կառուցվում է մեղնով, ինձանով...

Այդ տիրապետման հաղթական պահին,
Իմ ներաշխարհի մի խուլ կածանով
Նահանջում են իմ կարոտները հին:

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՈՒ ՅԵՐԳ

Այսոր մի ձայն՝ ներքին, մտերմական՝
Աշխատանքի ժամին իմ ականջին
Անբառ խոսքեր ասաց, և բազմաճիւ
Գործի շառաչի մեջ հալվեց, հանգաւ...

Սակայն աշխատանքից յերբ տուն յեկա,
Արձագանքը այդ անբարբառ կանչի,—
Նման հեռւից հնչող մի զողանջի,—
Յերգի մարմին առաւ, առդեր հազաւ...

Ու փողփողաց աչքերիս դեմ վճիտ,
Վորպես դրոշ կարմիր, վորպես պատգամ,—
Ու չիմացա՝ յէրգն եր այն իմ գրչի,

Թէ այն գործի վողին, թե եր հագած,
Սովառնում եր գլխիս և կանչում ջինջ
Ինձ դեպի մեր գալիքն անհղրական:

ՏԵՆՁԱՆՔ

Սրտի անհուն տրոփով եմ սպասում
Ամեն գիշեր՝ ճեղքվող կարմիր լուսադին,
Անցած որվա իմաստությամբ իմ հոգին
Բեռնավորված՝ նոր որվան ե միշտ վազում...

Մեծ առորյան,—վոր նույնիսկ այս ավազում՝
Շաղախի մեջ նոր կառուցվող այս շենքի՝
Հույզ ե դնում,—իմ սրտի մեջ կրկնակի
Կուտակում ե հազար բաղձանք ու հուզում...

Ահա մղված այդ ուժերից անձկագին
Յեւ ապրելով փոխանցումի փրկում,
Յես փարվում եմ առավոտին այն կյանքի,

Վոր կերտվում ե ամեն վայրկյան քրտնասուն.
Ու տենչում ե հոգիս նրան անհանգիստ
Ամեն վայրկյան, նույնիսկ, նույնիսկ յերազում:

ԿՅԱՆՔ ՈՒ ԹՈՒՉՔ

— «Պոետի համար ել չկա յերազ...
Մեր կյանքն ավելի շքեղ է, թովիչ,
Քան բյուր ցնորքի, տենչանքի հովիտ,
Քան հազար սիրո հեքյաթ ու միրափ...»

Յելիւր, քնարիդ լարերի վրա
Հնչեցրու յերգը կռվի, կորովի,
Յերգի հորձանքով կյանքը հոլովիր,
Միմիայն հողին վոտդ պինդ դրած...»

— «Սակայն, բարեկամ, փոթորկոտ ծովի
Բաղխումների մեջ մեր այս առորյա,
Պոետի վոգին մաքսուման, կռվի

Հզոր թռիչքի սուր թևեր առած
Պետք է վեր թռչի, հաճախ յերգով իր
Տեսնի դեռ անհայտ ափեր վարարած:

1989

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

1

Հազարամյա նախնազանգ

Վեր հազարամյակն ե հիմա կյանքիդ,
Արարառյալն աշխարհ, դու հին յերկիր
Անվարձ տքնության ու լացող յերգի,
Լկտի նախնիրնեքի, խրախճանքի:

Յժրը եր, մարդդ՝ վստահ անդուլ ջանքին՝
Գծեց իր առաջին ակոսն հերկի,
Վոր հետո նրան արյունով ներկի
Դալիք ամբողջ բանակն աշխատանքի:

Ո՛ր, քանի՞ դար կալի, տառապանքի
Սերմ ես ցանել և սպասել բերքի,
Տխրել և սպասել մեծ բերկրանքին:

Դեռ նոր բացվեց արավուրդ անգին,
Անցյալդ ե մի գիշեր, նա նման ե յերգի՝
Հերոսական վեպի նախնազանքին:

Նոյեմբերյան Կրօն

Տարիներով հեռու յենք մենք գիշերից այն,
Նոյեմբերյան ցուրտ գիշեր, մահազույժ աշուն...
Կյանքն անհույս մի յերդ ունեւր սրտմաշուկ՝
Մարդուն դեպի մահ հրավիրող մի ձայն:

Սակայն պայթեց մի ըմբոստ հրացան,
Խավարում շողաց փրկութեան դաշույն...
Գիշերը քաղեց թևերն արնաշուք,
Կյանք ու առավոտ մեկից լուսացան:

Ու վորոտներից այդ առավոտյան,
Դրոշակներից վառ կենսաշշուկ
Պոեաներն իրենց կրակն ստացան:

Կույր հոգիները շատ ուշ իմացան,
Վոր այդ կրակներն, յերգերն հրաշունչ
Անթեղված եյին գիշերում անցած:

3
Վերելքի լուսարձակ

Տքնություն եյիր, քրտինք ապարդյուն,
Տառապանքի դեմ լոկ լռին բողոք,
Ապա դու քենով լեցվեցիր, փոխով
Ցասմամբ, զայրույթով վրիժառու մարդու:

Հետո ընդվզում, կռիվ դարձար դու,
Վեհ ըմբոստութեան դրոշ փողփողող,
Ապստամբութեան մեծ սուրն անողորմ,
Վոր միշտ արյամբ ե իր ուղին հարթում:

Հիմա դու կյանք ես և ազատություն,
Դու նոր աշխարհն ես պայծառ, լուսողող,
Յեվ յերգ ես սրտում, և՛ հաց ես արտում:

Քո դեմ զաւիքն ե բաց հուրհրատում,
Ու լուսավորված նրա շեկ շողով
Քո վերելակն ես կառուցում անդուլ:

ԱՆԿԱՊՏՆԼԻ ԳԱՆՁ

Թոթափել ե վոգիս ազատ բեռը հին,
Յեվ միտք, և՛ սիրտ հողոտող մի դեղին մաղձ,—
Հալարամյա մոլուխյուններն ընչաքաղց,
Վոր դարեդար տիրում եյին աշխարհին:

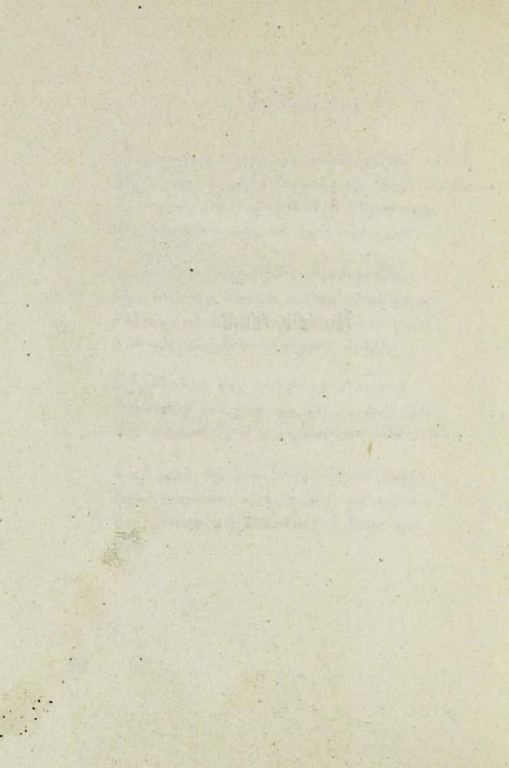
Պաշտամունքը չունիմ հանդեպ իրերի,
Ջկա նախորդ մարդու տենչը՝ վոսկեբաղձ,
Ինձ տրված ե անկապտելի մի նոր գանձ,
Մեծ պարգևը հոկտեմբերյան որերի:

Աշխատանքի դու իրավունք սրբազան,
Աշխատության հաճույք վեհ ու կաթողին,
Վոր տիրում եք մեր աշխարհում անոռան:

Դուք լցրել եք նոր հույզերով իմ հոգին,—
Գանձ անսպառ, անկապտելի, լուսավոր,
Վոր շատանում, մեծանում ե որից որ:

1984

ՅԵՐԿՈՒ ՊՈՆՄ

ԻՐԻԿՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության

կոմյունիստական

համալսարան

Ա
երջին շենքը մեր գեղեցիկ,
Այս քաղաքի ծայրաթաղի՝
Այն հին շենքն է, յեկեղեցին,
Վորպես պահակ հին կենցաղի:
Վորպես փառքի ավարտ պսակ
Թեև գմբեթն ել չի ցուում
Շեկ ցերեկվա արևի տակ
Կամ իրիկվա ոսկե ծովում:
Իր թևերը գոհ ու մխտակ
Ել չի փռում խաչը նրա,
Վոր քաղաքը հանգիստ նստի,
Ինքն որհնություն թափե վրան:
Նա գլխիվայր ընկել է ցած,
Փչրված է փառքն իր հիմա,
Կարմիր աստղն է վերև ցցված՝
Հին խաչի տեղ մի նոր իմաստ:
Ել չի հնչում կերկեր ու զող
Ժամերգություն ու պատարագ:
Պոռներական յերգն է հաղթող,
Յերգը ռիթմիկ, հատու, արագ:

Յեկեղեցին ակումբ ե նոր
 Ողակնիրին պոններական,
 Յեկեղեցին նոր չե բեմով,
 Մի նոր կյանքի բեմ ե սակախ:
 Ու կարմրաթև աստղի ներքո,
 Բայց շենքի մեջ յեկեղեցու,
 Նոր սերունդը մի նոր հիմքով
 Իր կենցաղն ե նոր կառուցում:
 Ու պիտ մի որ հինը փլվի,
 Հիմքը լե՛նե արևի տակ.
 Նոր կենցաղը պիտի փռվի
 Յեվ ամենուր տիրի, խայտա:
 Բայց դեռ վերջում մեր գեղեցիկ,
 Այս քաղաքի ծալրաթաղի՝
 Այն հին շենքն ե, յեկեղեցին՝
 Խառնուրդ հին ու նոր կենցաղի:

Ի Ի Ր Ի Կ Ո Ւ Ն

1

Յերեկո. շեկ մայրամուտ,
 Հորիզոն՝ լիճ վոսկեջուր.
 Արևը շիկնած, վարանոտ
 Լողանում ե վոսկե լճում:
 Սուզվում ե կամաց սահուն
 Արևը վոսկեշեկ ծովում.
 Միայն վարսերն են լուսահյուս
 Ջրերի վրա ծածանվում:

Մուգվում ե լեռնածոցում,
 Խեղդվում ե արևն հրակ
 Այն վոսկեկիճ հալոցում.
 Վոչ վոք չի ոգնում նրան:
 Աւ մայրամուտից հետո
 Կապտում ե այն ծովը շեկ.
 Կամաց փռվում ե դյուլթոդ
 Մի կապույտ, մուգ կապույտ գիշերու:

Ձ

Մտռուղի, անց ու դարձ ե.
 Խառնվել են մարդիկ իրար,
 Ուղում են գնալ, կարծես,
 Արևին փրկելու համար:
 Բայց ուչ ե. խեղդվել ե նա,
 Կյանք նրան չեն հասցնի.
 Բայց գիտեն, յո՞ր նա գնաց,
 Հրաշափառ կվերածնի:
 Ո՞ր մայրամուտը լավ ե,
 Վոր արևը նոր հրով դա,
 Բերե լավեր ու լավեր,
 Բերե որեր ապագա...
 Ասողերն են արդեն զուգեր
 Հորիզոնն արեակուլ...
 Հանդարտ հոսում են զույգեր
 Անտառից մինչև ակումբ:

Ակումբի բակը մութ է.
 Ձույգեր են գալիս, գնում.
 Ակումբում յերեկույթ է,
 Ակումբում «հարմիր կնուք»:
 Ակումբը արդեն լիքն է,
 Լեցվել է բերնե բերան.
 Հորդ է, հաղթ է գալիքը...
 Հին տեղը նեղ է նրան:
 Բայց հո ձեռներ չենք ծալի,
 Վոր նորը ինքնիրեն գա.
 Այսոր այս է ցնծալին,
 Մինչև բերնեք ապագան:
 Բերել է պոռնիկ-բյուրոն
 Հավաքել մի տաս մանուկ,
 Հատուկ հրավերով, հյուրով,
 Կազմակերպել է «կնուք»

2

Թնդում է զառաչը յերգի,
 Յերգը «ինտերնացիոնալ»...
 Վերջացավ յերգն ել վերջին,
 Գալիք սերնդին ձոնած:
 Ակումբից դուրս են թափվում
 Մայրերը, — ժպիտ, հույզեր...
 Մայրերը տուն են շտապում
 Գրկած մանուկներ լուսե:

Մանկիկներ, չիմացաք, այս եր-
Դեռ ծեսի մի լուրջ հանաք.
Բալց վաղը հպարտ պիտ ասեք՝
«Ձի կնքել վեզ քանանան»,
Իսկ մենք պիտ ջանանք ելի,
Վոր այս հին յեկեղեցում
Չկրկնենք հին, ատելի,
Սին ծեսի և վոչ մի ցույց:

Ծ

Գիշեր ե. լռությունն չորս կողմ.
Դատարկ ակումբը փակած,
Հերթապահները չորսուվ
Անցնում են բակով կամաց:
— Սը՛ս, շշուշ, փրսփսուկ.
— Շնատի՛ր, դե նստի՛ր. կըծկի՛ր...
— Ո՞վ եք, ով, չե՞ք լսում.
Լուցկի՛, լուցկի՛, լուցկի՛...
— Կաց, կաց, Ե՛յ կաց. փախավ.
— Փախավ. — Քե՛ր պիտի փախչի.
— Մեկը փախավ. — վճի՛ր կողմ, տղա...
— Մեկն ահա, կխամբերկ... աղջիկ...
— Ա՛խ դու, ճւ՛մ հետ ես դու...
Յեվա՛, Յեվա՛, Յեվա՛...
Լռություն: Քար լռություն.
Մեկն սկսեց հեկեկալ, հեալ:

Յեզ անցալ բերնե բերան
 Իրիկվա այդ դեպքը չար,
 «Ասեղը դարձալ գերան»
 Անկյուններում քչփչան,
 Գնում են բակն ակումբի
 Հաճախ խմբեր մարդկային,
 — «Ահա կողքը այս թումբի,
 Յետեն այս շիրմաքարի...»
 Ու մեկ մեկ ասվում է այն,
 Կարծես թե իրենք տեսան,
 Ո՛ր, քաղաք գավառական՝
 Բուժ ու փուտ ստերի հեսան,
 Հահուոց, ծիծաղ, հանաք,
 Նոր մի նյութ դատարկ վեճի
 Ու լեզենդներ բամբառակ...
 Լուրը գնաց բջիջին:

Բջիջում նոր եր ընդունվել,
 Նրան նոր աշխարհ եր սա,
 Անփորձ եր դեռ, անընտել,
 Նոր տասնհինգ գարուն տեսած:
 Դեռ չըջանն հարազատ այս նոր
 Վոչ իր նորությամբ, վոչ ել
 Տասնուհինգ տարին անցնող
 Չեն տվել նրան վոչինչ:

Նա կակուղ,—կակուղ խմոր՝
 Նոր եր այդ զրջանն ընկել
 Յեւ վորից կենցաղը նոր
 Պիտ կերտեր մի պայծառ ընկեր։
 Բայց հինը դարան մտած
 Դավում ե ամեն նորի.
 Թեև նա փլվում ե փտած,
 Բայց ուզում ե ապրել նորից։

3

Տարիներն անցած, սովեր,
 Վորպես ջրախառ գինի,
 Նրան արբունք, հափրանք եյին տվել,
 Ուզում եր... ինչ վոր բան լինի.
 Շիկնում եր հաճախ, ինչո՞ւ.
 Ինչ-վոր անծանոթ մի բան
 Սահում եր մարմնի միջով
 Մի անսովոր քաղցրությամբ։
 Յերբ գարնան շնչով կրակ
 Ծաղկում եր յերկիրը շեն
 Ուզում եր՝ կրճքի վրա
 Դարունը մի բան նշել
 Ու հաճախ մտորում եր,
 Տխուր եր կարծես Յեվան,
 Յերբեմն նա խորհում եր
 Զար լինել, ջարդել մի բան։

Մի որ մոտեցավ նրան
Անտառում ոտար մի դեմք,
— «Բարև՝ ձեզ, որիորդ Յեվա,
Մենք, գիտե՞ք, հին ծանոթ ենք...»
Շիկնեց նա, վռչինչ չեր հիշում.
Չիմացավ լմերջ եր, թե՞ հեգնեց.
Ու Յեվան, կարծես մշուշում,
Նրան իր ձեռք մեկնեց:
Մի փրփրիկ զրույց, վռչինչ ել.
Պինդ սեղմեց ձեռքը Յեվայի.
— «Չե՞ք ուզում ինձ հետ իջնել»,
Ասաց նա ժպտով ներվային:
— Վհչ՝ ասաց Յեվան. Ու նա իջավ.
— Նորեկն ընկեր եր, հին ծանոթ եր սա...
(Ուզում եր բարկությամբ ճշալ)
Բայց ինչո՞ւ «որիորդ» ասաց...

5

Այնուհետև վիճակ անել.—
Յեվան ուր ուզեր գնալ,
Ճամբի վրա նրան եր
Հանդիպում անակընկալ:
Հաճախ անտառում նստած
Տեսնում եր՝ մոտեցավ կամաց,
Ժպտաց, բարեկեց վստահ...
Ինքն ել ժպտում եր աղամա:

Անցել եր շաբաթ. (ամառանոց, ամառ)
 Բայց աղբան բավ եր մեկին,
 Վոր Յեվան յերբ տուն դառնար,
 «Ուղեկից» ունենար մեկին,
 Մի շաբաթ միայն, և ահա,
 «Ակումբում կարմիր կնուք»,—
 Կարողում են նա ու Յեվան,
 Իրիկունն ակումբ գնում:

III ԲՁԻՋՈՒԾ

1

Բջիջի դռնփակ նիստը
 Բաց հայտարարեց կարոն.
 Թեև արտաքուստ հանդիստ եր,
 Բայց այրվում եր ներքին պայքարով:
 Ընկերները լուրջ ու խոհուն
 Սպասում էին ակընդիտ,
 Ծանրությամբ էին խորհում,
 Ո՞վ պիտի խոսի հակառակ դեմ:
 Ամեն մեկը վորոճում եր
 Միայն մի միտք հրատապ,
 Ինքն իրեն վորոշում եր,
 Թե ինչ վճիռ պիտի տա:
 Ու ահա սեղանի վրա
 Կարոն այդ հարցը հանեց.
 Բացվեց վարագույրը մռայլ,
 Սկսվեց տաք բանավեճ:

—«Հեռացնել, նրա վարքը
Ամենքիս վարկաբեկեց».
—Այդքան է միայն մեր վարկը
(Սա խոսքն ուրիշ կողմ թեքեց),—
Չի՞ ընկնի մեր վարկը, յեթե
Մենք հանենք խակ վորոշում
Ու մեր ընկերը նետենք
Փողոցի ցեխում, փոշում.
—«Ի՞նչ ունենր Յեվան. ի՞նչ գործ,
Ո՞ւմ հետ. ի՞նչ աստիճան, մի՞նչ այն...
Հիմա ել թող գնա գլխիկոր,
Ուր յերթա այն տղան մեղչան»:
—Վոր պոռնիկ դառնա անողորմ
Փողոցի նեխված ճահճում.
Այդպէս է մեր կենցաղը նոր
Հին կենցաղի դեմ մարտնչում:

3

—Ընկերներ, ասաց կարոն,
Մի ընկեր գոհե՞նք հնին.
Կոմսոմոլը պայքարող՝
Նախապաշարմունք չունի.
Նախապաշարմունքը վատ
Պետք է թողնենք անցյալին:

—Գալստը դեռ ոտար է շահ
 Քո ասած նոր կենցաղին՝
 —Մի անփորձ ընկեր հնից
 Խարված է, պէտք է միթե
 Հեռացնենք մեր շարքերից
 Մատի շարժումով թեթև
 —Թողեք թող խոսի ինքն էլ,
 Առաջարկ. իսկ մի է դեմ.
 —Հոռթյուն, լռություն, ընկեր,
 Յեկմ, խոսքը քեզ. խնդրեմ:

Նա ուզեց բարձրանալ տեղից
 Հպարտ ու ինքնավստահ,
 Բայց շուջը թվաց նեղլիկ,
 Ու ճնշված մնաց նստած:
 Առաջին ամոթի նման
 Գլուխը կախ եր, մռայլ.
 «Առաջին մեղքն» իր ծանրությամբ
 Ծռում եր վիզը նրա...
 Ուզեց ինչ վոր բան ասել
 Ու կարծես ասեց մի բան.
 Ո՞վ լսեց. վոչ վոք չլսեց,
 Ու վոչինչ չասաց Յեկմն:
 Ու... դարձավ կրկին մեղսախույզ
 Մուր հայացքների հեսան.
 Նա վոր ծաղիկ եր ծիծաղուն,
 Նոր տասնհինգ դարուն տեսած:

— «Վիճելու ել նյութ չկա».
 Մի քանիսն ասեցին արագ,
 Ու բաղդը մատաղ աղջկա
 Բարձրացավ մատների վրա:
 Ձեռնպահ վռչ վռք չեղավ.
 Դուրս հանել, կամ խիստ բողոք:
 — Ո՛ր, ի՞նչ եր այս վճիռը խակ.—
 Աղջկան նկատել փողոց.
 — Ինչո՞ւ անպալման փողոց.
 Ո՞ւր ե այն աղան հարուստ,
 Թող գնան, հեգնեց, փողով.
 Ստեղծեն կարգի՜ն ապրուստ...»
 — «Կարծում ես միդ ե, մինց ե կենում»
 Վճռեց մի շարժումը մատի.
 Հարցը գավկում ե գնում.
 Գավկումն ել պիտ հաստատի՞ն:

IV ԳԱՂՊՆԵԻՆ

1

Ընկել եր քաղաքում շշուկ.
 Դարձել եր փաթաթան մատի,
 Թե՛ «կոմսոմոլն ել դուրս ե քլում»
 Աղջկան այն դեռատի,
 Վորպեսզի չկորչի նա,
 Չհասնի ավելի վատին,
 Ասացին, պետք ե գնա
 Ու գործը հանձնի դատի:

Այս ե, միայն մի պահանջ՝
 Մնացած վերջին ուղին,
 Պիտք ե դատով աննահանջ
 Աղջիկը հանձնել տղին:
 Թե չե, այն թվ ե, վոր
 Կառնե աղջկան «ապրած»
 — «Կննա նա տանը իր հոր,
 Վորպես ցեցակեր ապրանք»:

Կգնամ գործը դատի՝
 Թե հերոսն այն հնածին
 Չծկվեր սուս ու հանդարտիկ
 Հաջորդ որն իսկ արկածի,
 Յեվ, վորպես պատիժ յերկուսին,
 Մի մահի՞ճ կլիներ առաջարկ,
 Յերկու ոտար ամուսին՝
 Կապված դիպվածով մի չար:
 Ու չանցած յերկու ամիս,
 Դեռ «գիպվածը» չմարսած,
 Բեմ յելներ այս անգամին
 Վերջնական... ապահարզան:
 Թե այլ յելք, լուծում ուրիշ
 Պիտի այս գործն ստանար,—
 Հերոսը մի յերկու տարի
 «Նստեր» ու... հանգստանար:

Բայց հերոսը արկածի,
 Հենց դեպքի հաջորդ յերեկոն,
 Իր տանը հանգիստ պառկած եր-
 Գոհ տարած «հաղթանակով»:
 Վերադարձել եր քաղաք,
 (Վոր այնքան հեռավոր չեր)
 Ուր կան դեռ անկյուղներ տաք
 Անհայտ մնացած վարջեր,
 Դարձել եր քաղաք, վոր ջանա-
 Ապրելակերպն իր յերկարել-
 Վոր կյանքը տիղմով լճանար,
 Ժնշված կողերով քարե,
 Կարծում եր կենցաղը նոր
 Մի ափ ջուր ե ճահճի յերեսին,
 Իսկ ինքը ընկած ե խոր
 Ու վռչինչ իրեն չի հասնի:

Ա

Յերբեմն ել նա... վիճում եր,
 Մարդկանց դեմ լաւկ գաղաղած-
 — «Հա, նորը, նորն ել ինչո՞ւմն ե-
 Յերբ չկա սերը ազատ»:
 Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ պիտի նա
 Ելի անկարելի գնով,
 Հնի պես ճգնի տիրանալ
 Ամեն մի դյուրթիչ կնոջ:

Ինչո՞ւ չսիրի ազատ
 Հենց սիրած հանդիպողին,
 Իսկ յիրը վոր մարմնին հասավ,
 Փնտրի մի նոր անկողին...
 Ու նա պնդում եր թե՝
 «Այդ ե կենցաղը գալիք որվա,
 Ինչո՞ւ ախոր այս խորթ ե».
 Փնշում եր նա վրդովված:

Յ

Նա այդ եր պնդում, այն ինչ,
 — Վորպես անտառում խոնավ,
 Փթած տերևների միջից՝
 Հնի ավիշով սնած,
 Յելնում ե զվարթ ծիւ առ ծիւ
 Ծառերի սերունդ մի նոր.—
 Բացվում ե կենցաղը նորածին
 Պաշարված փթած հնով:
 Բայց որվա արեւ շեկ
 Ժպտում ե ծիւերի աճին,
 Վոր վաղը ընձյուղներ քշեն
 Ու կյանքը շքեղ կանաչի...
 Տերևները մզված ու գեջ
 Հանկարծ լուռ, տխրաթուխիծ
 Կտհանեն՝ փաված անվերջ
 Մի անտառ սաղարթախիտ:

Քրիշի դռնփակ նիստը
 Փակված է՝—ասաց կարոն,
 Վոր արտաքուստ հանգիստ էր,
 Բայց այրվում էր ներքին պայքարով,
 Ուզում էր մնալ նստած
 Ու մենակ լինել մի բոպե,
 Վոր սիրտը գաղտնի չփնդատար,
 Վոր ազատ ու լայն տրոփեր...
 Յերբ դուրս էր յեկնում աղամա
 Միջանցքից դեպի լայն մի բակ,
 Թվում էր՝ սրտից ամպամած
 Պիտ պոռթկար ուղացած մի բան,
 Ուղացած. բայց մի առալկեց,
 Վոր այլևս հասնել չի կարող.
 Ու սիրտը հատու զարկեց,
 Ու արագ քայլեց կարոն:

Իրիկվա վճռից ել հատու
 կարոն վճիռն իր հանեց,
 Թեև նույնպես իր սրտում
 Յեղել էր պայքար, բանավեճ,
 Մտքերի մաքուր քամին
 Քչել էր մշուշը մռայլ:

Վոր հնուց մնացած անմիտ
Ծանրացել եր մտքի վրա:
Ու սրտից մշուշը կաթնաթույր
Քշվում եր, շճատ հեռանում.
Բացվում եր լին մի մաքրաջուր
Ու... լողում եր Յեվան նրանում:
Ու ելի զդաց Կարոն,
Վոր խոսքը դատարկ է, սին,
Վոր պետք է գործի պայքարով
Քայքայել ֆեախը հին:

8

Վաղուց եր. լուսեղեն մի կարթ՝
Ցուումով ձառագայթի
Ու... Կարոյի սիրտը կը թալրառու
Կախված լուսեղեն կարթից:
Վաղուց եր Յեվան նիզակել
Կարոյի սիրտը անզրահ,
Բայց Կարոն չիւր խիզախել
Սիրո խոսք ասել նրան:
Գտել եր, վոր դեռ շուտ է,
Թող նորով Յեվան ամրանա.
Ու կամքով իր քշում եր
Հույզերի հոսանքը նա:
Իսկ հիմա որն եր հերթի,
Վոր Կարոն ամեն ինչ բանա
Ու «մեղան» հնի կոկորդին
Դնի մի բացված դանակ:

Գալիքի շող-շող ռանգերով
 Պայծառ եր գեմքը Կարոյի,
 Աչքերում ինչ վոր բան կար գերող՝
 Հսայքը վաղվա կարոտի
 Զգում եր կրկին Կարոն՝
 Հանձնված քաղցր անուրջին՝
 Վոր չկա վռչինչ խանգարող,
 Վոր իրենց սիրը չի կորչի,
 Թող շուրջը լինի փափսուկ
 Յեվ կամ բաց ճակատ պայքարի,
 Կկորչի փափսուկը քսու,
 Կհաղթե իր կամքը արի,
 Ու տեսնում եր պայծառ Կարոն
 Իր առաջ փռված ճամբան,
 Ու տանում եր առաջ պայքարող
 Իր վճիռն հատու, հնասպան:

Զգում եր Կարոն, մի անկեղծ
 Հավատով, համոզմամբ լեցուն,—
 Հարցը վոր կոմիտե տարվեց՝
 Կստանա ուրիշ լուծում:
 Կհաստատվի միթե
 Այդպիսի սխալ վորոշում
 Կոմյերիտմիության կոմիտեն,
 Ո՛ր վռչ, կրեկանի անշուշտ

Այն ժպ եր վոր ճիշտ ասաց՝
 «Զի վճռում շարժումը մատի.
 Կյանքն ունի վճիռ անսասան...»
 Կոմիտեն չի հաստատի...»
 Յեւ այդ համոզման հենած
 Հանեց վճիռներ և այլ
 Ու հանգիստ քայլերով, մենակ
 Նա գնաց դեպի Յեւան:

ՎԵՐՋԵՐԳ

1

Վերջին շենքը մեր գեղեցիկ,
 Այս քաղաքի ծայրաթաղի
 Այս հին շենքն է, յեկեղեցին՝
 Մուսյլ պահակն հին կենցաղի:
 Յեկեղեցին ակումբ է նոր
 Ողակներին պոռնեբական,
 Այդ հին շենքը նոր չե բեմով,
 Մի նոր կյանքի բեմ է սակայն:
 Հին ժամտունը և նոր ակումբ
 Խառնվել են իրար հիմա,
 Պայքարում են մի նորագույն
 Յեւ մի հինցած, գիշուկ իմաստ:
 Գիտենք—հինը պիտի փլվի,
 Հիմքը յեւնի արևի տակ:
 Նոր կենցաղը պիտի փռվի
 Յեւ ամենուր տիրի, խայտա...

Իրիկուն, դու իջել ես
 Հին յեկեղեցու վրա,
 Ներսիսմ մոմերը շիջել են,
 Հոգևարք ե անկրակ,
 Վորպեսզի, ով շենք դու հին,
 Քո հոգևարքը չ'երկարի,
 Ու հոգևարքիդ ժամին
 Զուհնհաս տենչ պայքարի,—
 Մենք խրել ենք արդեն
 Սրտիդ մեջ դառնակակիծ
 Աստղը սույրսայր, հնգաթև
 Հեղ այս գմ եթի գլխից
 1925

ՓԵՆ ՇԱՊԻԿԸ

ՎՈՐՊԵՍ ՆՍԽԵՐԴ

Աշնան չար քամին, շաշուն, սառ քեմիւն
Սուրում, սըվսըվում, սարսուռ և փռում,
Կարծես հազար տեղ հենց մի անդամից
Դանակներ, սուսեր, սուրեր են սրում:
Դեղին տերևներ՝ անթիվ անհամար,
Պարտլած զորքի պես գերի խուճապին,
Զվում են անկարգ, փախչում քամահար,
Ունկընդիբ միայն սոսկումի չափին...
Բոթաբեր, խոժոռ նայիրյան աշունն
Ամեն տեղ սուլում, զուլում և փռում,
Կարծես հազար տեղ սրում են դաշույն,
Հազար տեղ սուրսայր սրեր են սրում:

Արշավ... Քաղիմ կարա Բեկիր փաշան
Կարսը առավ, առավ առանց կըռվի...
Եւ լինչ կռվի, բանակ, զինապաշար...
Ինչ դրոշ կա՝ թող դա գետին փըռվի...
Ով չմեկնեց խաղաղ հաշտության ձեռ,
Թող պարտության ճերմակ դրոշ պարզե...
Նայիրյան ցուրտ աշուն, ձմեռ, ձմեռ,
Պաշտպանության ժանգոտ գորշ հրադեն...

Արշավ... Գազիմ կարա Բեկիր փաշան...
Խուճապ ու կրկին խուճապ, ո, կրկին
Տունդ ալիբ, փախիր դու անպաշար,
Մահը արշավում ե, հոգիդ փրկիր...
Գաղթ, Հայկական սայլերը ճրոշնչուն,
Յեզներ, գոմեշներ՝ կրիայի քալով,
Մահը գալիս ե, դու դարձիր թռչուն,
Թե չե չես ազատվի յեզան սայլով,
Մարդը կիսամարդ ե, կիսագազան,
Վախն ե միայն, վախն ե հիմա սրտում...
Ահա լեղապատառ ու մահասաստ
Փախչում ե մայրը՝ նետած վորդուն...
Գաղթ ե Խուճապ ե Պարտոթյան սելավ,
Սավառնում ե հսկա մի գիշատիչ թռչուն,
Չես ազատվելու հայկական սայլով,
Ջուր ես յեզների վրա մռնչում:

Գյումրու կայարան... վաղն, արշալույսին
Նա յե ազատվում, ով նստեց գնացք...
Մի կերպ բարձրացիր կողքինիդ ուսին
Ու քեզ վագոն նետիր ուղագնաց,
Ով վոր մնաց՝ մնաց մահի բերան,
Իսկ մահն արշավում ե փախիր, փախիր,
Մագլցիր գոնե վագոնի վրա
Սիրտդ չպայթի թող մահի վախից:
Այս արհավիրքում առանց մայրիկի,
Փոքրիկ, քրոջդ գտնեյիր գոնե...
Կյանքն ելի քաղցր ե, դու մի ընկրկի,
Մտիր, թագնվիր տակը վագոնի:

Ո՞ւր ես գնում, գնացք, ձեր ես տանում
Խուճապի ալիքը... կիջեցնեն գնացքից:
Վոչ մեկը տեղ չունի Վրաստանում:
Վոչ մեկը չունի ազատ անցագիր...
Բոլագերան, Հետո՝ «չեզոք Լոռի»:
Հիմա սրտոտ ե պահակը վախկոտ,—
«Իջեցրեք, վա՛ր իջեցրեք բոլորին,
Ով անանցագիր նստել ե վագոն...»
Վագոնի տակից, փոքրիկ՝ դուրս չգաս,
Զհաղաս, կուլ տուր քո մաղձը լեղի:
Թևերիդ ուժ տուր, յեղիր զգաստ.
Ահա գնացքը կշարժվի տեղից...

Արթուն հսկիր, չար աչք, արթուն յեղիր՝
Բանի կա կյանքը, արևը ծագող,
Մահից փախչողը կարող ե տեղին
Սողոսկել նույնիսկ ասեղի ծակով,
«Հանցանք՝ խիստ պատժի արժանի», սակայն
Արդար, արդար ու սրբազան «հանցանք»—
«Զեզոք գոտուց» այնքան մարդիկ, այնքան,
Աներևույթ կերպով սահմանն անցան...
Վագոնի տակից, փոքրիկ, կամացուկ
Սողոսկիր, արագ դուրս յեկ, մի մնա,
Սառչում ես արդեն, ցուրտ ե մահացու,
Հենց այս առաջին շեն գյուղը գնա:

Հանդերում չկա ել հովվի կըրակ.
 Հանդերն ու արտերը թափուր, թափուր...
 Դեղնած, սպրդնած դաշտերի վրա
 Յերկինքն իր ճերմակ թախիծն է թափում:
 Հանգչում է գյուղը: Ամեն տան դրան
 Մոայլ կանգնած է աթարի մի դեղ՝
 Վոր գլխին ճերմակ փափախը դրած՝
 Մի յափընջավոր պահակ է ասես:
 Ամեն խրճիթից ու ամեն տընից
 Մե ծուխն է բղխում պալան-պալան,
 Ու քամին ծուխը կտրի բերանից
 Խլում, քշում է, վորպես թալան:

Ճնշիչ ու ծանր գիշերն է նստում,
 Յեվ ամրանում են գյուղում փակ ու նիդ:
 Այստեղ ու այնտեղ շներն են վընդստում.
 Բամին ծեքծեքում է դուռ ու տանիք:
 Իրար են փարվում քամի, մութ ու ձյուն:
 Յեվ նրանց զրկում վախկոտ, կիսաթաղ
 Ճրագներն են լոկ հատ հատ առկայծում,
 Ինչպես գայլերի աչքերը խարդախ...
 Խրճիթից խրճիթ Մորփեռան է շրջում,
 Բաշխում է ծանր յերազ ու ցնորք:
 Յեվ կարծես գյուղում վոչ վոք չի շնչում:
 Անեացած են ահով ու քնով:

Գյուղի կենտրոնում սակայն դեռ անքուն
Ճրպճրպացնում են աչքերը պղտոր
Գինեառունը գաղջ, տամուկ ու տաքուկ,
Յեւ նրա տերը՝ մշտաբլուն Բըղդոն:
Ուռչում—իջնում է դեռ արկը գինու,
Վորպես վիթխարի, այլանդակ մի ծիծ,
Ծորում է, ծորում անվերջ, անհատնում
Թթվաչ ու կարմիր կաթը նրանից:
Ու մազնիսացող սեղանին կպած
Դեռ մի քանի մարդ թասեր են քամում,
Զրույց են անում զվարթ, սրտաբաց,
Ուշք չեն դարձնում կատաղած քամուն:

Անկյունում կանգնել է բատրակ Համզոն,
Թոչնած նայում է Բղդոյի թասին,
Սպասում է, վոր գինու նոր թասով
Բղդոն հրամայի, մի նոր ընն թասի
Նա ցանք է թափում, իրեն ստիպել
Անքըթիթ նայել, հրամանը վորսալ,
Բայց վիզը՝ թռամած տանձի կոթի պես,
Զի կարող պահել զլուխը պարզած:
Իզուր է նայում ճրագի բոցին,
Գունը աչքերից նրանով քշելու...
Ախ, ի՞նչ կլինի աչքերը գոցի,
Վոր չծակոտվեն անգութ փշերով:

Համզոյին թվաց, վոր ահա այս եր
Միակ յերազած ցանկալի բախտը,

Յերբ Բղդոն մի կողմ հրելով թասը,
Յերկար հորանջեց՝ շքեղեղ վախտ եռ,
Սեղ շին կպած հյուրերը՝ չուղելով
Մի կերպ պոկվեցին տարտամ ու անկամ...
Համզոն դուրս յեկավ քաղցր հույսերով,
Յեկ գյուղում վերջին ճրագը հանգավ,
Դրսում քամին է սլանում, սուրում,
Դյուղն ահից, ասես, լսել է, մնջել...
Համզոն քնած է յեղան մսուրում
Յեկ յերագում է, թվ գիտե, ինչե՛ր:

Ինչ վոր տեսել է, ապրել, զգացել՝
Նորից տեսնում է Համզոն յերագում.
Քմահաճ բախտը դրանով գուցե
Համզոյին անվերջ տանջիլ է ուզում:
Քունը դառնում է ծանր մղձավանջ,
Քամու վռոնոցը թվում է նրան
Ուլաճար աղմուկ, անհույս ճիւղ ու կանչ
Հուսահատ գաղթի կոյր ճամբի վրա...
Ջարթնած խորհում է մսուրում այդ մութ՝
Աչքերը հառած դեպի առաստաղ.
Վերից նայում են անիմաստ ու բռն
Յեղան աչքերը, ինչպես սառած աստղ:

Ու միտք է անում պատանի Համզոն,
Մտիկ դեպքերը սարսուռով հիշում,
Անցած օրերի ցավի դեմ անզոր՝
Դեպի գալիքն է մըտքերը քշում:

Արդեն հասել ե մի կտոր հացի,
 Բայց այսպես ապրել, յեղան մսուրում...
 Ո, վոչ, յերբ կանաչ գարունը բացվի,
 Այլևս Համզոն չի մնա այս որում:
 Ինքը, վոր այնպես խելոք բան արեց
 Յեւ մինչև հիմա պահում ե թաքուն,
 Կարող ե նորից մի բան հնարել...
 Առայժմ բավ ե մսուրը տաքուկ:

II ՀԱՐՑԵՐԻ ՀԱՆԳՈՒՅՑ

Կյանքն այսպես չարքաշ՝ մահվան համազոր,
 Գոնե ձմեռը յԹրբ պիտի անցնի,
 Իր ցավի մասին համ պատմի Համզոն,
 Մի բարի խորհուրդ ունից հարցնի:
 Իզդոյի շունը յերջանիկ ե, քան
 Բզդոյի բատրակ Համզոն այս գյուղում,
 Յերեկն անդադար հազար գործ ու բան,
 Դիշերն ել անքուն մզլած նկուղում...
 Ել ով կա գյուղում իրենից բացի,
 Վոր այդպես չարքաշ սե հաց ե ճարում:
 Ո՛, նրանք չատ են, արի՛ հասկացիր
 Վորքան բատրակ կա ամբողջ աշխարհում:

Լսել ե Համզոն, վոր Հայաստանում
 Արդեն հանգիստ ե, վոչ կռիվ, վոչ գաղթ:
 Լսել ե Համզոն, բայց չի հասկանում՝
 Վորտեղից պիտի գար այդպիսի բախտ:
 Իսկ գինետանը ծորում եր պղտոր,
 Փըրփըրուն գինին թասերում անհագ...

—Բողեկները, ասում եր Բղդոն,
Քանդիլ են յերկիրը հիմնահատակ...
Բատրակը ուրիշ մի խոսք ե ասում,
Ուրիշ խոսք՝ ասողն հարուստ ե յեթե...
Ա՛խ, ձյո ն չլիներ, տես ինչպես Համդոն
Անձամբ պիտ գընար ճիշտ խոսքի յետև։

Կարմիր դրոշը բոբր ծածանւում ե...
Նրա հմայքը հասնում ե, թռվում.
Ու անտես մի ձեռք համառ ցանում ե
Հաղթության սերմեր արգավանդ հողում։
Ծիւ գյուղում, ասես, անտես մի խլուրդ
Քանդում ե անդուլ արմատ ու հիմեր...
Իսկ այնտեղ, մոտիկ լեռներում այն լուրթ
Արդին թընդում ե հաղթական հիմեր։
Իրարանցումը՝ փսփսուկից խուլ՝
Աճում ե, դառնում ե սպառնալի...
Հիմքն որորւում ե, խարխուլ ե, խարխուլ...
Զկա փրկության վոչ մի բանալի։

—«Սպիտակ արջը գալիս ե կրկին,—
Խոսեց ժողովում վարժապետ Տիգոն,
Հիմա ավելի կատաղի լըկիչ...
Թողնելու յե մեզ միայն վարտիկով
Ինչ ունենք չունենք պիտ սրբի, տանի
Բողեկի հորդան... յես պարզ եմ ասում
Ինչ որի հասցրին մեծ Ռուսաստանին,
Նույնը պիտ անեն այստեղ, Կովկասում։

Պիտի կորցընենք տուն, նամուս ու կին,
Յեթե անտարբեր մրափենք հիմա,
Ամենքս, վորպես մի սիրտ, մի հոգի,
Պատենչ պիտ կապենք թշնամու դիմաց».

— «Վարժապետն. անշուշտ ճամարիտն առաց,
Գալիս և նորից մեր հին թշնամին,—
Յեւ կուլակ թղդոն թընդյուռնով հազաց,
Ապա ծոր տվեց բառեր մի առ մի. —
Ծառը ընկնում և կացնի հարվածից,
Կացնի կոթն եւ հենց նույն այդ ծառից և...
Այդ գրսից յեկող թշնամուց բացի,
Մեր ներսում ունենք թշնամի պուցի:
Դըրսի թշնամուն տեսնում ենք հիմի,
Կըսլի դուրս կզանք, անվախ դեմ առ դեմ:
Հապա ի՞նչ անենք, յիրք մեր թշնամին
Հենց մեր ներսից և պայթեցնում բերդը»:

— «Խոսքը տալիս եմ տեր հայր խաւիին».
Ու տեր խաւիը բաց արեց ժանիք. —
«Նղովյալ լինի ցեղը Վասակի
Յեւ ազգակործան վատ Մեհրուժանի...
Մեզ պահապան և աչքը առտծու,
Յեւ մեզ առաջնորդ՝ աջը Դրիգորի,
Թող անհետ կորչեն կըրքիւրը գրծուծ,
Համերախ դիմենք վճռական ուրին»...
Ու բարձրացնելով խաչը վոսկեղոծ
Հանդիսավոր ու կերկերածայն
Մարգարեացավ քահանան հալոց՝
— «Խաչն և զորավիգ մեր մեծ հաղթուժյան»:

Լսում եր Համզոն խոհուն, ուղադիր,
 Վորոճում մըտքով խոսքերը իւրթին...
 Մի բան հասկացավ քչից ու շատից,
 Բայց այնքան բաներ մնացին մթին,
 Ինչ՞իւ չխոսեց մի բատրակ, հովիվ,
 Կամ մի պեղացի, աղքատ, հասարակ...
 Են որ, լո՛ւ զոռաց տեղից-ժողովից,
 Նախագահն ինչ՞իւ նրան դուրս արավ...
 Համզոյի գլխում հաղար մի հարցում՝
 Անճրեի նման բուռն տեղացին...
 Այդ մասին արդե՞րք լո՛ւ է մտածում
 Պարզ ու հասարակ աղքատ գյուղացին։

III ՓՐԱՈՒԹՅԱՆ ԴԻՇԵՐ

Համառում ե ցուրտ փետրվարը դեռ,
 Որերը միզոտ վոստայն են սարդի,
 Այդ վոստայնի մեջ գյուղը կիսամեռ
 Թըպրտում ե դեռ, սպասում մարտին,
 Սպասում ե և Համզոն նոր դարնան՝
 Որերից դժգոհ, կարիքին հլու,—
 «Գարնանը պետք ե յետ վերադառնամ,
 Հույս ունեմ կորած մորս գտնելու»:
 Դաճաճ ամիսը յիրկար ե, անծայր,
 Ձմրան կարճ որը թվում ե տարի...
 Բայց յիրկինքն ասես, բացվում ե պայծառ,
 Ու ցածանում ե դեղը աթարի։

—«Ուաքո ուզում եմ Բղդոյի մոտից
Ընդմիջո հեռանալ, Ալիք-պոլ գնալ,
Սպասում եմ քիչ քամին հանդարտի,
Ճանապարհներում սկսվի ձրնհալը:
—«Լավ չես մտածել, շուտով հենց այստեղ
կյանքը կփոխվի, Հայաստանի պես,
Ժպտալու յի մեզ բախտի նոր աստղ,
Մի քիչ դիմացիր, դո՛ւադ պահիր քեզ...
Համդոյին թվաց թե դա չերազ ե,
Յեղ հենց վոր Սաքոն հեռացավ վաղ,
Համդոն, Սաքոյի ստվերն եր ասես,
Շարժվեց նրա հետ, հետեւեց նրան:

—«Համդո, դու ժիր ես, դո՛ւադ ու սրտոտ,
Կարիքի բովում թըրծվում ես դու,
Ու քեզ քամելով եդ կուլակ Բղդոն
Հասունացնում ե քենը քո սրտում:
Բայց փոքր ես դու դեռ և ուժդ պակաս,
Տարիքդ ի՛նչ ե,—տասնումսկ տարի,—
Դեռ պիտի աճես, դորանաս ու գաս՝
Պատանի լինես մեր մեծ պայքարին:
Հիմա տուն դարձիր, ձյուն ե ու քամի...»
Ասում ե Սաքոն հանգիստ խրատով:
Ախ, այդ ջերմ խոսքը լավ բարեկամի՝
Շատ ծանր եր թվում, սիրաը թրատող:

—«Ջարկում ե արդեն ժամն որհասական.
Վերջին պայքարը կյանքի ու մահու,
Թշնամին արթուն հսկում ե, պակաս
Իր վերջին բռնակն դեռ չի կռահում:

Յեւել են վոտի և՛ քաղաք, և՛ գյուղ
Տիրող լծի դեմ անհաշտ, հակադիր
Յեւնում ենք և մենք վստահ, աներկյուղ
Ու միանում ենք կարմիր ճակատին
Մեր այս կովի միջ դաժան ու արդար
Հենց մեր ոգնության առաջին ձայնին՝
Կարմիր բանակը միշտ յեղբայրաբար
Պատրաստ է պահում փողը հրացանի՝...

Գիշերը հսկա մի թխսի հանգույն
Թւերն է փռել գյուղերի վրա
Ու սավառնում են ամպերն յերկնքում,
Վորպես գիշատիչ ուրուրի յերամբ
Մռայլ է մութը՝ գաղտնիքին գիտակ,
Ասես, կրում է յերկունքը ցավոտ,
Յեւ սև գիշերվա ծոցում սպիտակ
Խլրտում է մի կարմիր առավոտ
Ու հորիզոնի լիճների ուսին
Արեւ, վորպես կարմիր աքաղաղ,
Պիտի բարձրանա, շեկ արշալույսի
Յերգով դարթեցնի և՛ գյուղ, և՛ քաղաք:

Դեռ խիտ է մութը, բայց շեկ մի խոստում
Փռված է արդեն սարերի վրա...

Մութ խրճիթներից դուրս են սողոսկում
Սև ստվերներ տենդագլին արագ:
Գյուղի ծուռ ու մուռ նեղ փողոցներում
Ճռոտ է ձյունը անդգույշ յերթից,
Ճերմակ գետինը վխտում է, յեռում
Սև ստվերների շարժումից, տենդից:

Տեղատեղ ձայներ են ծնվում ու լռում,
Այա փովում է փսփսուկ մի խուլ,
Զգացվում է մի զըսպված զըրգում
Ու... շնահաչը փովում է գյուղում:

Համզոն չի կարող աչքերը գոցել,
Շրջվում է մեկ այս ու մեկ այն կողքին,
Այս գիշեր մի բան կատարվի գուցե,
Սպասում է նա նոր բախտի շողքին,
Սպասում է և... իջնում են կամաց
Կոպերը ծանր յերազի բեռով,
Ու սավառնում է համզոն ալամա
Յեզան մսուրից հեռու, շատ հեռու...
Հանկարծ մի պայթյուն, կրկին ու նորից,
Յեւ արձագանգից մութ գոմն է թնդում...
Յեւ գուրս է ցատկում Համզոն մսուրից
Սուզվելով անհետ գիշերվա մթնում...

IV. ԿԱՐՄԻՐ ԼՈՒՍԱՐԱՑ

Բացվում է որը, լեռների ուսից
Արևը խարտյաշ ու կարմրակատար
Փռում է հստակ խուրձերը լույսի
Յեւ վողողում է լույսով դաշտ ու սար:
Թընդում և գյուղը բազմաաղաղակ,
Վորպես բյուրագլուխ մի հսկա մարմին...

Ու ծածանվում ե վառ արևի տակ
Յմեն կտուրին մի դրոշ կարմիր
Բացվում են բոլոր դռները փակած,
Հասում են մարդիկ դեռ ամեն կողմից...
—Վողջճւյն արևի անաղարտ ծագման.
—Վողջճւյն գյուղական կարմիր հեղկոմին

Հաղթության դափներն թող յերեք մրափ
Զրերի կարմիր մարտիկի համար,
Յեվս մի գրոհ թշնամու վրա,
Վոր ընկնեն վերջին դիրքերը համառ
Ոգնություն ե պատճ հարևան գյուղին,
Յեկեկ ե շտապ կարմիր սուրահանդակ,—
«Գրավել մոտիկ պոստն, յերկաթուղին,
Մինչև վոր հասնի բանակն ոժանդակ՝
Թնդանոթները՝ յերախները բաց՝
Գոռում են, վորպես վոճակ հովադի...
Բանակն հաղթական ու համառ ընթաց
Նշան ե բռնել սիրտը կովկասի

—«Զյունը նստած ե դեռ հաստ ու հաստատ,
Կթաղվես, կորչես քո այդ հասակով
Այլևի լավ ե՝ դու նամակն այս տար,
Հասցրու հեղկոմին», ասում ե Սաքոն:
—«Կտանեմ, ցերեկ դեռ կա վեցը ժամ,
Յես գյուղ կհասնեմ անպայման այսօր,
Իսկ վաղը նորից շալակած պաշար՝
Յետ եմ դառնալու», ասում ե Համզոն:

—«Վազր, ով գիտե ուր ենք լինելու,
Գուցե Թիֆլիսը—արդեն գրավել...»
Համդոն Սաքոյի խորհրդին հլու
Վերադառնում ե, վորպես զրաբեր:

Գնում ե Համդոն՝ իր դերին գիտակ՝
Խոհուն, լրջադեմ, ցրտից կարմրած.
Ի՞նչ փույթ թե ցուրտ ե... տաք ե կրծքի տակ—
Փափախի ծալքում նամակն ե դրած:
Թվում ե նրան թե իր փափախում
Պահված ե բախտը ամբողջ սշխարհի,
Ու սիրտն ավելի թունդ ե բաբախում,
Արապանում են քայլերը մանրիկ,
Յեւ մութը նոր եր գյուղին վրանել,
Գյուղը դեռ նոր եր կըպցնում ճրագ,
Յերբ Համդոն կապույտ ծրարը հանեց,
Հեղկոմի կարմիր սեղանին դրավ:

Հաղթության ուղին մաքրած ու հարթ ե,
Թշնամու վերջին ճիւղ՝ աղարդուն.
Խորհրդային ե Վրաստանն արդեն,
Կա պաշտոնական ազդարարություն:
Թիֆլիսն էլ ընկավ գրեթե անկըսով,
Թշնամին՝ ջարդված յերեկվա մարտում՝
Իր մենչեթկյան ուժերը ցրել
Քաղում ե դեպի Քութայիս, Բաթում...
Ուր մենչեթկյան ուժիւրը դեղին
Դեռես տեր ե սըտով, մտրակով,—
Բռնավառված ե արդեն կատաղի
Ապստամբության կարմիր կրակով:

Գարունն է, ձընհալ... առու, հեղեղատ
Հորդել են անգուսպ, մոլի փըրփըրուն,
Ճեղքում են հողի կուրծքը անաղարտ
Ու բաց են անում նոր ճամբա, նոր հուն,
Բոլոր սերմերը կենսունակ ու սերտ
Ճալթում են հողում հրճվանքով յեռուն
Ու, վորպես սրտում բողբոջած հույսեր,
Յերկրի յերեսին ժպիտ են փռում:
Գուրգուրանքներով իր լուսաճաճանչ
Յեզ համբույրներով մայրական ու ջերմ
Արևն է շոյում ծիլերը կանաչ,
Ժպտում են անթիվ շրթեր ու աչեր:

Բացել է կյանքը հազար զսպանակ
Ու հեռու նետել առաստաղ ու ծածկ,
Յեկել է հանդես հզոր մի բանակ,
Տալիս է կյանքին նոր հուն և ընթացք:
Փռված է գետին հին կյանքը մըռայլ,
Ընկած է, մեջքը կոտրած արջի պես,
Նա դեռ սողում է թաթիրի վրա,
Ճգնում է, Համզո, նորից տանջի քեզ:
Հոգևարքը դեռ գուցե յերկարի,
Դժվար է մեռնում... չի ուզում մեռնել:
Բայց մերն են արդեն դիրքերը վերին
Ու բոլոր հատու զենքերը մերն են:

V ՆՈՐ ԶԵՆՔԵՐ

Անցան որերը, վոր քահրուբարի
 Հատիկների պես դեղին ու գուհատ
 Հատհատ քաշում եր, համրում վողջ տարին
 Չորցած մատներով մի բիձա իգնատ
 Կտրել ե թեկը բարակ ու փթած,
 Յկվ հատիկները դժգույն ու դեղին
 Յանուցիր յեղած, կորուստով անդարձ
 Խառնվել էին փողուն ու հողին
 Ու յիլած ամուր ռելսերի վրա՝
 Զվարթ զնգոցով կյանքը տոգորող՝
 Ընթանում էին որերը արագ
 Դեպի գալիքը պայծառ ու նորոգ։

Նոր ե սկսվում ամեն, ամեն ինչ,
 Յել նոր ձեռներով, և նոր ձևերով,
 Մարդ բեր, վոր գլուխ հանի ամենից,
 Ամեն բան գրկի մտքի թևերով,
 Այնքան հասարակ ու այնքան հեշտ ե
 Յերևում հեռվից ամեն բան ու գործ,
 Հապա մոտեցիր և փորձիր ճշտել
 Մի ծոված ողակ ձեռներով անփորձ,
 Դու յես կյանքի տեր և բոլոր նրանք,
 Վոր քեզ պես զրկված, զոհ եյին, Համզո,
 Պետք ե սովորել կառուցել նոր կյանք,
 Միացյալ ուժով, տոկուն, անձնագոհ։

Յերկրորդ տարին ե՛ խորհուրդը գյուղում
Պահում ե արդեն հյուղ-լնթերցարան),
Գյուղացին մտքի ակներն ե յուղում
Յեւ ջուր են խմում մտքերը ծարավ,
Իսկ իրիկնաւին դպրոցը հե թով
Ընթերցողներ ե տալիս խրճիթին,
Բատրակը հարճաջ իր գ. րծից հետո,
Գրքով ե ցրում մշուղ մթին,
Մեկ-մեկ բացվում են որերն, արևում,
Վորպէս հանգույցներ խճճված թելի,
Ու ճամբան այնպէս պարզ ե յիրևում,
Գալիքի թովքը վառ՝ անհաղթելի

Ամուր կառչել ե Համզոն նոր կյանքին,
Աճում ե մտքով, կամքով, տարիքով,
Նրա վորոնող միտքը անհանդիստ
Մի լաւ ե գտնում ամեն յերեկո
Դիմավորում ե տասնչորս տարուն,
Անցած որերի տանջանքի բովում
Իր կյանքը թրծած համառ պատանուն
Իր նոր որերի հոգան ե վրդովում:
Ինչ վոր անորոշ նախազգում եր նա
Հիմա հասկանում ե կամաց կամաց,
Կոմյերիտական շուտով կդառնա,
Վոր եւ ավելի լինի բանիմաց:

Թող կուլակ Բղդոն հիմա կատաղի,
Զայրույթից ուռչի, գինու տևի պես,
Զայրույթի թույնը թող ծորա դեղին,
Անդոր ե, Համզո, ֆուս տալու քեզ,
Նրա պայքարը խորամանկ ու նենգ,
Թունոտ ժպիտը՝ աչքերում դավող,
Ակընհայտ զենքը,—հիմա կընդունենք
Վոչ վորպես քո դեմ անհատի մի վոխ:
Նրա դեմ, Համզո, քեզ հետ միաձույլ
Ամբողջ մի բանակ կա կուռ, հաղթական,
Վոր տրորելով ամեն ծառացում
Գնում ե անկանգ դեպի ապագան:

Կռվի ձևերը հիմա ուրիշ են,
Գուցե ավելի դժվար, աննահանջ
Պետք ե հիմնական դիրքը վորոշել,
Ամբողջ ճակատով շարժվիլ առաջ:
Բազմադեմ ե մեր թշնամին այսոր,
Հայանվում ե նա յերբեմն անհայտից,
Յերբեմն շընկեր ե՝ փարված մեր վզով,
Յերբեմն թույն ե նենգավոր խալթի...
Ամբողջ ճակատով՝ քաղաքիցը գյուղ
Յեվ գյուղից քաղաք՝ մեր բանակն անտե՛
Հարթելով ուղի, ուղիս ե ձգում
Յեվ շարժում կյանքը դեպի կոմունա:

Հարթվում և ուղին... հիմա զենքի տեղ,
 Այնտեղ՝ քաղաքում հանդես ե բերված
 Գործարանների շինքը ահեղ,
 Յեւ ծով քրտինքը արյունի դիմաց,
 Փնչում և շոգեգութանը գյուղում,
 Ճգնում և, ջարդում արոր ու գութան,
 Փչում և մենակ, առանձին հյուղը,
 Զուլվում և հսկա մի տնտեսության,
 Ամբողջ ճակատով... ահա թե լնչու
 Այդպես ահագթ ենք... և ընկած անզոր,
 Զարդված սայլի պես հինն և ճռնչում
 Իր վերջին յերգը, կոմյերիտ Համգո

VI ԱՆԱՆՎԹԵԼԻՆ

Դաշտերի վրա, լեռների լանջին
 Փռված են գարնան գորգերը խնդուն.
 Վորպես մանուկներ ժպտանուշ ու ջինջ՝
 Գորգերի վրա գառներ են խայտոռ,
 Ու հովիվների կատակը՝ վոնց վոր
 Զրի կարկաչը կանաչած ձորում,—
 —Աղջիկ ևս, Համգո, թշերդ խնձոր,
 Վոչ բեխ ունես դու և վոչ իլ մորուքս,
 Նրա աչքերում ժպտում և նազով
 Անծանոթ մի փայլ՝ այնքան գրավող,
 —Աղջիկը դու յես— դարձնում և Համգոն
 Յեւ ալեկոծում աչքերն մրահոն:

— Խոսքով չի լինի, հապա մի գործով
 ծուլց տվեք՝ տեսնենք աղջիկը ով ե.
 Դե, կոխ բռնեցեք, ով ե վար գըցող,
 Թե չե թիչ իմաստ՝ գլուխը գովելու
 Յեռում ե աշխույժ արյունը նրանց
 Պատանեկության կայտառ կրակով,
 Ու փաթաթվում են յերկուսը իրար,
 Սեղմում ու քամում իրար մեջք ու կող-
 Յեւ թավալվում են կտնաչի վրա
 Իրար փաթաթված ընկերն ու Համզոն.
 Նրանց այտերից՝ շիկնած, կարմըրած՝
 Բավականության հուլզեր են վազում,
 Զգում ե Համզոն իր այլովող դեմքին
 Ընկերոջ շունչը դուրեկան ու տաք...
 Ու մի ցանկություն մութ և անմեկին
 Ծնունդ ե առնում նրա կրծքի տակ:
 Անցնում ե մարմնով մի ոտար սարսուռ,
 Յեւ թուլանում ե Համզոն դողահար...
 Ու չի ցանկանում ջանք թափել իզուր՝
 Ընկերոջ տակից դուրս գալու համար:
 Ուժ ե հավաքում, իբր թե կրկին
 Զգնում ե դուրս գալ մի քիչ բարկացած,
 Ու չի ցանկանում... ուզում ե կրծքին
 Շարունակ դգալ ծանրություն ու ցավ:

Ու հանկարծ Համզոն, կարծես թե խայթված
 ծնցում ե իրեն... առանց ջանքերի
 Իրեն հաղթողին գլորում ե ցած
 Յեւ դուրս ե պրծնում նրա ճանկերից.

Լեցվում են նրա աչքերը խորունկ,
Յեւ արցունքները, ցողի պես առատ,
Շիկնած ալյուրի վրայից գլորվում,
Թափվում են դարնան խոտերի վրա:
— «Ամոթ ե, Համզո, քեզ նման տղին,
ԶԵ վոր հանաք եր այդ ընկերական...»
Պախարակում են նաև հաղթողին,
Վոր նա Համզոյին վշտացրեց այդքան:

Առանձնանում ե Համզոն մտախոհ՝
Ինքն իր հետ մենակ մնալու մի պահ,
Աչքերը լեցուն արցունքով, վախով՝
Խեղդելու սրտում բռնկված մի բան:
Խեղդելու սրտում... խեղդել, սակայն թիչ...
Հենց սիրտը ներսից բռռունցքի զարկով
Բաղխում ե կրծքի փեղկերը ճընշիչ,
Ուզում ե ջարդել, դուրս պրծնել անքող:
Բայց... միամյն սիրտը... մարմինը ամբողջ՝
Փչե շապիկով քողված զըսպանակ՝
Ուզում ե ճեղքել հագուստը բանդող,
Մարմինն ու հոգին միասին բանալ...

Թուխ ստվերները սողում են, տես
Վախեցած անուժ, դեղնավուն լույսից.
Արևը, ինչպես ընթրիքի ափսե,
Սահում ե այն կողմ լեռների ուսից:
Յեւ նրա վերջին շողերը սուզվում,
Սողում են խորհող խոտերի միջից.

Ծաղիկներն, ասես, քնել են ուզում,
 Փակում են իրենց աչիկները ջինջ:
 Հովիվ ու վոչխար դառնում են հանդից,
 Գյուղը լցվում է աղմուկով, կանչով...
 Գնում է Համզոն լուռ, տըրտմաթախիծ,
 Սրտում իր պահած գաղտնիքը տանջող:
 Պառկել է Համզոն... մարմննի վրա
 Սողում են կարծես սառ-սառ ասեղներ...
 Վորպեսզի բարձր, բարձր չգոռա՝
 Ատամներոջն իր շրթներն է սեղմել:
 Ուզում է գտնել մի յեղ, մի հնար,
 Վոր չմտածի ու տարվի բընով,
 Նա պինդ փակում է աչքերը քնատ
 Ու պինդ սեղմում է ատամ ու ծնոտ:
 Վխտում են գլխում մռայլ արիքով
 Անորոշ ձևեր, մտքեր անոգուտ,
 Յեվ բարձրանում է կուրծքը արեկոծ,
 Ու հեկեկում է նա հոնգուր հոնգուր:

VII ՎԵՐՋ ԿԱՄ ՍԿԻՋԸ

Ամբողջ ճակատով՝ քաղաքիցը գյուղ
 Յեվ գյուղից քաղաք՝ մեր բանակն անահ
 Հարթում է ուղին, ռելսեր է ձգում
 Յեվ շարժում կյանքը դեպի կոմունա:
 Քաղաքը, վորպես յերկաթ—դեկավար,
 Անթիվ թելերով կապված է գյուղին,
 Նա վոլորները կատարում է վարժ,
 Յեվ գյուղը տանում ընթացքով ուղիղ:

Ու ղեկավարը խոհուն—սրատես
Դիտում ե զգաստ, աչալուրջ հսկում,
Մտուգում հաճախ ողերը պես-պես,
Արգելակները սեղմում ե իսկույն:

Այնքան մարդիկ են հավաքվել, ելի
Կարծես միտինգ ե գյուղի դպրոցում...
Ով վոր յեկել ե, անխուսափելի
Թղթի մի կտոր պահում ե ծոցում,
Յեւ սպասում ե, յերբ հերթը հասնի՝
Ներս մտնի դանդաղ, նախ մի քիչ հազա
Յեւ ապա ծոցից դիմումը հանի,
—«Մի խնդիրք ունեմ, ընկեր կոմիսար...»
Հատուկ մարդիկ են յեկել քաղաքից,
Հարց ու փորձում են, քննում են անվերջ,
Ծանոթանում են գյուղի կարիքին,
Տեղում լուծում են և՛ գանգատ և՛ վեճ:

Մտնում ե՞ Համգոն՝ գույնը կորցըրած՝
Մոտենում ե նա դանդաղ, անարի,
Հանում ե ծոցից մի ճխլած ծրար,
Անվստահ մեկնում ե կոմիսարին:
Նա ընթերցում ե... կլանվում մի պահ...
Դեմքին զարմանքը, ժպիտը շուռյլ
Խաղում են պայծառ, փոփոխվում ապա,
Վորպես լույսերը եկրանի վրա...
Յեւ քրքշում ե լիաթոք, սրտանց
Ու մոտ ե քաղում շիկնած պատանուն...

Համզոյի թուղթը ձեռքից ձեռք գնաց,
Հետաքրքրության քամին ե տանում...

«Ընկեր կոմիսար – գրում ե Համզոն, –
Տասնհինգ տարիս լրացաւ այսօր,
Վերջին հինգ տարին առաջ ծնողի
Անցել եմ չարքաշ իմ կյանքի ուղին:
Ապրելու համար յես ինչէր չարի...
Մի գաղտնիք ունեմ արդեն հինգ տարի,
Հինգ տարի չասած և վոչ մի մարդու...
Այլևս անզոր եմ, իմ սիրտն ե պայթում:
Ինչ գիշերներ եմ անցկացրել անքուն՝
Իմ ով լինելը պահելով թաքուն:
Ապրել եմ վորպես մի տղա Համզո,
Բայց լես աղջիկ եմ, անունս Նազոն:
Անցած իր կյանքը ինչպէս մոռանա...
Պատմում ե Համզոն իր կյանքը մռայլ
Ու տարիների թախիծը, վոր նա
Կրել ե սրտի և դեմքի վրա.
— Ընկեր կոմիսար յես այլևս անզոր
Ու անկարող եմ թագնւած մնալ,
Կոմյերիտական եմ թեև այսօր
Բայց և դարձյալ չեմ կարող դիմանալ:
Ինչից թագնւել և ինչձե համար,
Փոխված ե կյանքը... աճել եմ և յես...
Միակ խնդիրս ե, ընկեր կոմիսար,
Ինձ այսօր վերցնես ու քաղաք տանես...»

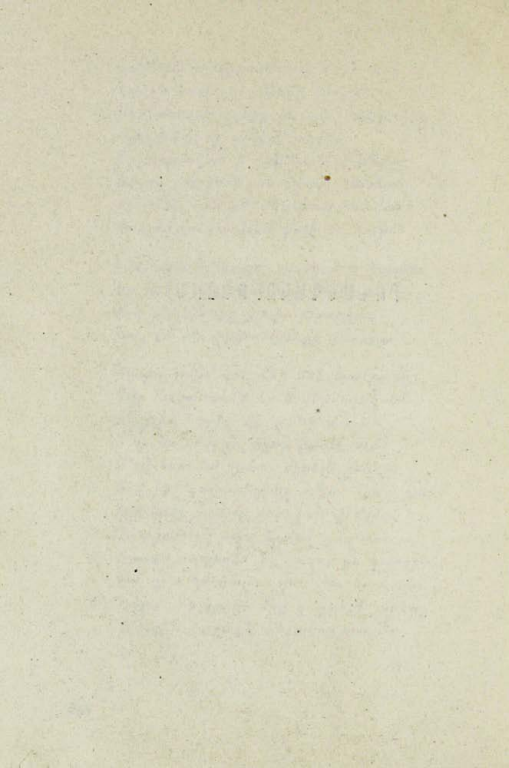
Հանձնաժողովը մեկնում է գյուղից...
Նազոն նստել է շոֆերի կողքին.
Յերջանկուկթյունից ու նոր յերկյուղից՝
Ալեկոծված է աղջկա հոգին,
Շրջապատված է մեքենան անանց
Խուռն բազմուկթյան ողակով անձուկ.
Ճշում է, գոռում մեքենան հանկարծ՝
Փռելով շուրջը խիտ փոշի ու ծուխ:

— «Բարի ճանապոհ...» լսում է Նազոն.
Իր ընկերների կանչն է յերևի...
Իսկ ընկերները շվար, յերազկոտ
Նայում են վազող կառքի յետևից:

Նազո, հիմա դու մեր մեծ պայքարի՝
Վճիռ ճակատումն ես և վճիռ ողակում.
Անցել է նորից մի քանի տարի,
Ի՞նչ ես սովորել հզոր քաղաքում:
Ո՞ւմ հետ ես հիմա, սիրելի ընկեր,
Յեւ ինչ գաղտնիքներ ունես հիմա դու,
Նոր կռվի համար վորպիսի՞ զենքեր,
Ստացար այնտեղ կարող և հատուկ...
Գյուղն սպասում է, Նազո, քո դարձին,
Դու յիս ես գալու, դու յիս ես գալու...
Գալու յես կրկին մեր դաշտերն անձիր,
Գյուղին քաղաքի տեղաբերը տալու:

1929

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

ԺնՈՒՆԴ	9
------------------	---

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԱՆՈՒՐՔՆԵՐ

ԿԱՐՈՏԻ ՂՈՂԱՆՋՆԵՐ

Փամացույց	15
Կարոտի զոզանջներ	16
Կարոտի մայր	17
Աղբեղու հույս	19
Անբջանք	20

ՎԱՅՐԿՅԱՆԻ ՅԵՐԴԵՐ

Պատրանք	21
Նախազգացում	22
Յերդ ու ծագիկ	23
Ժպիտ	24
Դյուխանք	25
Stella	26

ԴԱՌՅԱԿՆԵՐ

Անհաս	27
Աստղեր	28
Ծիածան	29
Լույսեր	30
Գունձ	31
Հայացք	32

ԳԱՋԵԼՆԵՐ

Լույսեր	33
Անանց ծիածան	34
Յերկնային սեր	35

Վարդնում	38
Որհնություն	38
Իմ գնչուն	39
Վոստայն	40
Շերամի պես	41
Համբույրի վայրկյան	42
Վարսերի յերգը	43
Բաղձանք	44
Ճերմակ թելեր	45

ՈՐԵՐԻ ԾԱՄ ԲԻՆ

ՀԵՐՄԱՆ ՏԵՍՒՆԵՐ

Դեպի տուն	49
Բանաստեղծը	50
Հայրս	51
Մայրս	52
Բույրս	53
Յեղբարս	54
Վարբը	55
Լուսնի մահը	56
Խաբխաբում	57
Մեղուն	58
Վերջերդ	59

ՈՐԵՐԻ ՍԵՐԸ

Վայելք	60
Արդալ	61
Վաղք	62
Կարոտանք	63
Վահան	64
Նոր սեր	65
Ջոհք	66
Դեպի մեկկա	67
Լուսայդ	77

ԽՈՐՀՐԴԱԾԻՆ ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՄԵՆ ԴՐԱՇԻ ՅԱԿ

Լենին	89
Յեղաիկ յերդ	91
Ներքոդ Նուեմբերյան առավոտին	93
Շահումյանի արձանին	95
Առաջին յերդը	98
Յերեք քամյակ ապրիլներ	99
Կարմիր ժպիտը	100
Առավոտ	101
Յերդեր առավոտյան	102
Պառավի լացը	106
Յերկու արև	108
Լուսառու	111
Դիշերվա յերդը	113
Սրնդահարը	114
Սևան	116
Փողոցը	118
Լոռու ձորը	120
Մահմանապահը	127
Հայրը	131
Պղինձ քանդողները	133
Պղնձաքարը	137
Ժանդը	140
Յերկու պոետ	142

ՀԱՅԻ ՅԵՐԴԵՐ

Յերդ հողի մասին	146
Թաղված այգի	149
Խոհեր	151
Հացը	157
Դյուղակիան	160
Սերմեր	162
Աշնանացան	163
Հոռնձը	164

Յերկվություն	165
Լիություն	166

ԿԱՐՄԻՐ ԼԱԶԱԿՆԵՐ

Քրոջն լաչակը	168
Մայրերը	170
Կաղմիր լաչակներ	173
Փոքրիկ տիկիւնը	177

ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Միլը	183
«Ուսմանական»	184
Փոքրիկ Աղբիւնն	186
Մանուկները	187

ՆԵՐԱՇՆՈՒՐ

ՅԵՐԳՆԵՐ ՅԵՐԳՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ինքներդուիւթյունն	193
Զմրի սիրտ իմ	195
Մաքառում	196
Յերգ ուրախության	198
Քանաքամանը	200
Ներքին ճակատ	202
Մայրը	204
Ոտար կաթը	207
Մայախոտը	209
Քնարական	210
Յերգը	212

ՄԻՐՈ ՔՆՐՔՆԵՐ

Դարնանային	215
Նամակ	218
Պատիժ	222
Փրկություն	223
Աչքերը	225

Սիրո յերդ	226
Համբույր	227

ՅԵՐԳԵՐ ՄԱԼԻ ՄԱՍԻՆ

Պայքար	229
Տողերիս դասակներով	231
Արեին	234
Վահան Տերյանին	235
Իմ Վերդիլը	237

ՅԻՐ ՈՒ ՅԱՆ

Արե	239
Շոայլու թյուն	240
Այգեկութ	241
Բևուր	242
Աճում	244
Հեքյաթը մայրիկիս	246
Բնության յերդը	248

ԱՐԱԳԱԺԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐԸ

ՍԱՎԱՌՆՈՅՄՆԵՐ

Կարուսեղ	253
Մտորումներ	258
Այեկուլթյուն	261
Ջահր	263
Յերազանք	265
Մարմնավորված յերազներ	269

ԱՐԱԳԱՅԻ ԿԱՆԹԵՂՆԵՐ

Նախերդ	272
Արադածի կանթեղները	274
Կանչ	278
Հողի ձայնը	282
Բարե վիշապներ	285
Լեռնային ծաղիկ	288

ՄԱՅԻՍ 1920

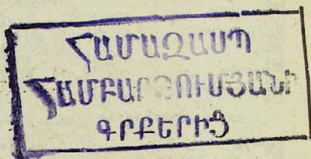
Հիւղողութեան յերեկո	290
Մայիսին եր	292
Մեքենավարը	294
Մեծ պատանին	296
Խաբույկի վրա	299

ՍՈՆԵՏՆԵՐ

Կատարինեյին	301
Դարերի առավոտ	302
Նահանջ	303
Աշխատանք ու յերդ	304
Տենչանք	305
Կյանք ու թոիք	306
Հաղաբամյա նախերգանք	307
Նոյեմբերյան կրակ	308
Վերելքի լուսարձակ	309
Անկապտելի դանձ	310

ՅԵՐԿՈՒ ՊՈՆՄ

1. Իրիկուն	313
2. Փշե շապիկը	333

ՆԿԱՏՎԱԾ ԿԱՐԵՂՈՐ. ՎՐԻՊԱԿԵՆՐ

22-րդ հջի 1-ին տողում պակասում է բակը մեր (վոչ բուր
որինակներում)

37-րդ հջի 1-ին տողում վոմանքից հետո պակասում է հոգնած
բառը

Եջ	Ցող	Տպված է	Պետք է լինի
44	3 ն.	վարսերդ	վարսերդ
77	4 վ.	բյուրեր	բուլբուր
79	7 յ	համբուլ	համբուլ
81	8 յ	ուլթերն	ուլթերն
125	13 վ.	ով	վոր
127	1 ն.	վոտեդ	վորտեդ
218	5 յ	մշտական	մշտական
237	7 յ	վերդի	վերդի
240	1 յ	այսո	այսոր
246	5 յ	յոթը	յոթ
253	վերնագիրը	կարուս	կարուսի
269	4 ն.	Ջդում հս	Ջդում հս
283	9 վ.	երբ	Յերբ
297	6 ն.	շալի	շալի
313	8 վ.	ոսկե	վոսկե
320	8 ն.	այնուհետև	այնուհետ
352	5 ն.	վոչ իլ	վոչ հլ

Zim Sp.
187